

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÜVETSÉG
IRODALMI ÉS KULTURÁLIS SZEMLEJE

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA

1942 július—augusztus

XI. évf. 7—8. szám

CSUKA JÁNOS: Délvidék a történelem sodrában	287
HÓDSÁGHY BÉLA: Biztató (vers), Itthon (vers)	298
CZIRÁKY IMRE: Kivirágzott kútágas	300
MÉREI SÁNDOR: Galamb (vers), Fát ültettem (vers), De búcsú lettél (vers)	307
BANÓ ISTVÁN: Egy barsmegyei népmese	310
CSUKA ZOLTÁN: Visszaeső élet (vers), Kolozsmonostor (vers)	316, 358
KISBÉRY JÁNOS: Életem főműve a halastó	317
ÁSKERC—PÁVEL: Érdekes eset (vers)	331
SARDENKO—PÁVEL: Zokogtak az angyalok (vers)	333
JENKO—PÁVEL: Szlovén történelem (vers)	334
MÁRKUS MIHÁLY: A zombori múzeum tárgyi-néprajzi fel- adatai	335
SZILY ERNŐ: Aranyrozda (vers)	340
VITÉZ BARKÓCZI LÁSZLÓ: Régészet a Bácskában	341
DR. FREY IMRE: Bácska érmészeti leletei	344
PETROVICS—TUMBÁSZ: Ének délben	353
MUHI JÁNOS: Asszony és gyerek	359
LÉVAY ENDRE: Két alföldi város	363

ÁKÁCOK ALATT:

ANTAL GYÖRGY: A zombori galambászkodás 369

IRODALMI SZEMLE:

- * BANÓ ISTVÁN: A Magyarságtudományi Intézet munkája. — HÓDSÁGHY BÉLA: Csontos Vilmos: Tovább kell menni... — D. P. Bicskey Péter.

Megjelenik havonta
Egyes szám ára 2.— P.
Előfizetés egész évre 24.— P.
félévre 12.— P.

Szerkesztőség: ZOMBOR
Budapesti szerkesztőség:
Csuka Zoltán,
Budapest, VII. Baross-tér 15

Délvidék a történelem sodrában

Csuka János most dolgozza fel a Délvidék történetét a megszállás huszonhárom évében. A hatszáz oldalas munka, amelyet számos eredeti kézirat, ismeretlen statisztikai adat élénkít, két részből áll. Az első az elszakítottág drámai fejezeteit örökíti meg egészen a diktatúra kikiáltásáig, a másik rész az öntudatosodás idejét tárgyalja 1929-től egészen a feltámadás hajnalhasadásáig.

Az itt következő fejezet érzékelteti azokat az éveket, amelyekben teljes ájultságban és dermedtségben élt a magyarság.

A Délvidék társadalmi és politikai keresztmetszete a világháború előtt

A Délvidék a világháború előtt a régi Magyarország kebelében úgy élt a köztudatban, mint a boldog gazdagságnak, a gondtalan jólétnek földje. Már bosszantó volt, hogy a derek bácskai gazdát nábobnak tartották. Az alapja ennek a hiedelemnek a dús délvidéki föld volt, amely a legjobb búzát adta, amelyen a leg szebb lovat, a legkövérebb disznót tenyésztették, amelynek gazdag tanyáiból mulatóskedvű bácskai földesurak ruccantak föl Budapest mulatóiba.

S e megtévesztő látszat mögött tűntek el a Délvidék megoldatlan bajai, amelyekkel nem sokat törődött senki. A bajok magva pedig régi keletű. A Délvidék Mátyás király idejében még színmagyar és akkor is gazdag terület. A török hódoltság alatt kipusztultak a magyar települések, a magyar nemesség sehol sem adta be a derekát, szemben Délszerbiával és Boszniával, ahol a szerb nemességnek nagy része törökké lett, úgyhogy amikor az Ozman hatalom letörése után Szavoyai Jenő zentai győzelmével a Délvidék felszabadult a török uralom alól, óriási mocsaras lakatlan területek kerültek vissza a Szent Koronához. A bécsi politika részben katonai szempontból, részben kincstári érdekekből és talán csak a tudatalatt, bizonyos magyarellenes irányzattól vezetve, nem a magyarságnak juttatta vissza a régi magyar földet, hanem a katonai határőrvidék megteremtésével szerbeket és bunyevácokat hozott a Délvidékre. Ezek az új települők tulajdonképpen katonai alakulatokba tartoztak és sokkal inkább rendelkezésre állottak a bécsi hadvezetőségnek, mint az a katonai erő, amelyet a rendi Magyarország adhatott. A török elleni háborúk rengeteg pénzt emésztettek fel, a kincstárnak óriási tartozásai vol-

tak és a fizetésnek egyik könnyű módja az volt, hogy a hitelezőt óriási lakatlan földterületekkel elégitették ki. Az új földesuraknak érdeke az volt, hogy jobbágyaik legyenek és az első német települőket nem a kincstár, hanem egyes földesurak hozatták a Délvidékre. Később a kincstár követte példájukat és nagyszabású, évtizedekig tartó, jól szervezett telepítési akciók teremtették meg a Délvidéken a ma olyan gazdag német községeket. Egyes magyar földesurak, így a Zichyek, felvidéki birtokaikról hoztak tót jobbágyokat, ezek a magyar környezetben csaknem teljesen elmagyarosodtak. A többi: a szerb, a bunyevác, a német, inkább megmaradt nemzetiségi jellegében és megőrizte minden nemzeti szokását.

Az 1914 előtti magyar politika a Délvidéket soha nem tekintette igazán nemzetiségi vidéknek. A nemzetiségi választókerületek a kiegyezés utáni időben megbízhatóan kormánypártinak és a 67-es politika támaszainak bizonyultak. A 48-as idők tanulságaira nem szívesen emlékeztek a vezető helyeken és így eltűnt, majdnem elhomályosodott a délvidéki nemzetiségi probléma. Csúpan a századforduló előtt kezdődött a szerbség erősebb szervekedése, amit a görög-keleti egyház támasztott alá és ebben az időben izmosodott a bunyevácok nemzeti öntudata is, amelyet Zágrárból állandóan élesztettek. Ezeknek a bajoknak a tünetei azonban annyira enyhék voltak és maga a kérdés annyira szövevényes, hogy a magyar politika irányítói is könnyelműen elnéztek fölötte. A régi Magyarország türelmessége, a nemzetiségekkel szemben tanúsított lojalitása természetesnek találta azt, hogy a szerb, a bunyevác, ha egyébként becsületesen teljesíti állampolgári kötelességeit, úgy gondolkozik és érez, ahogy akar.

Magyarosítás, ha eltekintünk a nagyon szórványos és sokszor kifigurázott névmagyarosításoktól, kevés volt és arra vonatkozóan sem történt semmi, hogy azokat a részeket, ahol a magyarság, főleg a magyar szegénység, nagy tömegekben együtt lakott, segítsék, vagy ami nagyon üdvös lett volna, hogy a más nemzetiségűek közé ékelte magyar szórványokat erősítsék. A török hódoltság utáni időkben a dús termőföld nagyobb része a kisebbségek birtokába került. A földvagyon nagyobb fele nem a magyaroké volt. Voltak vegyes lakosságú városok, községek, amelyekben éppen emiatt, a magyarság alkotta a szegényebb, sokszor egészen szegény réteget. Nem történt semmi, hogy ezt a magyar szegénységet éppen azért segítsék, mert magyar.

Ezzel eljutunk a Délvidék régi gazdasági és szociális bajaihoz. A földbirtokmegoszlás nem volt magyar szempontból a legegészségesebbnek mondható. Volt néhány nagybirtok, a futaki Chotek uradalom, a báró Vojnitsok birtokai, a Dungserszkiek, Fern-

bachok, Lebachok, ezer holdjai és Baranyában a Frigyes főhercegi ág két nagy uradalma. A középbirtokok lényeges része a szerbek, a németek és bunyevácok kezén volt. Középbirtokos magyarak csak Felső-Bácskában és a Tiszamentén éltek. A magyarság nagyrésze törpebirtokos, nincstelen, gazdasági cseléd, ipari, vagy földműves munkás, a Tiszamentén kisbérlő, a városokban, s nagyobb falvakban iparos, alkalmazott, hivatalnok és szabadfoglalkozású volt. A baranyai magyarságnak egyrésze kedvezőbb anyagi körülmények között élt, a kis szőlőbirtokok hozama lehetővé tette bizonyos kulturális igények kifejlődését is, azonban a többség itt is a nincstelenségben vergődött.

A világháború négy nehéz esztendejében a gazdasági és nemzetiségi bajok összehatása súlyos helyzetet teremtett, amelyet azonban vagy nem ismertek föl, vagy a háborúnak nehéz és sürgető feladatai között elhanyagoltak. Mindenfelől kiépített földalatti utakon beszivárgott a Délvidékre az ellenséges propaganda és a szerbeknek, sőt a bunyevácoknak addig többé-kevésbé öntudatlan nemzeti aspirációi is mind szilárdabb formát öltöttek. A magyar kormányzat még a háború alatt is megmaradt a nemzetiségekkel szemben a lojalitás vonalán; gróf Tisza István, ez a providenciális magyar államférfi, valósággal a legerélyesebb eszközökkel akadályozta meg, hogy a k. u. k. hadvezetőség energikus rendszabályokat alkalmazzon Bács megyében a szerbek ellen, míg a bunyevácok hagyományos jóindulatában és jóhiszeműségében nem kételkedett még a háború alatt sem senki. A valóság pedig az volt, hogy szerb és bunyevác vezetők a háború első percétől kezdve számítottak arra, hogy ez a háború fogja meghozni a délszlávok megálmodott nagy birodalmát. Olyan szervezet, mint Csehországban a maffia, nem volt, de Zágráb meg tudta találni az ellenséges külfölddel a kapcsolatokat és Genfen, Zágrábon keresztül eljutottak a hírek a bácskai szerbekhez és bunyevácokhoz is. Természetesen csak a vezetőkhez, ezek azonban jól felkészültek a nagy fordulóra és az osztrák-magyar hadvezetőség, ahogy múltak a háborús esztendők, mindig több aggodalommal látta a dolgok fejlődését, mert ha nem is egész ezredek, mint a csehek-nél, de szakaszok, sokszor tisztjeikkel együtt átmentek az ellenséghez. A szabotálás az akkori lehetőségek szerint is meg volt; amennyit lehetett elrejtettek az élelmiszer készletekből, hogy ne kelljen beszovalgatni a háború céljaira és ha arra gondolunk, hogy mennyit termel a Délvidék, ez a formája a szabotálásnak nem volt kár nélkül való.

Ugyanekkor a magyarság szegény tömegeiben a háborús nyomorúság az elkeseredettségnek érzéseit fejlesztette ki. A szerb, a bunyevác, a német gazda duslakodhatott minden jóban, a hábo-

rús gazdálkodás szigorát a Délvidéken egy pillanatig sem érezték a birtokosok, de a szegénységnek épp úgy kellett szenvednie, mint az országnak azokon a vidékeken, ahol nem ontotta a bőséget a gazdag föld. A falvakban a hadisegélyek, a fölmentések, egyes kereskedők hirtelen és aránytalan meggazdagodása kétségbeesett, fojtott hangulatot teremtett. És a legszomorúbb az volt, hogy ezeknek a bajoknak szinte teljes súlyát a magyar tömegek érezték. A nemzetiségi rétegeknek sokkal nagyobb gazdasági ereje átsegítette ezekben a szegényebbeket is a válságon, a magyarságban azonban nem volt meg ez a segítő erő.

A délvidéki magyarság vezetése a világháború alatt is teljesen sablonszerű volt; nem akadt egyetlen ember, aki felismerte volna a helyzetet és a benne rejlő veszélyeket. A Délvidék magyarsága tudatlanul sodródott az események árájában 1918 tragédiája felé.

1918 ősze

A Délvidék magyarsága a világháborúban becsületesen teljesítette kötelességét és az utolsó napokig abban a tudatban élt, hogy a nagy áldozatok meghozzák az igazságos békét. A világesemények zajlása messze esett a Délvidéktől és az a bizakodás, az a nyugalom, amely az alföldi táj magyarjának egyik fő lelki tulajdonsága, eltakarta a délvidéki magyar nép előtt az elkövetkezendő tragédiát. A földalatti agitációról, amelynek kacskaringós útjai Zágrábból indultak el, nem volt tudomása és a pécsi zendülésnek, amelyet a cs. és kir. 6. gyalogezred Ujvidékről és környékéről sorozott szerb nemzetiségű katonái robbantottak ki, nem tulajdonított a Délvidéken senki nagyobb fontosságot. A Fruska Gora hegyei között bujkáló „zöld kádert“, szőkevény szerb katonák bandáit, az idők kísérő tünetének tartották csupán, holott ezek a tünetek már előjelei voltak az összeomlásnak.

A szaloniki front eseményei 1918 őszén meghozták a tragikus fordulatot és Franchet d'Esperay tábornok francia seregének előnyomulása megnyitotta az ellenség előtt a Délvidék felé vezető utat. Az októberi forradalom sajnós teljessé tette a káoszt. A Délvidék politikailag annyira iskolázatlan magyarsága a veszély legcsekélyebb tudatával sem birt 1918 októberében. A budapesti lapok féktelen örömujjongása és az a gondolat, hogy a háború befejezése megadja Magyarországnak a teljes nemzeti önállóságot, elvakította a szemeket és a szerencsétlen októberi forradalomnak a Délvidékre nézve egyik végzetes következménye volt, hogy az a nagyon kevés politikailag iskolázott magyar ember, akit a Délvidék adott, teljesen háttérbe szorult, mert 67-es alapon állott. A

Délvidéken valami különös álomszerű világ támadt. Megalakultak a nemzeti tanácsok, amelyek a wilsoni jelmondatokat szajkózták és akkor még senki nem gondolt arra, hogy a népek önrendelkezési jogának elvét úgy is lehet magyarázni, hogy mindenkit megillet az önrendelkezési jog, csak a magyarságot nem. A délvidéki helyzetet tovább bonyolította az októberi jelszavak lelkesítő hatása. Az őszirózsás forradalom a délvidéki falvakban mind veszedelmesebb formákat öltött. A szabadság sok helyen rablás, gyilkolás lett és, különösen a Tiszamentés, súlyos kilengések történtek. A jegyzőket elkergették, a fölmentett embereket üldözték, gazdag házakat kifosztottak és ahol ellenállás mutatkozott, ott gyilkolt is az az indulat, amely a négy esztendő háború után egy forradalom zürzavarában ledobott magáról minden féket. A jóakarátú, de minden közigazgatási gyakorlat híján levő nemzeti tanácsok, amelyekben sokszor ködös elméletek után ábrándozó naiv emberek ültek, nem rendelkeztek semmiféle karhatalommal és egyes városokban, így Szabadkán is a szervezett szociáldemokrata munkásság vállalta magára a rendfenntartás szerepét. A délvidéki magyarság tehát, abban az időben, mikor az entente hadereje nyomult a Balkánról fölfelé, mikor az ország fővárosában, Budapesten, a dilettanizmus és a kapkodás vezette az ügyeket, teljesen szervezetlen volt. A szerbek és bunyevácok ezzel szemben már előre megszervezkedtek arra az időre, amikor az entente fegyvereinek győzelmét várták. A szerb hadsereg Belgrád alatt járt, a visszavonuló német és osztrák-magyar csapatok azonban még a Délvidéken voltak, mikor a zöld káderekből hadsereget kezdtek formálni a délvidéki szerbség vezetői. Károlyi Mihály megalázó belgrádi vizitje a magyarság köreiben rémült döbbenetet, a szerbeknél ujjongó örömet keltett. Addig a magyar nemzeti tanácsok mellett működtek a szerb és a bunyevác nemzeti tanácsok, később azonban a magyar nemzeti tanácsok mindig jobban visszaszorultak. A délvidéki magyarság nem is tehetett volna semmit, hiszen fegyveres ereje nem volt, de senki nem is gondolt arra, hogy valamilyen szervezkedésre szükség volna. A szerbek és a bunyevácok Zágrábban tanácskoztak, a horvát politikusok egy része azt akarta, hogy a Délvidék Horvátországhoz tartozzék és nemcsak a bunyevácok, de a szerbek között is voltak ennek az irányzatnak hívei. A magyar kormány még rendeleteket küldött a Délvidékre és a szerbek, bunyevácok nem is olyan nagyon titkos tanácskozásokon azon vitatkoztak, hova csatolják földünket. Az egyik irányzat a Szerbiához való csatlakozás híve volt, a másik a horvát önállóságban látta az üdvösséget és volt egy olyan elgondolás is, amely az önálló Vajdaságot akarta. A Vajdaság már egyszer a Bach-korszakban külön élt a magyar államtól és főleg a bunyevácok között voltak sokan, akik az

önálló Vajdaságról álmodoztak.* A magyarság minderről úgyszólván semmit nem tudott, a magyar kormányt a Délvidéken tulajdonképpen csak a szabadkai főispán képviselte, akit Károlyi Mihály nevezett ki, dr. Pleszkovics Lukács, a függetlenségi pártnak egyik szabadkai exponense személyében, akit teljesen lefoglaltak a szabadkai pártberendezkedés gondjai. Bács megye főispáni széke még betöltetlen volt, mert megfelelő személyben nem tudtak megegyezni és a magyar politikának az a kevés számottevő tényezője, aki a Délvidékről került ki, Budapesten tartózkodott. A Délvidék gazdátlanná vált anélkül, hogy valaki észrevette volna azt az elvakult gonosz indulatot, amely szétzúzta a megmaradt katonai erőt, hogy ezzel járjon kedvében a győzteseknek és hódoljon a jelszavaknak.

A szerbek és bunyevácok között folyó tárgyalásokat dr. Lalosevics János, dr. Manojlović Vladisláv, Sztáics Vász, Tomics Jása, Raics Balázs szabadkai rókusi plébános, dr. Szudárevics Ferenc és más ifjú horvát orientációju bunyevácok vezették. A tehetetlen magyar hatóságok szemeláttára folytak ezek az előkészületek. Az entente seregek csigalassúsággal haladtak előre, a francia vezérkar ellenállástól tartott és a Délvidéken már megkezdődött az osztozkodás. A tárgyalások anyagát és eredményét dr. Lalosevics János szószerint ismertetett cikkéből tudjuk. A szerb és bunyevác felfogásra jellemző, — dr. Lalosevics János tanuságtételéből is kitűnik, — hogy meg sem kíséreltek bármiféle érintkezést találni, akár a budapesti kormánnyal, akár a Délvidék magyarságával. A türelmességnek szégyenlős ágyék-köténye a szerb-bunyevác megegyezésben mindössze az itt következő szerény mondat:

„A nem szerb és nem szláv népeknek, amelyek a mi határaink között maradnak, biztosítatik minden jog, amellyel mint kisebbség nemzeti létüket biztosítani és fejleszteni öhajtják.“

A megegyezés, amely később a délszláv alakulatban örök surlódásoknak és elkeseredett harcoknak kiinduló pontja lett, már magában foglalja a délszláv mohóságnak bizonyítékát. A megegyezésben már bizonyos beavatkozási jogokat követelnek maguknak a Magyarországon maradt bunyevácok és szerbek támogatására. Dr. Lalosevics visszaemlékezéséből kitűnik, hogy Szerbia politikájának irányítói tulajdonképpen maguk sem tudták, hogy hol lesznek az új ország határai, teljesen bizonytalanok voltak a Délvidék kérdésében és a Délvidéket ha nem is teljesen, de Szabad-

* A szerbek még emlékezhetek a régi Vajdaság szerencsétlen állapotára, hiszen megszűnésekor maga Miletics mondta: „Esen ki a szeme annak, aki megsiratja.“ (A szerk.)

Ezek azt hitték, hogy csak pár heti, vagy legfeljebb pár hónapi rendcsinálásról van szó; arról a rövid átmenetről, amely szükséges egy békekonferencia előkészületeire, és így mindenüket hátrahagyva, sokan csupán egy kezításkával, vagy hátizsákkal indultak Budapestre, ahonnan azután csak a felszabadító honvédek nyomában tudtak huszonhárom esztendő mulva visszatérni.

A Délvidék életének e legtragikusabb szakát a teljes tájékozatlanság jellemezte. A megszálló csapatok messze benyomultak a magyar államtestbe és a teljesen önkényesen megvont demarkációs vonalak mentén erős őrláncokat vontak. A kapcsolat Budapest és a megszállott vidék között megszűnt. A magyar újságokat nem engedték be. A magyar kormány, amely jog szerint a végrehajtóhatalmat kellett volna, hogy gyakorolja a tulajdonképpen csak katonailag megszállott délvidéki terület fölött, nem érintkezhetett a délvidéki hatóságokkal. A helyzet egészen zürzavaros volt, az újvidéki szerb „nemzeti kormány”, amelynek összeállítását részletesen adjuk, intézkedett, a magyar tisztviselők, tanítók, tanárok pedig várták a budapesti kormány intézkedéseit. A megszálló csapatok parancsnoksága a hadijog alapján állott és a tényleges hatalmat gyakorolta. A magyar pénzt lebélyegezték, később a magyar koronát egy=négy arányban jugoszláv koronára váltották be. A beváltási arány súlyosan megkárosította a Délvidék népét. A lebélyegzéseknél fölburjánzottak a visszaélések a lebélyegezetlen és hamisan bélyegzett bankjegyekkel, különösen a kis címletekkel virágzó lánckereskedelmet folytattak, fantasztikus csempészüzleteket bonyolítottak le, amelyek haszonélvezői a gyorsan beszívárgott és délvidéki kétes existenciák voltak. Ezek a pénztechnikai manipulációk különösen a menekülni akaró magyar rétegeknek okoztak súlyos károkat, amelyek csekély vagyontukat elkótyavetyélték és sokszor értéktelen papírt kaptak csak érte.

A Délvidék helyzetét súlyosbította magának a belgrádi kormányzatnak bizonytalan magatartása is. A délszláv ábrándkép Belgrádban és Zágrádban elkápráztatta a szemeket és a délszláv politikusoknak nagy csoportja, különösen azok, akik a széthullott monarchiából származtak, úgy gondolták, hogy elérkezett az idő egy délszláv nagyhatalom kiépítésére. A történelmi igazsághoz tartozik, hogy Belgrádban bizonyos realitással tekintették a dolgokat és Pasics Nikola, a legerélyesebb szerb politikus, sokáig habozott, hogy egyáltalában a szerbség érdekében áll-e olyan területeknek megszerzése, amelyben maga a szláv elem tulajdonképpen mindig csak kisebbség lehet. Ezeket a belgrádi megfontolásokat azonban állandóan ostromolták egyrészt a zágrábi követelések, amelyek oda irányultak, hogy Magyarországtól minél nagyobb területeket szerezzenek meg, másrészt a délvidéki szláv politika irá-

nyítóinak türelmetlensége. Ezek a délvidéki szláv politikusok, szerbek is, bunyevácok is, arról álmodoztak, hogy minden olyan területet, amelyen, ha skármilyen kis számban is, de délszlávok élnek, a megszületendő délszláv államhoz kell csatolni. Baján is, Temesvárott is ott voltak a megszálló csapatok és a szerbek Temesvárt, a bunyevácok Baját követelték. A délvidéki szláv politikusok tulajdonképpen csupán a helyi politikai erőviszonyokat ismerték, áttekintésük az európai kapcsolatokról nem volt, ítéletük a gazdasági összefüggésekre vonatkozóan nem lehetett és józanságukat erősen lerontotta az a hirtelen ajándékba kapott győzelem, amely 1918-ban meglepetésszerűen és érdemtelenül ölükbe hullott. Fantasztikus elméleteket gyártottak, amelyekkel zágrábi és belgrádi forrásokra hivatkozva azt igyekeztek bizonyítani, hogy a Délvidék őslakóssága a délszláv elem és a magyarság csak bevándorolt réteg. Ezen túlmenően pedig egy nemlétező délszláv kultúrfőlényre is hivatkoztak. A felszínre lendült bunyevác vezérek türelmetlensége túltett mindenén és ezeket a hirtelen támadt vezéreket nem befolyásolta az sem, hogy a magyar kultúrában felnövekedett bunyevác tömegek túlnyomó része pedig nyíltan a magyar álláspontot fogadta el.

Ráics Balázs később megváltozott gondolkozására jellemző az a visszaemlékezés, amelyet 1941 első napjaiban, alig két hónappal a felszabadulás előtt, mondott el a szabadkai Bunyevacska Maticában arról a szerepről, amelyet a bunyevácság a párizsi béketárgyaláson vállalt magára. A béketárgyalás idején a diadalmas entente minden kis vazallus népe felvonult és a bunyevácok se maradhattak ki ebből a gyülekezésből, amelynek feladata az volt, hogy a kórust szolgáltassa a békediktátumhoz és a jog látszatát adja meg azoknak az igazságtalan határozatoknak, amelyekkel az entente urai a Wilson-féle elvek felrugásával döntötték romlásba Középeurópát.

A Párizsba menesztett bunyevác küldöttséget Ráics Balázs, dr. Mátics Márton, dr. Abramovics Iván és Vukovics Gyidó József vezették. Ráics Balázs ennek a bunyevác misszióknak nevezett társaságnak a működéséről 1941-ben a következőket mondotta el:

— Magammal vittem Szabadka közgyűlési jegyzőkönyvét az 1850-es évekből, amely horvát nyelven íródott a szerb Vajdaság korában. Magammal vittem néhány sírfeliratnak a fényképét is nagyjainkról, hogy bizonyítsam, hogy a bunyevácokat nem magyar, hanem horvát feliratú sírkövek alá temették. Azért mentünk ki, hogy ott Párizsban egy bizottság előtt „nyelv-vizsgát” tegyünk.

— Egy nagy terembe vezettek bennünket. Itt a sarokban újságjába temetkezve egy csibukozó úr ült. Ránk se hederített. Több, mint két óra hosszat várakoztunk és közben mindenféléről elbeszélgettünk. Jött Tardieu, Herriot, Loucheur és Máticcsal beszéltek,

aki tudott franciául. Mi egymás közt persze régi jó bunyevác nyelvünkön beszélgettünk. Egyszer csak a csibukos úr felkelt, odalépett hozzánk és ezt mondotta tökéletes horvát nyelven, dalmát akcentussal: „Uraim, én brit diplomata vagyok, Szusákon szolgáltam évtizedekig és tökéletesen bírom a horvát nyelvet. Kijelenthetem, hogy az Önök bunyevác nyelve szebb és zeneibb, mint a dalmát-horvát nyelv.“

— Nagy meglepetés volt számunkra ez az öreg úr, aki azután egy másik terembe vezetett bennünket és ilyen jelentést tett rólunk: Ezek az urak itt magyarországi bunyevácok a Duna és Szabadka környékéről. A nyelvük teljesen azonos a horvát nyelvvel és ők maguk horvátoknak vallják magukat. — Vesznicset és Pasicsot ez nagyon meglepte. Ők a bunyevácokat szerbeknek hitték, sőt maga Cvijics, a nagy délszláv etnográfus is szerb fajtának tartotta a bunyevácot és ilyen értelemben referált a belgrádi kormánynak.

A bunyevác küldöttség ezzel a nyelvvizsgálással befejezte párizsi feladatát és néhány napi ottartózkodás után hazajött.

Vukovics Gyidó József, akit később képviselőnek választottak meg, Ráicsal együtt teljesen kiábrándult Belgrádból, de a bajai háromszögből származó társai a békekötés előtt mindent megtettek, hogy ezt a vidéket megmentsék az S. H. S. államnak. A szerb kormány azonban nem erőltette meg magát. Neki sokkal fontosabb volt, hogy a magyarlakta Tiszavidéket megkaparintsa; a kanizsai, martonosi, moholi és adai szerbek miatt, akik elenyésző kevesen voltak és a lakosság igen kis hányadát tették csak ki, mint hogy a bajai háromszögben sokkal nagyobb számban levő bunyevácóság és sokátság érdekében hajlandó lett volna magát exponálni. Vesznics miniszterelnök meg is mondotta dr. Szudárevics Ferencnek:

— Dosta je Latína! (Elég a katolikusokból.)

És ezzel az ügy el is volt intézve. A bajai háromszöget a szerbek úgyszólván felajánlották egy maroknyi szerb érdekében.

Ráics Baláznak ez a kijelentése nemcsak a bunyevácóság gondolatvilágára vet fényt, hanem bepillantást enged azokba a lelki bonyodalmakba is, amelyekkel a délvidéki magyarságnak a keserű bizonytalanság esztendeiben kellett megküzdenie. A budapesti kormányzat Károlyi idejében teljesen gyenge volt. A proletár diktatúra korszakában igazán nem volt tényező, amelyre a Délvidék magyarsága számíthatott és a két forradalom után a nemzeti újjáéledés első kormányainak a legsúlyosabb belső nehézségekkel és egy egész ellenséges világgal kellett megküzdenie. A proletár diktatúra idején Európa a bolsevizmus ellen a legszigorúbb vesztegzárral védekezett és ez hermetikusan elzárta Magyarországtól a megszállott területeket. Amikor a bolsevista veszedelem elmúlt, a megszállók ezt a zárlatot továbbra is fenntartották éppen azért,

hogy a délvidéki magyarság a békekötésre, amelyről egészen az utolsó pillanatig azt hitték, hogy valóban békekötés lesz, ne jelleghesse be jogos kívánságait. Ez az elzártság, ez a magárahagyottság bénítóan hatott a délvidéki magyarságra és ezt a szerencsétlen népet végtelen kétségbeesésbe taszította ez a mohóság, amely a vele együtt élő szlávok részéről Magyarországgal szemben megnyilvánult. A Tiszamente magyarsága nem tudta elképzelni, hogy ne kerülhessen vissza a békekötéssel a magyar államtesthez, de a közte élő szerb töredék hangos, diadalmas előre-örvendezése megzavarta és megfélemlítette. A felsőbácskai magyarság, amely eddig a legjobb barátságban élt együtt a vele egyválású bunyeváccsal, rémülten hallotta az ellenséges hangokat és irtózott attól a gondolattól, hogy esetleg az egész Bajavidék osztonni fog sorsában.

Tévedés volna azonban azt hinni, hogy ezekben a legnehezebb időkben csupán az ájult tehetetlenség érzése uralkodott a délvidéki magyarságon. Már ekkor megkezdődött a magyar ellenállás. Ez az ellenállás természetesen szervezetlen és bizonytalan volt, hiszen minden előfeltétel hiányzott, de a megszálló hatóságok minden szigorú kíméletlensége sem tudta megakadályozni azt, hogy ne folytassanak a délvidéki magyarok egymással tanácskozásokat és ne próbáljanak valamiképpen kivezető utat keresni a zürzavarból. Az ellenállási kísérleteknek inkább jelképes jelentősége volt. Dr. Pleszkovics Lukács, a Károlyi-kormány által kinevezett utolsó magyar főispán, minden zaklatás ellenére is egészen a trianoni békekötésig Szabadka jogszerinti főispánjának tekintette magát. Hiszen a nemzetközi jog szerint egészen a békekötés kényszerű ratifikálásáig Szabadka a magyar állam területe volt. Prokopy Imre abban az időben, mikor Zombor már szerb megszállás alatt volt, megkísérelte a főispáni installációjának ünnepélyes megtartását és vállalta ezért a heroikus tüntetésért a fogságot, az internálást. A magyar tisztviselők csodálatos összetartással védelmezték a magyar érdekeket. Szegény magyar tanítók kockára dobták kenyereüket és a hirtelen tulzókka vált szerb, vagy bunyevác kollegák — ezeken is túltett néhány renegát — éber ellenőrzését kijátszva, titokban tanították a magyar történelmet, a magyar hazafias verseket. És amikor megkezdődött a magyar tisztviselők üldözésszerű elbocsájtása, a magyar kereskedők, iparosok, kisebb részben a földbirtokosok, mindent megtettek, hogy az üldözöttek nehéz sorsán enyhítsenek. Ez mind szervezetlenül történt, nem volt semmiféle irányítás, egységes terv, de a Délvidék magyarságának erős nemzeti érzése már a kemény trianoni békeparancs előtt megmutatta, hogy ez a magyarság soha nem fog belenyugodni azokba az intézkedésekbe, amelyekről a Délvidék szlávja az azt hitte, hogy örökkévalók és megváltozhatatlanok.

Csuka János

Biztató

Vigasztalásul ezt mondom magamnak:
Ne lázadozz szegény, öreg gyerek!
A napok jönnek és tovább rohannak,
Oly rövidek és oly végetlenek,
De szörnyű sodrán az örök folyamnak
Rendeltetésük ki értette meg?
Csak állsz, amíg fölötted tovaúgnak,
És csak öregszel s egyre szomorúbb vagy.

Ez itt a sorsod, másé s a tiéd is.
A dolgok mélye oly üres, sekély.
Mit építettél, kong belül a fétis,
S mit mond neked a május és az éj?
A perc értelme, hogy a sír felé visz,
És a halál az egyetlen esély.
A többi, ami él, vívódik, itt van,
Példázza ezt csak hiu harcaidban.

Tekints hát békén a muló napokra,
Mint aki túlvan már a renden itt.
A percek, lásd, gyors szárnyon távolodva,
Feléd új szférák fényét rengetik,
S neked, szegénynek, Isten látja, jobb ma
Figyelni apró remegéseik,
Ahogy körötted mozdulnak és benned,
S ha halkan is, de már neked izennek.

HÓDSÁGHY BÉLA

Itthon

Hát lassan, lassan mégis haza értem,
Fáradtan kissé s kicsit öregen.
Félig tavaszban, félig még a télben,
Barangolok a régi köveken.
Utcák nyomán, sorompók közt a térben,
Emlékek halk hívását követem,
Ahogy kiszólnak az ablakból s itt-ott
Az ifjúságom súgják, mint a titkot.

Az éveket, ahogy peregni kezdtek
Az orsón egyszer, félszázada tán.
Megálllok néha tétovázva, veszteg,
S egy-egy nevet morzsolgat el a szám,
Nebet, amely míg ajkaimra reszket,
Átfénylik évek mély borulatán,
S mosolyra kész és fáj is, mint a sebhely,
Mit óvatlan az idő tépeget fel.

A szám feledt ízekkel édesül meg,
És messze néz el a tekintetem.
A házak elé ismerősök ülnek,
Mint régen egyszer s intenek nekem,
Halottak mind, mind, boldog üdvözültek,
Kik élnek már az égi réteken,
S csak én látom még, hallom őket egyre,
Míg félve lépek a régi kövekre.

HÓDSÁGHY BÉLA

Kivirágzott kútágas

A kútágas ott meredezett az égnek az ördögcérna-bozóttal bekerített temetőkerlben, a csőszház előtt. Öreg akácfatörzs. Kiszáradt két csonka ujja meredezve mutat a holtak birodalmából a magasságok felé. Akik valamikor virágozni látták, egytől egyig ott pihennek körülötte. Halottak. Akár a vén kútágas.

Tavasza van. És sehol sem oly lüktető életű a tavasz, mint az ördögcérnával kerített, istenadta, holtak porából vadvirágokat termő, falusi temetőkerlben! Alig erősödik meg annyira a tavaszi napsugár melege, hogy átmelengesse a fagyos rögöket, máris gyenge bizsergés fut át a fűszálak, a vadvirágok hajszálerecskéin s az élet első üzenetét az élők még észre sem veszik, a gyermektemetőnek alig félőlnyi mélységben alvó kicsi halottkáik máris elmosolyodnak, sirocskáról sirocskára száll az üzenet: ... mosolyog ez Isten! ... Még néhány meleg nap s a még mélyebben fekvő öreg halottak porló csontjai is megmozdulnak: ... feltámadunk! ... — susogják egymásnak megrendítő komolysággal. A porladó anyaszívek dobbannak meg utoljára ... — Élünk! — ... mondják szelíden s erre a varázsszóra nyílik ki minden tavasszal az első virág a temetőkerlben. Az első nyomában a többi ezernyi. Csak a kútágas és a korhadó sírkeresztek maradnak halottak. Ők csak az élőknek beszélnek.

A temetőbeli, száraz kútágas tövében egy gyerek sír. Nekitámaszkodik a vén fatörzsnek és úgy dörzsölgeti maszatos öklével a szemét. Vele egyidős társa most csapja be a csőszház utcára nyíló kapuját. Síró pajtásához igyekezik a kútágas felé, furcsa ütemű, biccegő sietéssel, de kiabáló feleselése az utcán maradt gyerekeknek szól:

— Süket az anyád! — ordítja, mire az utcáról visszafelelnek:

— Sánta Matyi! ...

— Dejszen sánta leszel te is menten, csak ide tedd be a lábaid, te béka!

Aztán odaáll a síró gyerek mellé, a füléhez hajol, majd megdöngölve a dolgot, szembenéz a szepegő gyerekekkel és félhangosan mondja:

— Aszontam nekik, hogy innen kuss mindegyiknek, mer előveszem a sírásó kiskapát, oszt sántára verem a lábukat meg süketekre a fejüket! Nem tom, csúfókonának-e akkó? No, csak tróbjájon begyünni valamellik!

De alig, hogy kimondta, máris nyílik a kiskapu s félig ijedten, félig merészen belibben rajta egy kislány. Barta Mária. Belibben, de menten meg is áll.

— Nekem azé csak jogos, hogy begyűjjek, mer edesanyámat a télen temették! — mondja, iparkodván megelőzni a sánta Matyi fenyegető kérdőrevonását.

Matyi valóban meghökken, majd hirtelen visszafordulva süket cimborája felé, nagy igyekezettel magyarázza neki, mit mondott a kislány.

De az már ott is van mellettük és a süket Palcsi arcába hajolva magyarázkodik:

— Ugye, én nem is csúfoltalak téged, Palcsi, se a Matyit, csak a Mészáros Jani! Ugye? Mer ő kényes, hogy a bátyja katona! Engem is csúfót, hogy aszondja, szeplős vagyok. Nem is igaz!

Palcsi mindent megértett Mária beszédjéből. Végignézte a kislányt.

— Nem is igaz, hogy szeplős vagy! — mondta vigasztalón.

— Nem hát! — toldotta meg Matyi.

Vagy két percig nem szóltak egymáshoz semmit, csak nézték egymást. Aztán, hogy Matyi, a temetőcsász fia, mint házigazda megindult, követték. Hogy odaértek a Fekete boltosék kriptájához, Matyi leheveredett a kripta tövében a selymes fűre. Palcsi a sir melletti kis padra ült, Mária a kripta szélére. A három gyereket ellepte a lomb, eltakarta a széles kripta s alig hallatszott odáig valami az utcán hancurozók, a többi éplábú, jófülű, szeplő nélküli gyerek lármájából.

— No kezdheted! — szólt Matyi, mire Palcsi benyult a kabátja zsebébe, előhúzta Rinaldo Rinaldini nagyon híres rablóvezér borzasztóan érdekes, de éktelenül rongyos istóriás könyvét és a süketek nekifeledkezésével olvasni kezdett. A másik kettő szájatva hallgatta.

Valahogy itt kezdődött az egész.

* *

Aztán folytatódott. Esztendőről esztendőre egyformán és mégis mindig színesebben. Pali süketsége miatt kimaradt az iskolából is. Maga a tanító mondta: akár ott van, akár nincs, úgyse hallja! Amúgy is gyenge fájú, írni, de különösen olvasni meg már nagyon is tud! Egyes gyerek volt a Palcsi, mert ha süketen is, mégis csak ő maradt meg egyedül a testvérkéi közül. Házuk, valami kis földcsékjük is volt, hát totózárgatta is apja, anyja, ahogy csak telt a kis valóságukból. Télen jobbadán csak a Palcsiéknál tanyázott a három gyerek. De ha kitavaszkodott, máris áttették birodalmukat a temetőkertbe. Matyiékhoz, aki, mint aféle fióksírásó, otthonosan rendelkezett ottan. Csak Mária nem rendelkezett.

zett sehol sem. Különösen mióta új asszonyt hozott apja a házhoz. Túrta a gyereket, de azt is tudtára adta az apjának is, Márikának is, hogy mihelyt csak lehet, mihelyt a kisbíró nem keresi cédulával a lányt az iskolába, összecsomagolja kis himmi-hummiját és beadja szolgálni a városba, hadd keressen!

De beletelt abba egynéhány esztendő!

De szép esztendők voltak azok! Palcsi apja még köri tagnak is beiratkozott, csak, hogy hordhassa fiának a szebbnél szebb olvasnivalókat. Ő úgy sem élt vele. Így aztán végleg kimaradtak a társaságból ők hárman. Márikának ugyan már kezdett mulni a szeplő az arcáról, ami meg maradt, az szinte jól állt a kis fitosnak, de egyrészt nagyon szerette hallgatni azokat a szép olvasmányokat, a két fiút is igen megszokta már, szinte anyáskodva kezelte őket. Mostoha anyja örült, hogy nem nyűgösködik a nyakán, de másrészt ruhája sem volt olyan, mint a többieknek és szallagra se jutott a hajába. Így nem is fájt neki, hogy lemaradt közülük. Matyinak meg Palcsinak igen jó volt így is.

Különösen amikor egy nyáron az „Elátkozott királykisasszony” című csodaszép könyvet olvasta a Palcsi, a két fiú figyelmessége nem ismert határt. Talán soha nem olvasott Palcsi olyan szépen, mint akkoriban. Egyszer még el is sírta magát a kislány. Palcsi ösztönösen észrevette és megállt az olvasásban. Folytatni szeretne volna aztán tovább, de nem bírta. Nem tudta levenni szemét Márika könnyeborult kék szeméről és az ő szeme is telezaladt könnyel. Mégis a lány tért magához először. Letörölte szeméből a könnyet köténye sarkával, aztán odabillent Palcsi mellé a padra és ügyetlen, de mégis nőies mozdulattal megsimogatta a gyerek fejét, majd hogy, hogy nem... megcsókolta.

Egy pillanat játéka volt az egész. Mind a hárman belevere-edtek.

Matyi felhorkant.

— Hát engem nem?...

Őt is megcsókolta.

Kipirultan néztek egymásra pár pillanatig, aztán Márika felugrott, zavartan elnevette magát és hazaszaladt.

Az elátkozott királykisasszony csodaszép regénye megszakadt.

Vagy két-három napig Márika restellkedett és nem jött, hiába hívta a két fiú, aztán meg egy piaci nap reggelén Márikát valójában elvitte a mostohaanyja a városba szolgálni. A kisbíró már vagy két hete nem kereste a cédulával! A ház meg, ahova került, finom úri ház volt, még az édes anyja sem tudott volna jobb helyet találni neki! Patikárosék! Így mondta a mostoha, hogy hazajött.

Matyi és Palcsi egyedülmaradtak.

* *

Márka távoztával, mondom, valahogy nagyon is elárvult ez a két gyerek. Ez a két suttyó legényke. Még zárkózottabbak lettek. Nem maradt egyebük, csak „Az elátkozott királykisasszony“ azóta Isten tudja, hányszor el nem olvasott története és a többi könyv, ami ezt követte. Mert jöttek a könyvek egymás után. Egy jó darabig Nick Carter izgatta a fantáziájukat, aztán megszokottá vált az is és jöttek a komolyabb könyvek. Már válogattak is. Helyesebben inkább csak Palcsi válogatott, mert ő falta valójában a könyveket és egy-két év után Matyi szerepe csak abban állt, hogy türelmesen végighallgatta süket barátja rövidre tömörített előadását az olvasott könyvekről. Földön vaió életük köre mind szűkebb lett. Testi fogyatékoságuk reménytelensége mind világosabbá tűnt előttük. Kitaszítottaságuk, egymásrautaltságuk teljesen elválasztotta őket az emberektől. A könyv maradt mindenkinek és a levélírás. A könyv emberibbé tette az életüket. És magyarrabbá.

Mit tudtak ők, mit hallottak ők a fajtájukról? Bizony csak Dusan cárról, Mrnyávcevic Vukasinról meg egy csemó más kimondhatatlanul cifra nevű királyról hallott Matyi az iskolában. Édes kevés maradt abból a fejében s ami megmaradt, se nem osztozott, se nem szorzott a lelkében semmit.

Az első magyar történelmi könyv, aki a kőri könyvtár legposztabb zugából került elő, teljesen felkavarta a lelküket. „A magyar nemzet történelme regényes korrajzokban“ — ez volt a címe.

Lelket formáló esemény volt számukra ez a könyv! Rádöbbenés, élmény, bátorítás volt minden sora! Magyar történelem...! Soha senkitől nem hallott dicső nevek, harcok... gyászos bukások után dicső feltámadások...; örök magyar sors. És vigasztalás lett számukra a dicső magyar múlt a szomorú jelenért, magyarázat mindenre, ami rossz, ami nehéz, ami fáj és minden fájdalomra gyógyírt ígérő reménykedés, imádság...

Érdekelni kezdte őket a nagy magyar közösség, a megcsonkított, de szabad haza és két télen, két nyáron át csak ilyenfajta könyvekkel töltekeztek. Minden új könyv új magyarázat, új vigasztalás, új vágyakozás lett számukra. Lám, odaát a magyar süketek számára külön iskolák vannak, a sánták is talán mind meggyógyulnak és magyar katona lesz a legényből, Horthy katonája...!

Az eseménytelen hetek, hónapok írgy kegyetlenséggel oltogatták a lobogó lángokat. Nem történt semmi. A velükbéliek is elmentek már katonának. Harsogva dalolták az utcákon, behallatszott a temetőkertbe is: ...maradt itthon kettő-három nyomorult...! Matyi hallotta a nótát ,fájt is neki, de nem szólt Palcsinak semmit. Elég annak is a magáé.

Ott ültek szótlánul a száraz kútágas tövében... Palcsi kezében lila levélpapír. Mária levele. Írja, hogy nem bírja tovább. Nem bírja sokáig ezt a messzeséget. Már második éve, hogy Belgrádban szolgál. Idegen ott számára minden. Magyarul már csak akkor beszél, ha az ő levelüket olvassa. Tenni kellene valamit... Azt is megírta, hogy sokat sír, sokat gondol mindkettőjükre és úgy fejezte be: ...Isten veletek és velem, maradok a sirig tisztelettel, Mária.

— Tenni kellene valamit... — motyogta Matyi csendesen, inkább magának.

Amaz észre se vette, meg se hallotta, csak lógatta a fejét. Emeg rátette a vállára a karját és csak, hogy mondjon valamit, megszólalt:

— Nono, lesz ez még jobban is!

— De, hogy az fel se nézett, meg se szólalt, hát kisvártatva folytatta:

— Mer így csak nem maradhat! Ne félj Palcsi, meg köll fordulni mindennek! Lesz még nemzetiszín lobogó a faluházán!...

— De mikor...? — hördült fel a süket. Aztán újra elcsendesve, magábaroskadva folytatta:

— Megérem-e én azt a föld fölött?... Hát nem ládd, hogy napról napra veszek? A tél úta köhögök is. Száradok. Akar ez a kútágas. Ez se virágzik mán többet!

Matyi, mintha meg se hallotta volna, belevágott:

— Meg Mária is hazagyün! Itthon is marad. Férhő is mén.

— Ki veszi el?

— Ki? Hát... maj mink!

Palcsi idegesen kapta fel a fejét:

— Kicsoda?

— Hát maj te... vagy én...! Valamellikünk. Csak nem maradhat így!

Mind a ketten elpirultak. Elhallgattak. Csak lesz valahogy... mert így nem maradhat...

Esteledett. Feketélő szürkület csendje borult a temetőre. A két kibicsaklott életű magyar legény lelkére is.

* *

Ezerkilencszáznegyvenegyét irtak. Tavaszodott. Mozgósítás. A levegő tele volt várakozással, izgalommal.

Felvidék már rég visszatért... Erdély is... Ott fülelgetett Feketéék rádiója mellett Palcsi is még akkor a többiekkel, ha nem is hallott semmit, a hallgatók könnyes izgatottsága mindent elbeszélt. Aztán megint minden abbamaradt. Hónapokig nem történt semmi. Csak Palcsi lett napról-napra gyengébb. Pedig de sokat küzdött örökké lázas lelke az erőtlenedő testtel! Naponta fel-

kelt az ágyból mégis félórácskára, hogy aztán óraszám feküdjön kimerülten, fáradtan, reményvesztetten.

Pedig Márika is írt, hogy hazajön. Nem bírja tovább! Husvétra felmondott. Valami majd csak lesz vele.

Válaszoltak is neki. Ugyan most kivételesen Matyi írt, mert Palinak nehezeére esett az írás. Édesanyja reszkető aggodalommal leste minden mozdulatát, kívánságát. Matyi is ott ült az ágya mellett, ha csak szerét ejthette. Csak kitavaszkodna már egészen!

Virágvasárnap hajnalán dübörgő zúgással húztak át a falu felett a repülőök. Palit ki kellett vinni a folyosóra. Lócára fektették s onnan olvastatta izgatottan a repülőrajok számát. Matyi a Feketéék rádiója mellett leste és hozta a percről-percre izgalmasabb híreket. Belgrádot bombázzák... Menekül a kormány... Bomlik a hadsereg...

Pali lihegve hajszoalta az újabb híreket! Mit mond Pest? Valaminek történni kell!! Már jártányi ereje sem volt, mégis leugrott az ágyról, amikor Matyi lihegve bevágódott a kiskapun és magából kikelve kiabálta:

— Gyűnnek...! Megindultak...! A rádió...

Palcsi lázban égő arcán látszott, hogy minden idegszála megfeszül, úgy akar mindent tudni, mindent megérteni.

— Mi az...? Mit...? Hogy...?

Matyi is reszketett. Az izgalomtól is, a megerőltető futástól is, de azért hagyta, hogy a forró kezű beteg belekapaszkodjék és úgy lihegte bele az arcába mégegyszer:

— A rádió...! Horthy...! Gyűnnek...!

Az utolsó szónál már görcsösen rázta mindkettőjüket a szív feneketlen mélységéből fakadó sírás.

Aztán jött még két nehéz nap. Ólomlábakon jártak a percek és történések. A Feketéék rádióján sem lehetett kiokosodni. Hol vannak...? Merről jönnek...? Mikor...? Az egyik így mondta, a másik amúgy. Aztán Márika miatt is nagy aggodalomban voltak. Mit is csinálhatott az az ártatlan lélek abban a vérzivataros bombázásban? Él-e, hal-e?

A temető végén húzódott el a vasútvonal is. Éjjel-nappal szakadatlanul zuhognak a vonatok. Matyi ott lesekedett az ördögcérnás kerítés közepén és vitte a híreket Palcsinak.

— Vonat-vonat hátán. Mind teli. Mindent visznek! Municiót, lisztet, mindent, hogy itt ne ériék a magyarok! De hogy mé nem kerülnek elejbük?! Így lehordanak mindent!

Palcsi hirtelen feltápászkodott:

— Matyi...! Tenni köll valamit!!

Egészen közel hajolt Matyihoz, úgy súgta neki:

— Emlékszel a „Keleti express kalandorai“-ra? Amikor Nick kisiklatta a vonatot? Matyi..., tennünk kell nekünk is valamit!

Bem apó jusson az eszedbe, de Vak Bottyánnak se volt két szemvilága...! Matyi a nyomorult is tud tenni nagy valamit, ha magyar!!

Matyi tágrameredt szemmel nézett rá. Szólni sem tudott, de mindenbe beleegyezőn bólintott.

— Itt van a kamrában a feszítővas... Amikor beesteledik..., kimegyünk a temető szélére... meglazítjuk a síneket...! A vonatok megtorlódnak... megakad minden... és

— És amikor a magyarok meggyűnnek, akkó előállhatunk oszt aszondjuk: — ehen ez, ezt meg mink cselekedtük a Palcsi-val! a két nyomorult! Mi? ...

Még sem lett a tervből semmi.

Még a feszítővasat sem hozhatta ki a kamrából Matyi, mert a szürkület előtt kibuggyant a vér Pali száját. Mire besötétedett, már ki is volt terítve. Szemfedele négy sarkában nemzetiszínű karkárda, mellén, fekete legénykalapján széles piros-fehér-zöld szalag húzódott a szíve tájáról a lábáig s a lábánál, a szemfedél alatt — erről Matyin kívül senki sem tudott — ott lapult egy kopott, rongyos könyv...: „A magyar nemzet története regényes korrajzokban“.

* *

A temetésre Mária mégis megérkezett. Ki más vihette volna Palcsi legénykoronáját a koporsó után?

Sokan, nagyon sokan voltak a temetésen is, pedig a falu egy része már ott leste a honvédeket a határban.

A kiskereszten is nemzeti színű szallag csókolgatta Sárteleki Palcsi nevét. És a temetőben a friss, zöld ágacskákkal telistele tüzdelt száraz kútágas tetején nemzetiszínű zászlót lobogtatott a szél.

A tövében, ünneplős fekete ruhában, a sírásó kiskapa nyelére borulva Matyi zokogott. Mária majd elejtette a vőlegény koronát, olyan keserves zokogásba kezdett. De sírt ott mindenki, kivált aki tudta Palcsi és Matyi nagy testvérségét.

Temetés után a lobogóvivő legények, lányok a kocsmába is elmentek, ahogy ez illet is, ha legényt temettek, felejtőre. Rövid kis táncra, pár üveg borra. Matyi Mária mellett biccegett utánuk.

De már ott állt a tánc! Hangzott a nóta! Magyar honvédek dalolták: Horthy Miklós katonája vagyok...!

Egy szakaszravaló maradt a faluban, a többi rohant tovább. Ott volt a kvártély számukra a kocsmá tánctermeiben. Vigan rop-ták a táncot. A pörge bajszú szakaszvezető Mária elé pattant, hogy táncba vigye, de megtorpant, hogy könnyázott arcába nézett.

— Hát te mit sírsz hűgám?

Mária Matyi mellé húzódott. Az felelt helyette:

— Most temettük a... mátkáját... Nem érthette itt magukat... Pedig de várta...!

A szakaszvezető elkomolyodott, majd hirtelen mozdulattal virágos sapkája után nyúlt és levette a virágot róla:

— Hát akkor ezt meg tűzd a fejfájára húgom, hadd részesüljön valamiben a honvédektől is!

Márika elfogadta. Összenéztek Matyival és szó nélkül megindultak vissza a temetőbe.

Nem beszéltek sem ott, sem az úton semmit. Álltak a sír előtt szótlanul. Szorosan egymás mellett. Éppen csak, hogy a két kezük kisujja összeért.

A kizöldült száraz kútágas hegyében a nemzetiszínű zászló csacsogott valamit a szélnek. A kocsma felől egész a temetőig elhallatszott: Horthy Miklós katonája vagyok...

Tavasza volt. És sehol sem volt olyan lüktető életű a tavasz, mint ebben az ördögcérnával kerített, holtak porából vadvirágokat termő kis magyar temetőben...

Cziráki Imre

Galamb

*Szép volt, hőszínű tisztaság,
szelíd fehér galamb,
piros tetők fölött csodás,
szárnyaló ditiramb.*

*De golyó érte csöpp szivét
s lehullt az utcakőre,
egy ablak előtt véresen:
ballada lett belőle.*

MÉREI SÁNDOR

Fát ültettem

*Fát ültettem, kis fát
napos magyar tájon,
zöldelő remény ül
minden pici ágon.*

*Nap, csillag csodálja
s míg a világ vénül,
drága magyar tájon
új fa lombja szépül.*

*Lehet, hogy a kéjtől
s kintől belereszket:
bölcső lesz-e vagy tán
fájdalmas keresztet*

*növesztenek lassú,
lomhaszárnyú évek:
mindegy, mégis szép ez,
fakadó új élet,*

*diadalmas élet
bontja a csodáját:
hitem, álmom, vágyam
lombos magyar fáját.*

MÉREI SÁNDOR

De búcsú lettél

*Ígéret voltál, szerelem,
első tavasz a szívemen,
mégsem maradtál meg nekem.*

*Szemed tükrén vágy és varázs
lángolt, igézett s oly csodás
volt minden édes álmodás.*

*Jöhettek felhők és szelek:
azt hittem. kedves, értelek,
örök hűségnek hittelek.*

*De búcsú lettél, könny s ború,
multak keresztjén koszorú
s nem voltál soha szomorú.*

*Menyasszony lettél, asszony is,
sötétebb lett az alkony is
s csak mosolyogtál akkor is.*

*S hiába mondtam: semmiség,
sebhely maradtál: fáj és ég
s nem vigasztal se föld, se ég.*

*Ígéret voltál, szerelem,
első tavasz a szívemen,
miért nem maradtál meg nekem?*

MÉREI SÁNDOR

Egy bars megyei népmese

Az itt közölt mesét, aminek „A szentóttvízbe esött ördög” címet adtuk, 1939 nyarán írtam le Peterke Jónás Gergely újbarsi (Bars m.) 69 éves szegény parasztember elmondása után több más mesével együtt. Ez a mese csak egy, de igen jellemző, izelítő Peterke Jónás Gergely gazdag meseanyagából. E meséje végig fordulatos, plasztikus, mozgalmas; nagyszerű megfigyelések vannak benne és a mesélőnek bizonyára kedves jelenetek leírásában finoman részletező az előadása. Ez a mese is, mint minden szép népmese, a népnyelv kifejező erejének és színes gazdagságának értékes bizonyítéka.

A Garam partján fekvő Újbars a palóc nyelvjárás területére esik. Szövegünkben a népnyelv sajátosságait mindenben követtük, csak az *a* és *á* hangoknak a palóc nyelvjárásra annyira jellemző ejtését nem. Ez nagyon zavarná a folyamatos olvasást és különösebb diakritikus jelek alkalmazása nélkül úgy sem tudnók e hangok pontos ejtését jelölni. Itt csak annyit jegyzünk meg, amit egyébként a palóc nyelvjárásról majdnem mindenki tud, hogy az *a* hangot a palócok rövid *á* félének ejtik, az *á* hang pedig az *ő* ejtésükben a hosszú *ó* hanghoz áll legközelebb.

A SZENTÓTTVÍZBE ESÖTT ÖRDÖG

Hát hogy eccer az ördögnek nagy kedve kerekedett körültekinteni a nagyvilágot. Egy nagy fekete köpönyeget kerített a nyakába, lólábaira bagaria-csizmát húzott, fejébe meg olyan holmi féle sváb-süvegöt nyomott, aki egy zsidóé vót valamikor, akit elvitt az ördög a pokolba, mivelhogy nagyon sanyargatta a szegén népet.

Mikor így fölcifrázta magát, útnak indult. Eccercsak egy kis városba tévett. Abban a kisvárosban pedig nagy parádét tartottak, mer a főbírónak a lánya ment férhöz egy másik főbírónak a fiához, akik közül ez egyik olljan volt mint a hajnali piros pünkösdi rózsa, a másik pedig mellette mind a száraz kóró, melljet a tallón kerget az őszi szél.

Éppen mikor az ördög ebben a városba tévett, akkor mentek az esküvőre. Önneki is kedve kerekedett megnézni a parádét. Hirtelen csinos legény alakját vötte magára és befurakodott a násznép közé, úgy hogy azt nem monta volna senki, hogy ő is nem a násznép közül való. Nosza elmentek az esküvőre, hát az ördög mindenütt a vőlegény és menyasszon háta mögött állott.

látta, hogy a menyasszonnak nagyon ki vannak sírva a szemei, mingyár gondolta, hogy ez nem a maga jókedvéből megy ahó a púpos völegényhöz.

No de aztán a pap elébe álltak, s kérdözi a pap elsöbben a völegént: — Na fiam, szereted-e ezt a fiatal személt, aki neköd a kezeden van?

Hát a völegény hangossan felelt: — Igenis szeretem.

— Hát te leányom?! Szereted-e ezt a fiatal embert, akinek a kezén vagy?

A menyasszony olyan lassan monta, hogy azt senki sem hallotta, ippen a pap, de talán még asse. Csakhogy gondolta, hogy mit törödöm veletek, akár az ördög vigyen el is, csak összeadhasalak benneteket.

Az ördög pedig tudta a papnak minden gondolatát. Aztán csak elmonták az esküvöt, a pap elővette a szentöltöt, hogy megáldja és megszentölje az új házaspárt. Azután amin szentölte őket, egy pár csepp szentölvíz az ördögnek az orra hegyére csöppent. Az úgy megjíedt, olyat ordított a templomba, hogy a pap ijettében hanyattesett és ahányan voltak a templomba, annyifelé szalattak.

Az ördög is kifelé igyekezett a templomból, de amin sietött, a templom pitvarába megbotlott és mindenestöl beesett a szentölvíz tartó kádba. — Soha még úgy ördög meg nem ijedt, mint az akkor. Még azt is elfelejtette, hogy a kegyetlenszívü apát elvigye a pokolba, hanem inkább azon gondolkozott, hogy hol száriccsa meg magát. Kapta magát, átrepült messzeföldre, egészen délre, a szerezsenyek országába, ahol oljan meleg van, hogyha tojást tesznek a homokba, megsül.

Mikor aztán jól megszáritotta magát, hazafelé indult a pokolba. De még hét mérföldnyire volt a pokoltól, már a vasorrú bába, az öreganyó megérezte a szentölvíz szagot. Betámpolygott már nagynehezen a pokolba, az öregannya rárivalkodott: — Hol jártál mámeg? Te lump, akasztófárávaló gézengúz! Te mámeg a templomokba bujkáltál ugye?

Mingyár leszedte róla a ruhát, elővette ötet, mezítelen abból a moslékból, ami a pokol fenekinn folyik, öccör, haccor lemosta, ledörzsölte jó erőssen, aztán lefektette az ágyban, betakarta a csikos dugnával, de még akkor is úgy vacogott a foga ijettében.

Aztán elővette a ruhájját, azt is abból a moslékból kimosta jól, öccör, haccor, kiverte, kiöblögette. Megrakta a tüzet, a tűzre pedig békaszemet, kígyóhájjat, lószört és körömdarabokat rakott a sístergó tűzre. Mikor azok jó és hatalmasan elkeztek füstölni, a ruhát a füst fölé akasztotta. Hét nap és hét éjjel füstölte, még kivötte belöle a szentölvíz szagot.

Mikor aztán rendbe lőtt, fölkejtötte, ráatta ruhát és ezután azt mondja neki, hogy az ördögök fejedelme nem hagyja a dolgot büntetés nélkül, hanem hogy muszáj neki hét esztendeig szolgálni valami szegény embernél. És hogyha jól nem viseli magát, akkor tizenégy évig nem mehet valamirevaló társaságba.

Aztán elbocsátotta őt az öreganyja, elindult szolgálatot keresni. Hát amin mendegél, egy nagy erdőbe tévedt. Abban a nagy erdőbe pedig egy szegény embőr szedegetett gajakat, száraz ágat. Egy kis kocsira rakta, amely elé egy sovány lovacska volt befogva.

Odaköszön az ördög: — Jónapot Ura bácsi! Micsináll itt maga? — aszongya.

— Egy kis száraz fát szedegetek.

— Nem fogadna kend meg engem cselédjének?

A szegény ember azt mongya: — Szegény vagyok magam is, elég magamnak is megélni, nemmég hogy szolgát is tarcsak.

— Sohase töröggyék azzal, öreg bátya, sen nem köll nekem semmi fizetés; és ahol ketten, hárman jóllaknak, ott a negyedik sem marad éhenn.

Ott a szegényember azt mongya: — No hát jól van — aszongya — ha semmi fizetést nem kívánsz, hát nem bánom! — fölcsapott a fiúval, fölfogadta.

A fiú nekiát a munkának, egy-kettőre úgy megrakta a kocsit, tőstül szedte ki a száraz fákat, úgy, hogy a szegén ló nem bírta elhúzni. Azután ő megfogta a szekeret és húzta a lóval együtt.

Mikor hazaérnek, mondja a zöreg a feleséginek: — No anynyuk — azt mondja — szolgát is fogadtam!

A szegényembőr felesége azt mondja: — Ugyan minek az nekünk, mikor mink szegények vagyunk.

— No ne töröggy azzal. Nem kíván semmi fizetést és ahol mink megleszünk, ő is ellesz köztünk.

Vót azonkívül a szegényembernek egy fia, aki a katonaságot szolgáta és éppen huszárörmester volt.

Hát vót ennek a szegény embernek egy gazdag, irigy szomszédja. A szegényember úgy el volt aljasodva, voltak neki földjei, de a gazdag szomszéd teledobálta kövekkel, úgy hogy az csak gazt termött. De mikor megjött az új szolga, kikülte őt a földekre az egy lóval szántani és mikor nem látta senki, kifogta lovat az ekéből, ő maga húzta az ekét, úgy fölshántotta a földet, hogy négy pár ökrön sem lehetett volna jobban. Mikor kivitték az ebédet, már a hívesen pipázgatott. A lovat eleresztette legenyi, ő húzta az ekét és a kövek pedig maguktul visszahullottak a gazdag szomszéd földjére. úgy, hogy a(cs) csak gazt termött és a szegény embőrnék első évben má jó termése lett, egyre gyarapodott.

A gazdag szomszéd pedig lefelé ment. Ezt a gazdag szomszéd nem tűrhette, hogy már a szegény embernek harmadik esztendőben négy lovacskája volt az istállóba.

Kapta a sapkáját, elment a királyhó, azt mongya a királl-nak: — Fölségös uram, királyom, van nekem egy szomszédom, akinek a fia a kegyed hadseregében szolgál, a multkor odahaza volt és azzal dicsekedett, hogy ő a rezedenciát egy éccaka olyan kerítéssel veszi körül, mel csupa arany és ezüst oszlopokból és lécekből fog állani.

Erre a király behivatta a szegény ember fiát és ráparancsol: — No fiam, ha nekem ezt meg nem teszed, fejed vétetem.

A szegényember fia elment haza, hogy elbúcsúzik apjától, anyjától, hogy ő azt nem képes megcselekenni. Mikor elmonta odahaza, apja, anyja sirtak. Ő is majd elkeseredett, de egyet gondolt, hogy egy huszárnak nem illik sírni, a(cs) csak asszon-népek dukáll; keservesen káromkodott egyget: hogy az áldójját ennek a cudar világnak.

Odament a szolgálja és kérdi, hogy mi a baj.

— Ugyan mit kérdezed, mikor úgy sem segicc rajta!

Dehogynem, csak mondja meg mi a baj.

Elmondta neki.

— No ne töröggy semmivel, egy éccaka késszen lesz a kerítés. Te csak reggel menny oda és kalapálgass, mintha valamit igazítaná rajta.

Azután mikor a királl fölkel, kinéz az ablakonn, csak úgy káprázik a szeme a nagy ragyogástól, behivatta a szegényember fiát és megveregette a vállát: — No fiam, derék ember vagy! — és egy nagy bolond aran láncot akasztott a nyakába, hogy mely lehúzza a fejét.

Ezt meghallotta a gazdag szomszéd, éppen ebédölt, mikor hírül vitték, éppen gombócot evett. Fölkapta a tálat gombóccal egygyütt, úgy vágta a falhoz, hogy az úgy szétmállott, hogy még bicsakkal sem lehetett volna lekaparni. Aztán kapta a süvegét, szaladt újra a királyhoz: — Felséges uram, királyom, a szomszédom fia meginn odahaza volt és azzal dicsekedett, hogy ő egy éccaka olyan kakaslábon forgó várat épít, hogy abba senki sem mehet be, csak aki annak a módját tudja.

Behivatta a királl a szegényember fiát és ráparancsol: — Fiam, ha nekem ezt meg nem teszed, fejed vétetem, ha pedig megteszed, neked adom a leányomat feleségül.

A szegényember fia meginn hazament elbúcsúzni apjától, anyjától, meginn elkezték sírni, ő is elkeseredett, de eszébe jött, hogy egy huszárnak nem illik a sírás. Káromkodott egyget keservesen: — Hogy az áldójját ennek a cudar világnak!

Odamegy a szolga, kérdi, hogy mi a baj. Elmondja neki.

Na ne búsújjon semmit, készen lesz a kakaslábon forgó vár is. — Csak te úgy csinyájj, mintha még igazitanál valamit rajta.

Mikor a királj fölkel, behítta a szegényember fiát, hogy készszen-e a vár?

— Igen, — aszongya — késszen.

— Na maj meg fogom nézni.

Elment a szegényember fiával a kakaslábon forgó várba, úgy megteccet neki, hogy még aznap kihurcolkodott a rezidenciából és átment lakni a kakaslábon forgó várba. Megint a saját aranygyűrőjét húzta le a kezéről és ráhúzta a szegényembőr fiának az ujjára.

Ezt a gazdag szomszéd meghallotta, meginn ebédolt, mikor hírül vitték. Mérgében fölkapta a tálat, úgy vágta a falhoz, hogy az úgy széjjel ment, hogy hetedhétországonn sem nincsen olyan drótos, aki abból tudna egész tálat csinálni. Kapta meginn a sapkáját, szaladt újra a királlhoz. Aszmongya neki: — Fölségös uram, királyom, a szomszédom fia megint odahaza volt, és azzal dicsekdött, hogy ő a király parancsára még eleven ördögöt is elő tud állítani a pokolból.

Erre a királl gondót egyyet: hogy milyen is lehet egy eleven ördög?

Ráparancsolt a szegényember fiára, hogyha meg nem teszi, a fejét véteti. De hogyha megteszi, hát csakugyan neki aggya a leányát.

Aztán a királl kihirdette mindönfelé, hogy akinek kedve van elmenni, az eleven ördögöt möglátni, ekkor és ezen a napon meny nyen el a rezedencia előtt, megláthatja.

Aztán mikor a sok nép esszegyülekezett mindenfelüről, mon ták a királlnak, hogy már nem igen jönnek, hívassa elő az ördögöt.

Akkor a szegényember fia kiállt a placra — és a szolga adott neki egy sípot, hogy csak fujja meg a sípot, mikor a király parancsolja, az ördög meg fog jelenni, és ha parancsolja, hogy kúgyge el, akkor visszájáró fujjon a sępba, az ördög elmegy.

De erre a parádéra a gazdag szomszéd is híressen fölkészült, ő is meg akart győződni, hogy majd igaz-e lessz ez.

Hát mikor a királj megparancsolta hogy: — Hívd elő az ördögöt — egy nagy szélvihar támatt, mikor az eloszlott, vígyorogva hajtotta meg magát az ördög a királlj előtt. Bámulatos volt ugyan mindenkinek, mikor aztán azok a fiatal hölgyek, mik, mikor az ördög ott forgott körülök, többen féltek tőle, és kérték a királlt, hogy küldesse el az ördögöt.

A királj aztán parancsojja a szegényember fiának: Na hogy már elég lessz, külgye el az ördögöt. Akkor az ördög meghajtja

magát a király előtt, és ott kerengöl, sose tuggyák, mikor a gazdag szomszédot galléron kapta, sehol sem állt meg vele, csak a pokol közepibe.

Éppen akkor telt ki neki a hét esztendeje a szegényembernél. Nagyon jól viselte magát. Így aztán a szegényember boldog lett. És a szegényember fiát behívta a királj saját lakására, leültette, (azt mondja neki:) Behívta a lányát, éppen amin elébe állt a lánya: — Mit parancsolsz, király atyám?

— Semmit lányom, e fiúnak adlak feleségül.

Kérdezi a fiút, huszárör mestert, éppen pedergette a bajuszát: — No fiú, teccik neked a leány?

A fiú fölkel, és odalépett a leányhoz: — Eszem azt a gyönyörűséges mivoltát rózsapiros ajkának, már hogyne tetszene!

Mingyárt meg akarta csókolni a leánt, de a király közbelépett: — Hohó fiam, ráértek még nyalakodni a lakodalom után is.

Na jó van, aztán összeadta a királl a leányát a szegényember fiával, csaptak nagy lakodalmat, fojott a bor, mint a Duna vize; a vendégek füle két fele állt.

A szegényember még azt is megérte, hogy öregségire olyan dolga lett, hogy nem csinált egyebet, csak a herceg-unokákat dajkálta, és ringatta kint az aranyos folyosón.

Igy éltek boldogan, talán még ma is élnek, ha meg nem halnak.

Vége van a mesének.

Banó István

Visszaeső élet

*Hogy szembeszálljak véled, élet,
túlsok immár bennem a kétség,
birokra kelni újra véled
kevés a gyermeki merészség.*

*Gyertek élém, holt gyermekévek,
ártatlan gyilkos hadd lehessenek,
mint pihető, pihés csibéket
kiváncsi gyermek, úgy ölhessek,*

*úgy örvendjek a mások kínján,
úgy kacagjak az ömlő véren,
úgy ujjongjak a tűz rubinján
s tiétek úgy legyek egészen.*

*De felnőttem, csak te maradtál
kegyetlen élet balga gyermek.
Éveimmel csak átkot adtál
s az Úr saját szememmel ver meg,*

*mert nagyon látok s nincs szívemben,
már magva sincs a gyűlöletnek,
te megújulsz az emberekben
s maradsz a régi, gyilkos gyermek.*

CSUKA ZOLTÁN

Életem főműve: a halastó

Negyven éves elmúltam. Az írás a kenyerem, az élethivatásom, anélkül, hogy abban gyökeret vernem és megkapaszkodnom mind a mai napig sikerült volna. A jelek szerint erre a jövőben egyre kevésbé van kilátásom. A helyzet az, hogy ez már régóta nem is céloom, ami kilátásaimat méginkább csökkenti, mert amiről az ember maga lemond, az aligha esik égi ajándékképpen az ölébe. Az írást tisztára úgy űzöm, mint a sors elháríthatatlan kényszerét, minden belső szükség és ösztönzés nélkül. Nem értek máshoz s a rendelkezésemre álló lehetőségek között még mindig az írói foglalkozás az, amelyben — viszonylag — leginkább megállom a helyemet.

A csömör elnyomja bennem a lelkesedést, a dolog nem izgat. Negyven éves elmúltam, de még semmi maradandót nem alkottam. Mindig csak akkor írtam már, ha a nyomorúság a körmökre égett: ha elfogyott az utolsó cigarettám is és nem volt egy betevő falat kenyerem. Ilyenkor, rövid időre, rendszerint megmozdult bennem valami; a becsvágy fattyúhajtása. Helyzetem végső tarthatatlansága és a közvetlen fizikai pusztulás veszélye időről-időre felrázta bennem a szunnyadó életösztönt és arra serkentett, hogy foggal és körömmel küzdjek ellene. De ez csak addig tartott, amíg a közvetlen élethalál veszedelem el nem múlt felőlem. Megírtam egy-két cikket, kaptam értük tíz-húsz pengőt, megnyiratkoztam, tűzkövet, benzint vettem az öngyújtómba, elláttam magamat füstölnivalóval és mint aki most már elvetette magától az élet minden gondjából, füttyültem a világra.

Pedig még csak semmiféle néven nevezhető bohémhajlandóság sincs bennem. Az eiképzeltet legszolidabb nyárspolgári életet élem. Családom, gyermekem van, nem iszom, nem kártyázom, nem futkosom szoknyák után, ha nem feltétlenül szükséges, napokig ki sem mozdulok a házból. Könnyelmű sem vagyok. Tízszor is meg-gondolom és hússzor is tovább fenem a pohár szélén a régi önbortvapengét, mielőtt újat vennék a helyébe. Nincsenek számottevő adósságaim sem. Túlságosan igénytelen sem vagyok. Külső megjelenésemre nagy gondot fordítok, szeretnék szépen és jól élni.

Nem hallgathatom el, hogy ez az életmód a legtávolabbról sem elégít ki. A szegényes kunyhóban fényes palotáról, a sovány kecsketejből és szárazkenyérből álló vacsorám mellett fejedelmi lakomákról álmodozom. Ennyiben az élet mégis izgat és sarkal. De ha választanom kellett, a legsötétebb és legkétségbeejtőbb nyomor is

még mindig előnyösebb választásnak rémlett, mint vállalása azoknak a feltételeknek, amelyek árán a sorsomon változtatnom módomban lett volna.

*

Ebben az esetben ugyanis írnom kellett volna.

*

Tizenöt éves koromban kezdtem írni. Ennek hangsúlyozása több okból fontos. Tizenkét éves voltam, amikor apám öt évi betegeskedés után tüdővészben meghalt. Ekkorra már nagyon elszegényedtünk és a házunkat is el kellett adnunk. Eredetileg nyolcan voltunk testvérek, valamennyi között én a legidősebb, de ezek közül időközben négyen meghaltak. A legkisebbik testvérem apám halála napján mindössze pár hetes volt és a többiek is csúszómászó apróságok. Anyám még apám betegeskedésének ideje alatt harisnyakötéssel, azonkívül rövidárúk piaci és vásári árusításával kezdett foglalkozni. Ebből éltünk közel két évtizeden keresztül. Mondanom sem kell talán, hogy nekem ehhez a mesterséghez semmi kedvem sem volt. Nem találtam eléggé előkelőnek. Már egészen fiatal koromban is esetről-esetre szörnyű megaláztatásnak éreztem, hogy ki kellett állnom a piacra s ott segíteni az édesanyámnak harisnyát, zsebkendőt, trikot-árut és hasonlókat árulni. A legkeservesebb megpróbáltatást azonban az a feladat jelentette a számomra, hogy az árut egy nagy ládában egy kétke-rekű targoncán — a „laptikán” — ki kellett tolnom a piacra. Utam hazulról a templomközön át a piacra valóságos vesszőfutás volt a laptikával és a rajta pokoli zajjal dörömbölő ládával. A teher súlyos volt, a laptika minden kiálló kőben, folyókában megakadt s a testi kínlódás állapotomat még szánalmasabbá tette. Meg voltam győződve arról, hogy emberileg és társadalmilag lejárom magamat ezzel a tevékenységgel. Szorongva indultam útnak és a kiállott izgalmaktól rendszerint halálos betegen, sápadtan és verejtékezve érkeztem meg a piacra. Ha útközben egy-egy jobb iparos vagy kereskedő leányával találkoztam, a föld alá szerettem volna süllyedni restelkedésemben és utána még hosszú ideig levert és összetört voltam. Gyakran az utcán sírvakadtam emésztő dühömben és kétségbeesésben. Állandóan öngyilkossági gondolatokkal foglalkoztam. Anyámat, aki, szegény, négy nevetlen gyermeke gondjaival a nyakában egész maradék életosztónéval erre a keresetre vetette magát s aki egyszerűen nem volt képes felfogni, hogy mi kifogásom lehet nekem ez ellen, miért tiltakozom és lázadok egyre, halálosan és engesztelhetetlenül gyűlöltem. Legszívesebben talán megöltem volna.

Túlérzékeny, minden ingerre hevesen reagáló, hiú és becsvágyó természet voltam s az ellentét, mely a hajlamaim és a sor-

som között mutatkozott, túlságosan megviselt. Lassan elveszítetem minden önbecsülésemet. Kiközösítettnek, társadalomkívüli lénynek, megvetett páriának éreztem magamat. Elkárhoztam, az életnek nem volt célja, értelme. E tudat közvetlen visszahatásaként csavarogni kezdtem s ahogyan ma látom, gyakran csak egy hajszál választott el attól, hogy végkép és menthetetlenül elzüllyek, megrögzött bűnözővé ne váljak. Az embereket kerültem. A tudat, hogy nem vagyok egyenrangú tagja az emberi társadalomnak, zavarttá és félszeggé tett. Ezt a zavartságot és félszedséget mind a mai napig sem sikerült elnyűnöm, kivetnem magamból. Rossz a lelkiismeretem. Önérzetemet és önbizalmamat az emberek közvetlen közelében merőben szélhámoságnak és istenkísértő vakmerőségnek érzem, a beidegződés révén, hogy nem vagyok senki és semmi. A legtöbb ember öt perc alatt rendszerint ki is ábrándul belőlem s ha megszólalok, egyszerűen a szavambavágnak, félretolnak, megvonják tőlem a szót, azon címen, hogy ők valami érdekesebbet és eredetibbet tudnak. Nincs rólam illúziójuk. Csak elnézem sokszor, hogy hígvelejű fajankók szemponttalan fecsegését milyen áhitattal és odaadással hallgatja egy egész kör, csak azért, mert olyan magátólértetődő igényességgel lép fel és hangsúlyoz, fontoskodik, hogy mindenki önkénytelenül médiumává válik, míg az én szerény, tétovázó és felelősségtudattól agyonhendikepelt fellépésemre a kutya se hederít. Ez a nyomorúság készítetett már egészen fiatal koromban arra, hogy a társadalommal csak közvetett úton érintkezzem, elhallgassam és elleplezzem kilétemet, álruhát öltsek. Teljesen visszavonultam tehát a világtól és írni kezdtem.

Egy jóakaróm egy alkalommal azt kérdezte tőlem, hogyan jutottam arra a gondolatra, hogy írjak. Azt feleltem, hogy úgy, ahogyan a kiskutya egy napon minden láthatóbb előzmény és külső ösztönzés nélkül elkezdi ugatni. Ez a szellemeskedésem természetesen a legtávolabbról sem fedte a való tényállást. Az írás akkor is, azóta is tisztára csak kényszermegoldást jelentett a számomra. Írtam, mert nem találtam más megoldást arra, hogy éljek. De hát élet az, hogy az ember ír?

* * *

Valamit elmulasztottam szóvatenni, ami talán az elmondottakat érthetőbbé tenné. Valószínűnek tartom, hogy csak azért jutottam idáig, mert akkor, amikor még nem lett volna késő, erőfeszítéseimet nem kísérte megfelelő eredmény. Arra gondolok, hogy húsz éves koromban — ismeretlenül — levelezni kezdtem egy leánnyal, akinek az lett volna a szerepe, hogy megváltson a kárhozatból. Az ő elismerése, szerelme és megbecsülése lett volna hivatva arra, hogy önérzetemet és önbecsülésemet visszaadja. Az

a varangyosbékává varázsolt királyfi voltam, aki ettől a tündértől várta, hogy királyfivá visszavarázsolja s nyomban beleszeressen, trónraültesse. Ha nem tévedek, az én szerepem is valami ehhez hasonló lehetett. Két elkárhozott lélek sóvárgott itt a megváltásért és igyekezett egymásban a lelket tartani.

Mialatt ez a levelezés tartott, szörnyű és kétségbeesett erőfeszítéseket tettem, hogy mint író, feltaláló vagy hasonló istencsodája érvényesüljek, egy csapásra gazdag, hírneves ember legyek, eláshassam a multamat s mint új ember léphessek fel álmaim királynője előtt, álomkirályfiúi szerepemhez méltóan. Ez az álom lett volna az életem „nagy célja“ és erőfeszítéseim rúgója. Sajnos, nem lett belőle semmi és így nem is volt bátorságom soha álmaim királynője előtt szemtől-szembe megjelenni.

* * *

Nem vállalkoztam arra, hogy az egész életem történetét elmeséljem, jóllehet, a feladat csábító volna és egy napon talán sor kerül erre is. Csak röviden utalok arra, ami mondanivalóm szempontjából elengedhetetlenül fontos. Attól a pillanattól fogva, hogy életem nagy céljáról le kellett mondanom, testileg-lelkileg megrokkantam magam is és ebből az állapotból soha többé felépülni nem tudtam. Erőim legjavát feléltem s amit még ezután csináltam, már csak gépies utánérzése volt régi önmagamnak. Igazi nagy erőfeszítésre és bensőséges megigazulásra soha többé képes nem voltam. Nem látom többé célját, értelmét annak, hogy író legyek. Nincs kiért, miért, ez a meztelen igazság. Amit e téren mégis produkálok, azt sohasem a becsvágytól ösztönözve csinálom, hanem tisztára gépiesen, kelleetlenül és fanyalogva, mint aki fát vág. Ma ismét visszavonultan élek, de már nem a feltámadásban reménykedve, hanem lemondva minden feltámadásról és élve eltemetkezve. Még írok, de már csak azért, mert ez a tevékenység időközben mesterségemmé vált és nem értek máshoz. De nem hallgathatom el, hogy megfelelő belső ösztönzés hiányában a feladatomban majdnem a lehetetlenséggel határos, mert írni végtére mégsem egészen ugyanaz, mint padlót súrolni vagy kávét darálni. Azt az állapotot, mely írás közben esetről-esetre erőtesz rajtam, nem hasonlíthatom máshoz, mint az étvágytalan beteg undorodásához minden étel iránt. Bizonyára a legtöbb embernek van valami emléke arról, hogy ilyen állapotban milyen nehezen csúszik le a falat, mekkora erőfeszítésünkbe és önmegtagadásunkba kerül, hogy egy-egy újabb felatot mégis magunkbagyúrjunk. Ilyen étvágytalan lelkiállapotban kell nekem alkotnom. Igényem, írói lelkiismeretességem ma is a régi, de a becsvágy és nagyotakarás szüksége nélkül. Ennélfogva az írás minden esetben kimondhatatlan létundort, csömört, meghasonlást és kétségbeesést vált ki be-

lőlem. Ha írnom kell — rendszerint az utolsó pillanatig halogatom — már előre gyötrődöm, kínlódom, halálosan únom az ügyet és végül is úgy ülök le az íróasztalhoz, mint a fogorvos székébe, biztatva magamat, hogy nem tart sokáig és nem fog nagyon fájni. Annyira gépiesen és lélektelenül dolgozom, hogy annak, ami szerencsés körülmények között kitelhetnék tőlem, legalább jó kilencven százaléka elsikkad, mert a megfelelő belső feszültség, figyelem, láz, elmélyedés, odaadás és célratörő akarat hiányában képtelen vagyok mondanivalómat egyáltalán csak felidézni is. A többek között rendszerint el is álmosodom írás közben, minden sejttem tiltakozik e merőben erőszakolt, tehát belső szükséggel nem indokolható tevékenység ellen. Ennek következménye, hogy pár oldal megírása után rendszerint halálosan kimerülök és képtelen vagyok folytatni, egyáltalán rá gondolni arra, amiről írnom kell. Ezer és ezer ilyen megkezdett és félredobott írásom van, amelyet soha többé nem vettem elő. Ha nem sikerül valamit egylélegzetre megcsinálnom, amikor az átélés közvetlen hatása alatt annyira-amennyire mégis elememben vagyok, később már sehogyan sem sikerül, mert egyszerűen nem futja a lelkesedésemből arra, hogy egy élményt kétszer felmelegítsek. Mint azt például sok töltöttképosztatermészetű íróársam teszi.

* * *

De nem lenne teljes és őszinte ez a beszámoló, ha meghasonlásomat kizárólag azokra az okokra akarnám visszavezetni, amelyek írói pályafutásom során értek. Kétségtelen ugyan, hogy minden későbbi csalódásom végső oka ez. Az írás célja eredetileg nyilván az lett volna, hogy kiemeljen abból a környezetből, amelyhez való tartozásomat szerencsétlenségnek és kárhozatnak éreztem. Ehhez a kapaszkodót a nőben reméltem megtalálni, aki egyben összekötőkapocs is azzal a világgal, amelybe igyekeztem. Ebben az esetben lett volna miért tartanom a pozíciómát s a szerep, mely sorsommá lett, előbb-utóbb elkerülhetetlenül húsommá és véremmé, erőfeszítéseim tulajdonképpeni mozgatójává vált volna. Hogy azonban ez nem következett be s megalkudva az igényeim-mel, el kellett fogadnom azt a kényszermegoldást, amelyet az élet nyújtott, kiesett az életemből az, amiért tulajdonképpen író lettem. Mit kezdjen az írói dicsőséggel az, aki nem tud élni vele? És mégcsak visszaélni sem?

De nem hallgathatom el, hogy a helyzetem kétségbeejtően súlyos lenne abban az esetben is, ha ezek az okok nem forognának fenn. A minap olvastam, hogy Magyarországon az elmúlt nyolc év alatt 25.596 darab könyv jelent meg. Oly mennyiség ez, mely már-már az irodalom teljes csődjével egyértelmű. Fel kell vetnem a kérdést, hogy kinek ír tulajdonképpen ez a sok író? Csak nem

a közönségnek? Nem kell-e szükségképpen elvesznie és megsemmisülnie minden írói megnyilatkozásnak az írásoknak abban a szörnyű áradásában, mely az irodalom berkeit ellepte? Mennyiben van az írónak ma esélye arra, hogy írásaival feltűnjék?

* * *

A legnyomasztóbb sors bizonyára nem az, hogy az életben küzdeni és dolgozni kell, hanem az örök létbizonytalanság, mely sokaknak osztályrészül jutott. Ezek közé tartoznak az írók is, akik ma már nem egyebek szellemi napszámosoknál és alkalmi munkásoknál. Tegyük fel, hogy valaki ír egy könyvet. Ha jól meg akarja írni, dolgozik rajta, mondjuk, egy évig. És kimerül ebben annyira, hogy utána még legalább félévig pihennie kell. Abban a legjobb esetben, ha sikerül könyvére kiadót találnia, megkeres ezzel a munkájával annyit, amennyiből pár hónapig szűkösen megélhet. Munkája ellenértéke tehát nem áll arányban azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket rááldozott. Ebből magátólértedően következik a feltétel, hogy az író, ha nemcsak írni, de élni is akar, kénytelen megalkudni az igényeivel s úgy állni a versenyt, ahogyan az az adott körülmények között még lehetséges: kénytelen a többtermelésre átszerelni, helyesebben a tömegtermelésre, kétháromhetenkint kiadni egy könyvet, elsősorban olyat, amelynek „piaca“ van, természetesen a minőség rovására. Míg egy napon mint szellemi proletár rokkantik meg és áll ott üres kézzel, elhasználva és kifacsarva, a családfenntartás szörnyű gondjaival, a legkétségbeesettebb örvény szélén.

* * *

Nyilván a fentvázolt körülmények okozzák, hogy bármely tevékenységhez, legyen az akár a legnehezebb és legpiszkosabb fizikai munka, inkább van kedvem, mint az íráshoz. És nyilván ez az oka annak is, hogy hosszú idők óta úgyszólván egyetlen pillanatra sem élek a jelenben, amellyel meghasonlottam, hanem beleásom magamat az álmodozásba, amelynek tárgya nem kisebb dolog, mint egy másik élethivatás. Ez a rögeszmém az idők folyamán annyira kisajátította egész valómat, hogy a jelen úgyszólván teljesen értelmetlenné vált körülöttem. Minden lelkesedéssel és szerelmes odaadással ebben az álomvilágban élek, mintegy túlvilági transzban és a valóságra csak pillanatokra ocsudok fel, rendszerint olyankor, amikor már harmadszor szólnak rám vagy alaposan megráznak. Ilyenkor válaszolok a hozzámintezett kérdésekre, elintézem „földi ügyeimet“, esetleg hosszabb-rövidebb időre ki is lépek abból a varázskörből, mely fogvatart, olykor egy-két cikket is megírok, de utána újra lehunyom a szememet és folytatom ott, ahol abbahagytam. Miről álmodozom? Életem főművéről, a halastóról.

* * *

Vannak emberek, akiknek a halászás és vadászás az éltető szenvedélyük. Én magam is ezek közé tartozom. E hajlandóságom nyilvánvalóan atavizmus, az emberiség egyik legősibb szenvedélyének csökevénye bennem. Az alkotó munka, a földművelés, az állattenyésztés és minden teremtő tevékenység már ez ősi szenvedély megnemesedett átlényegülése, civilizációs szenvedély. A horgászó szenvedélyemmel azonban úgy jártam, hogy azt a civilizációs ösztön egyre inkább elnyomta bennem, hogy helyét az alkotó szenvedély foglalja el. Ennek tulajdonítom, hogy ma már nem annyira halat fogni, mint inkább halat tenyészteni szeretnék. Az emberi ösztönmegnyilvánulások évezredek átlényegülési folyamata bennem egy emberöltő alatt újra lejátszódott. Így vált a halastó eszméje éltető rögeszmmé és életem nagy céljává.

* * *

Új élethivatásomhoz a közvetlen környezetemben kaptam ösztönzést, hogy úgymondjam: „a szomszédasszonyba szerettem bele“. Az életben ez a leggyakoribb eset s a legvonzóbb tulajdonságokat rendszerint a szomszédasszonyban fedezzük fel. A horgászás eddig is amolyan balkézi élethivatásom volt, amellyel az igazit, a „törvényest“ megcsaltam. Nem kellett tehát sok ahhoz, hogy a viszony következményeit levonjam s azt állandósítani akarjam.

Magára a tóra is horgászás közben bukkantam rá. Eredetileg a Duna egyik mellékágát képezte, amelyet azonban töltéssel elszigeteltek. Alakja szabályosan négyszögű, területe hozzávetőleges becslés szerint körülbelül 5—6 katasztrális hold. Sohasem szárad ki, mert közvetlenül a Duna mellett terül el és tulajdonképpen a Duna árterületét képezi. Magas vízállás esetén kilép a medréből, amiből természetszerűleg következik, hogy a benne tenyésztett halak útja is szabaddá válik s azok megszökhetnek. Medre az évtizedek óta tartó ár-apály hullámváltozás következtében körülbelül egy méter mélységig el van iszaposodva és majdnem egészen a közepéig sűrűn belepte a hinár. Az eliszaposodás tényéről közvetlenül úgy szereztem tudomást, hogy egy alkalommal beálltam a vízbe — kishalat akartam fogni — és pillanatok alatt combig süllyedtem a lágy, bugyborékoló iszapba.

* * *

Ez a tó jelen állapotában természetesen értéktelen. Ahhoz, hogy halastó céljára alkalmas legyen, a medrét mindenekelőtt ki kellene kotratni, azután töltéssel körülvenni s a vízellátását biztosítani. Ebben az esetben azonban oly értéké válna, amelyet hasonló nagyságú területen semmiféle belterjes gazdálkodással sem érhetnénk el. A haltenyésztés ugyanis lényegében nem egyéb, mint az állattenyésztés egy neme, azzal a különbséggel mégis, hogy ez

a művelet nem igényel akkora apparátust és annyi munkaerőt, mint ha példának okáért ugyanakkora tömegben és értékben serstést akarnánk tenyészteni. A különbség a halászás és a haltenyésztés között körülbelül ugyanaz, mint a vadászás és a tervszerű állattenyésztés között. A vadon tenyésző halnak viszonylag óriási területre, „élettérre“ van szüksége ahhoz, hogy a szaporodáshoz és növekedéshez szükséges feltételeket megtalálja. A halastóban a halállomány bizonyos határokig korlátlan mennyiségben szaporítható, mert a táplálékot kívülről kapja s a vízre csak mint lételemére van szüksége. Ahhoz, hogy valaki évente akár három-négy-száz métermázsa halat tenyészsen, mindössze egy dolog szükséges: halastó.

* * *

Írni meglehetősen céltalan és kilátástalan vállalkozás. Írj mégoly jól és mégannyit, még mindig csak ott tartasz, hogy tegnap jóllaktál, de ha ma újra enni akarsz, újra írnod kell. Még mindig csak ott tartasz és soha többre nem viheted, hogy sorsod bizonytalan, egzisztenciád gyökerei egyik napról a másikra elszorvadhatnak s te újra ott állsz, ahol valamikor elkezdted, holott nem vagy már fiatalember. Sorsod az emberek jóindulatától és ezer más esetlegességtől függ. Nem vagy fundamentális egzisztencia, hanem a levegőben lógsz és máról holnapra tengeted életedet. Írni tehát egzisztenciális szempontból egyenesen örültség, mert semmi reményed sem lehet arra, hogy életed sorskérdéseit általa megoldhatod.

Más egy halastó: birtok, termő terület, élettér. A feladatod csak annyi, hogy munkádat töledtelhetőleg jól ellássad s az árut értékesítsed. Életed nem esetlegességek függvénye többé s esténként a jólvégzett munka tudatában hajthatod álomra fáradt fejedet.

Amikor a halastó eszméjével foglalkozni kezdtem, kezdetben visszariasztottak azok a nehézségek, amelyekkel szembentaláltam magamat. A feladat, hogy azt az eliszaposodott, hinárral benőtt vízterületet, amelyet erre a célra kiszemeltem, halastó céljára alkalmassá tegyem, emberfelettinek és többé-kevésbé kivihetetlennek látszott. Tekintve a fenék rendkívül eliszaposodott állapotát, a kotrógép alkalmazása óriási összegeket emésztett volna fel. De még ha erre elhatároztam volna is magamat, lehetetlen a kotrógépet a tóba eljuttatni, mert a Dunával mindössze egy alig két-három méter széles és pár száz méter hosszú árok köti össze, amelyen a kotrógép a legnagyobb vízállás esetén sem fér keresztül. De végül éppen ezek a nehézségek sugaltak egy olyan egyszerű és olcsó megoldást, amellyel minden jel és feltevés szerint úttörő vagyok e téren. Ez a megoldás a következő:

Magas vízállás esetén a tó vízlevezető árkát elzárnám, azután megvárnám, míg a víz a tó körül teljesen lepad. Ekkor a tó szintmagassága az árok medréhez viszonyítva körülbelül két méterrel magasabb lenne. A következő feladat most már csak az lenne, hogy egy nagyobb csónakra szerelt és két-három lóerős motorral üzemeltetett hengeralakú fenékkotróval az iszapot a tó egész területén alaposan felkavarjam, azaz, az évtizedek folyamán leülepedett és egyébként is híg iszapot cseppfolyósítsam, ami által a tó vize egyetlen híg pocsótává változnék. Amikor ez megtörtént, az elzáró nyílást szabaddá tenném és ezen keresztül a pocsótát a tóból levezetném. A kotrás munkáját tehát végső következésben a víz végezné el. Tekintve a kétméteres szintkülönbséget, a víz a keskeny nyíláson oly nagy erővel tódulna ki, hogy az iszap csak a nyílástól nagyobb távolságra rakódhatna le, ott, ahol az árok átmenetileg ismét egy csekélyebb tóban folytatódik s ahol a víz áramlása meglassúlna. Ezt a műveletet több ízben is megismételhetném, illetőleg mindannyiszor, valahányszor a Duna megáradna és utána ismét lepadna.

A kotrási művelet tehát lényegében abból állana, hogy a lerakódott iszapot felkavarnám és a tó medrét az ár-apály segítségével egyszerűen kiöblíteném. Meg vagyok győződve arról, hogy két-három ilyen olcsó és egyszerű kotrási művelet által sikerülne a tó medrét az iszaptól és hinártól teljesen megtisztítanom s ezáltal egy két-három méter átlagmélységű értékes medret nyernem, mely haltenyésztés céljára kiválóan alkalmas.

A többi pedig gyerekjáték. Ahhoz, hogy a tavat a Dunától teljesen elszigeteljük, nem lenne szükségünk erős töltésre, mert magas vízállás esetén a tó vizét a Dunáéval egyszinten tarthatnánk, ami által a víz nyomása kiegyenlítődne. Rendkívül magas vízállás esetére pedig a töltést sodronykerítéssel is megtoldhatnánk, mely az egész tavat körülvenné s a halak szökését megakadályozná, (mindaddig, amíg a halak oly aprók, hogy a sodrony résein keresztülbujhatnának, kisebb helyen neveljük őket), egyben pedig hatásos védelmet jelentene a tolvajok ellen is.

* * *

El tudom képzelni, hogy valamely hadseregben akadhata a közlegények sorában oly lángeszű stratégia is, akinek a kisujjában lenne mindaz, ami a világ valamennyi hivatásos hadvezérének a kobakjában kotyog s aki az egész hadviselést új alapokra fektetné, ha... — nem volna történetesen közlegény s a háború irányításába beleszólása lehetne. A példáért nem is kell túlságosan messzire mennünk. Hitlerről, a világtörténelem legnagyobb hadvezér-zsenijéről köztudomású, hogy pályafutását közlegényként kezdte meg az elmúlt világháborúban és mint őrmester szerelt le.

Ezúttal, kivételesen, bekövetkezett az a maga nemében páratlan és rendkívüli csoda, hogy az események ezt a közember-zsenit átlították a világtörténelem irányításának élére. De ugyanígy bekövetkezhetett volna az is, hogy a közember névtelen közember marad s ha nagykoncepcióju elgondolásait baráti körben itt-ott mégis szóvateszi, legfeljebb a vállára veregetnek és megállapítják róla, hogy nem is olyan tökkelütött, mint amilyennek látszik.

Mindazt, amit a halastó eszméjével kapcsolatban elmondtam, őszinte meggyőződéssel nagy dolognak tartom. Ha ez az elgondolás valamelyik amerikai milliomos fejében születik meg, nyomban be is bizonyítaná, hogy igaza van. Nekem ez nem áll módomban, mert nem vagyok milliomos. Egyéb megoldás hiányában tehát csak ábrándozom a dologról és tehetetlenül émsztem magamat; mint az a közlegény-stratéga, aki mialatt agyalágy tábornokának csizmáit fényesíti, arról álmodozik, hogy mint hódítaná ő meg a fél világot, ha legfelsőbb helyen őt bízák meg e feladat kivitelezésével és végrehajtásával.

* * *

Fél év óta, életemben először, állásom is van, nagyvárosban. De a helytállást egyre kevésbé győzőm érte. Nem bírom a várost; a civilizációját, az életfeltételeit, a levegőjét, a forgalmát, az aszfaltját, a méreteit, az embereit. Nem bírom a cipőt a lábamon, a mindennapos ünneplőruhát, a nyakkendőt és ezt az egész aszfaltontengődő, üres, hiábavaló, céltalan és értelmetlen életet. A vadember fellázad bennem ez ellen az életforma ellen és a jogait követeli. Mert ha már az ember szegény is és dolgoznia kell, de legalább vetközhessen le mellette ingre-gatyára.

* * *

Élethivatását vagy önmagáért szereti az ember vagy — nem szereti. A szerencsésen megválasztott élethivatás olyan, mint a boldog szerelem, eltekintve azoktól a kisebb-nagyobb csalódásoktól, amelyek minden szerelemmel természetsszerűleg együttjárnak. A kényszerélethivatás ezzel szemben olyan, mint az érdekházaság, amelyet a legmegalkuvóbb természetek is ösztönszerűleg rabszolgáságnak érznek. Az én élethivatásom ilyen rabszolgáságra emlékeztet életem minden pillanatában. Szerelmi viszonynak indult, de annyi csalódás kísérte, hogy ma már az emlékezésen kívül semmiféle érdekközösség sem fűz többé hozzá. Az igazak jólelkismeretével csalom meg minden útszéli kalanddal, mely utamba akad és elcsábítani próbál. Még felsorolni is érdekes lenne, hogy mi mindennel próbálkoztam az utóbbi évtized folyamán, csak hogy az írás kényszerétől valami úton-módon függetlenítsem magamat. Igazán nem az én odaadásomon múltott, hogy minden

egyes ilyen alkalom csak futó kalandnak bizonyult és nem tudott megtartani.

* * *

Amit az ember szívesen csinál, az sohasem esik nehezőre. De ahhoz, hogy az ember valamit szívesen csináljon, nemcsak felszínesen kell érdekelve lennie; például a pénz által, amelyet e révén megkeres. A pénz nem is olyan nagy dolog, mint azt az ember ínségében elképzelni próbálja. Mert a legfontosabbat, a lelkünk üdvösségét mégsem vásárolhatjuk meg rajta. De erre rendszerint már csak akkor eszmélünk rá, amikor egy életen át küzdöttünk érte és sikerült megszereznünk. Ekkor látjuk, hogy pénzért csak hitvány anyagiakat vehetünk, ennek vége pedig rendszerint az, hogy kiélégíthetjük minden szükségletünket s betelünk a pénz szenzációjával. Amiért élni, küzdeni és minden feltételt vállalni érdemes, az kizárólag az alkotó munka. Csak a lelkünkéből lelkezett alkotó tevékenység által üdvözülhetünk. Ez az a cél, mely az életünket megtölti tartalommal és a lelket minden körülmények között tartja bennünk. S ha valaki ezen a földön egyáltalán szerencsétlenné érezheti magát, ezt sohasem maga a pénz hiánya okozza, hanem az, hogy nem valósíthatja meg élete nagy álmait, nem alkothat, nem teremthet.

* * *

Élethivatásomat természetszerűleg én is mindig önmagáért kívántam szeretni. Alkotóművész akartam lenni, író. És sajtóprosztituált lettem végül is, újságíró. Mint író a nagy tett, a világra szóló mű gondolata hevített. S hogy csak újságíró lehettem, úgy érzem, hogy fel kellett adnom azonosságomat önmagammal, hozzájárulnom önmagam elvesztéséhez. Azt is mondhatnám, hogy tulajdonképpen régen meg is haltam már és csak leghitványabb és legértéktelenebb mivoltomban sikerült túlélnem önmagamat: egy hitvány újságírót sikerült csak megmentenem ez általános veszendőségből és a magam igazolására felmutatnom. El tudom képzelni, hogy lehetnek emberek, akik földi álmaik netovábbjának teljesülését látnák abban, ha „pozíciómát“ elfoglalhatnák. Láttam már utcaseprő altisztet, aki hivatalát annyi önérettel töltötte be, mint a legnagyobb méltóságot, amelyre földi halandó egyáltalán igényt tarthat. Az ilyen szerencséje és behozhatatlan előnye velem szemben az, hogy alulról felfelé értékeli át sorshelyzetét. Nekem azonban — viszonylag — egy királyságot kellett feladnom, annak ellenében, hogy — utcaseprő-altiszt lehessenek. És most még érzem megtisztelve is magamat s úgy állapodjam meg ebben a pozíciómban, mint aki mindent elért, amiért élni és küzdeni érdemes volt? Lehetetlen.

* * *

De még mindig melléjebeszelek a mondanivalómnak. Nem az elvesztett pozíciót sajnálom, hanem azt, ami az életemnek tartalmat kölcsönözhetett volna: az alkotót. Ujságírói tevékenységem jelentősége semmivel sem több, mint amikor fátvágok a félszerben. Abban, amit ilymódon termelek, nincs semmi maradandó. A sajtó hangját hosszú idők óta egy nagy békató egyhangú kutykurutyának érzékelem, amelyhez én is hozzájárulok egy-egy kurutytyal. Ha abbahagyom, senki sem veszi észre, ugyanígy nincs értelme annak sem, hogy egyáltalán kurutyolok. De több-kevesebb megszorítással vonatkozik ez az irodalom megnyilvánulásaira is, mely évtizedek óta ugyancsak nem egyéb ilyen kutykurutyynál. Már említettem, hogy Magyarországon a legutóbbi nyolc év alatt 25.596 darab könyv jelent meg. Azt jelenti ez, hogy senki sem olvas, de mindenki ír. Jelölül annak, hogy az írói kválitás nem mértéke többé az alkotásnak, mert ennyi korpa közé keveredve a legnagyobb talentumokat is menthetetlenül felfalják a több-kevesebb művészet meghalt, helyét a tömegáru foglalta el. Ennek következménye pedig az, hogy a művészek is meghalnak. Öngyilkosok lesznek vagy átszerelnek valami más alkotó foglalkozásra. Például a haltenyészésre.

* * *

Nem gúnyolódom. Csalódni még nem jelenti azt, hogy az életünkkel végkép zsákutcába jutottunk, hanem csak azt, hogy egy más útra tértünk. Az üdvösség az, amikor az álmaink teljességbe mennek, függetlenül attól, hogy miféle badarságokról álmodunk. Az írói dicsőségről régóta nincsenek már illuzióim. Feltárulkozni e profán világ előtt legmeghittebb és legbensőségesebb mivoltunkban s azután röhögő senkiháziakkal találkozni, akik elismerésük jelölül hajlandók elfogadni a köszönéset: nem lelkesíthet túlságosan. Azt vallom, hogy írói dicsőség voltaképpen nincs is s akik efféléről képzelődnek, önmagukat áztatják csak. Szóval végkép meghasonlottam írói élethivatással, csömör és létundor fog el, ha írnom kell, elkárhozva és boldogtalanul élem napjaimat és egész szerelmes lelkesedéssel abban az álomvilágban élek, amelynek a tárgya: a halastó. Ha pillanatokra megszabadulok a hivatásom nyűgétől, nyomban ebbe az álomvilágba sülpedek vissza. Nincs semmiféle érzelmi kapcsolatom a jelen valóságával s igazában csak úgy vagyok jelen benne, mint akit kényszer tartózkodásra ítéltek. Ha megyek a hivatalomba vagy onnét hazafelé tartok, az utcán is az életem nagy álma foglalkoztat. Otthon is éppen hogy csak szót váltok a hozzátartozóimmal, mert nincs időm a jelen semmisségeivel elfoglalom magamat. Olykor magam is arra a gondolatra döbbenek, hogy a legsúlyosabb monómánia kórsága hatalmasodott el rajtam s a valóságban csak mintegy transzban cselekszem. De ez is csak annak a jele, hogy

az életemnek nincs más megoldása, mint valósággá tenni az ál-
mot. Írni: céltalan és értelmetlen tevékenység. Írni talán az álmo-
dozásnál is kevesebb, ami az eredményeit illeti. Ha lehet még
valamit akarnom ebben az életben, csak arra futja az akaratom-
ból, hogy ezt a halastavat megcsináljam. Ez lenne az életem fő-
műve; a nagy tett, amelynek megvalósítására hosszú évek óta ké-
szülődöm. Amit ezenkívül még akarhatnék, arra sem méltó, hogy
a kisujjamat megmozdítsam érte, beleértve az írói dicsőséget is.
amelyről ezennel ünnepélyesen lemondok.

* * *

Az író szellemi- és életszínvonala közt áthidalhatatlan sza-
kadék tátong. Mint szellemi tényező a legmagasabb rangfokozatot
viselem, mint társadalmi tényező a legalsóbb osztályokkal esem
egy megítélés alá. Ezt az állapotot méltatlannak és megalázónak
tartom. Avagy mi legyen a véleményem szerepemről, azok után,
hogy mint férfi, mint társadalmi lény, mint családfenntartó nem
érezhetem más emberekkel egyenrangúnak magamat? Író csak a
teljes moral insanity vállalásával lehet valaki, túltéve magát
mindamaz erkölcsi követelményeken, amelyek egy ember súlyát
és erkölcsi értékét meghatározzák. Családom van, de nem emlék-
szem, hogy házaseletem folyamán egyetlen öltözet ruhát vagy
egyetlen pár cipőt vettem volna a feleségemnek. Ha megbetegszik
valaki közülünk, nem tudjuk az orvost kifizetni s a legkomolyab-
ban rettegünk attól az eshetőségtől, hogy valamelyikünk meg-
tálalni, mert ezen a napon szörnyű gondok szakadnak ránk.
Amikor a kisfiam megszületett, úgyszólván enni sem mertünk,
mert tartogattuk a kis pénzünket a bábának, nehogy kiderüljön
rólunk, hogy gyermekünk született, de a bábát nem tudtuk ki-
fizetni. Életünk örök lemondás, megalkuvás, megalázkodás. És én
mégis és mindezek ellenére író legyek, ragaszkodjam e fölötte ké-
tes-értékű dicsőséghez? S a családomnak is erkölcsi kutyaköteles-
sége zokszó nélkül és boldogan osztozni a sorsomban, annak elle-
nében, hogy az utókor megállapíthassa: Julia kitarzott Petőfi mel-
lett, Julia tudta, hogy mivel tartozik az örökkévalóságnak. Hát
Julia valóban tudja. De én, Petőfi, lázadok fel és jelentem ki,
hogy átok és kénköves tüzeső erre az örökkévalóságra, arra a sza-
vakkal alig jellemezhető aljas és utolsó állapotra, mely vele jár.
Torkig vagyok a megdicsőülés gyönyöreivel, kimerítettem minden
gyötrelmét és üdvösségét s ma már nem akarok egyebet, mint
pénzt keresni, a családomnak kenyeret adni s magamnak öregsé-
gemre nyugodt és tisztességes életet biztosítani.

* * *

Mi késztetett arra, hogy mindezt megírjam? A többek között
a közérdek is. Egész nemzetgazdálkodásunk sorsforduló előtt áll.

Ha meg akarjuk állni a helyünket a népek nagy versenyében, nekünk is át kell szerelnünk a belterjesebb gazdálkodásra s kihasználnunk minden rendelkezésünkre álló értékterületet. Példa erre Németország, ahol minden kis lapályt és gödröt, mely vízzel táplálható, azon nyomban halastó céljára vesznek igénybe és aknáznak ki, még abban az esetben is, ha ez a művelet tizszer akkora beruházást igényel, mint a fentvázolt esetben, ugyanakkor, amikor nálunk száz és ezerszámra hevernek parlagon eszményibbnél eszményibb haltenyésztésre alkalmas területek.

De nem hallgathatom el végül azt sem, hogy indítékaim mögött elsősorban az a hátsógondolat bújtogatott, hogy esetleg sikerül az eszmére embertársaim figyelmét felhívni, abban a feltevésben, hogy akad ezek között olyan megértő lélek vagy örült is, aki fellelkessedik rajta s az ügyet a magáévá teszi. — Valaki, aki amúgy sem tud mit kezdeni a pénzével s hajlandó rendelkezésemre bocsájtani azt a párezer pengőt, amelyre szükségem lenne, hogy céloimat megvalósíthassam, esetleg társulna velem. Cikkem ebből a szempontból lényegében nem egyéb apróhirdetésnél s mint ilyen e nembn bizonyára a világ legterjedelmesebb apróhirdetése. Cím a kiadóban.

Kisbéry János

Anton Aškerc :

Érdekes eset **(Zanimiv slučaj)**

Anton Aškerc 1856-ban Globoko-ban született, meghalt 1912-ben Ljubljánában, ahol városi levéltárnok volt. Ő a szlovén nép legnagyobb epikusja. Különösen balladái, románcai és parabolái híresek, bár nem érik el sem az igazi népballadák, sem Arany balladáinak színvonalát. Túlteng bennök hol a szónoki hang, hol az epikus elem, hol a tendencia és modoroság. Egész költészetének van valami erőteljes, de kesernyés jellege. Későbbi költeményeiben inkább tüzes szabadgondolkodó, semmint költő. Világnézeti okokból sokszor túllép a tiszta költészet határain.

*Iszpahánnál történt ez velem,
kora reggel, poros útfelen.*

*Fejem fölött víg pacsirta szállt,
gombolyítva hajnali dalát.*

*A dombélen szikrázott a nap,
nagykarimás glóriás kalap.*

*Elmerengve bondukoltam én ...
— De ki jajgat, ki nyög ott, szegény?*

*Lehet, hogy egy zsvány fosztogat
jámbor, vásáros utasokat.*

*Rohanok a rémült hang felé,
s képtelen kép tűnt szemem elé.*

*Árok mélyén fetreng, hadonász
egy nyomorult, s ordít, mint a frász.*

*„Órákhosszatt fetrengnek ilyen.
Szánj meg, szánj meg, derék idegen!*

*Allahot és mind a szenteket
hívtam már, de rám sem hederítettek.*

*Süket fülre talált a jajom,
nem segített senki bajomon.*

*Rimánkodtam a szomszédaimnak,
véreimnek, hitsorsosaimnak:*

*húzzatok ki az árokfenékből,
állítsatok talpra emberségből!*

*Jaj, de senki sem könyörült rajtam;
cserben hagyott mindenki a bajban...“*

*— Szánlak, Testvér! — ekkép válaszoltam —
ügyefogyott nyomorúságodban.*

*Ámde, mondásza!, magadtól felkelni
próbáltál-e már kikecmeregni?“*

*„Mit?... Magamtól?... Gondolod, hogy menne?...
Biz eddig még nem jutott eszembe!...“*

*Összeszedte erejét, és — lám ni! —
sikerült is neki talpra állni...*

PÁVEL ÁGOSTON fordítása

SILVIN SARDENKÓ:

Žokogtak az angyalok

(Angeli so zaplakali)

Silvin Sardenko (Alozij Merhar) 1878-ban Ježicában, Ljubljana mellett született. Gimnáziumi hittanár, majd kanonok Ljubljanában. Ő is a ljubljana diákok irodalmi társaságából (*Zadruga*) nőtt ki, mint Murn, Kette, Cankar és Župančič. Dallamos, színpompás költeményei túlnyomórészt reflexív természetűek. A „*Dom in Svet*“ egyik legjelentősebb költője.

Elindultak az angyalok.
Kerestek egy ügyes ácsot.
Találtak is ügyes ácsot:
„Kérve kérünk, ácsolj egy kis
bölcst az Isten fiának!”

„Ha tudok még! — rázta a fejét —
Rég nem faragtam már bölcst...“
Addig ácsolt, jászolt ácsolt,
jászolt az Isten fiának.

Nőtt a gyermek, bölcseségben.
Megért harminchárom évet.
És mondta az angyaloknak:
„Az én lelkem mindhalálig
szomorú már, szomorú...“

Elindultak az angyalok.
Kerestek egy ügyes ácsot.
Találtak is ügyes ácsot:
„Kérve kérünk, egy koporsót
ácsolj az Isten fiának!”

„Ha tudok még! — rázta fejét —
Rég nem faragtam koporsót!...“
Ácsolt, ácsolt és keresztet
ácsolt az Isten fiának.

Felzokogtak az angyalok.
Sirva mentek az Istenhez.
Isten őket vigasztalta:
„Ne sirjatok, zokogjatok,
arany szárnyú kis angyalok!
Igy kellett történnie!...“

PÁVEL ÁGOSTON fordítása

SIMON JENKÓ:

Szlovén történelem

(Slovenska zgodovina)

Ugyanaz a vigasztalan, sötét kétségbeesés zokog Jenko e költeményében, mint a XIX. század első felének magyar költőiben (Bajza, Kölcsey, Vörösmarty stb.) — *Simon Jenko* 1835-ben Podreča-ban született a történeti Sorško polje-n. Korának egyik legtehetségesebb, de fiatalon (34 éves korában) elhunyt költője. Igazi lírai természet. Dallamos versei frissek, élményszerűek, mesterkéletlenek, közvetlenek. Legszebbek szerelmi és hazafias versei. Jenko Prešeren mellett a szlovén irodalom egyik legnagyobb lírikusa. Meghalt 1869-ben.

*Keserőség és fájdalom,
édes hazám, rád gondolnom.
Azt sem tudják, mi a neved.
Sem híred, sem becsületed.*

*A történet aranylapján
egy betű sincs rólunk talán.
Nincsen multunk, nincs jelenünk.
A jövőnkben sem hihetünk.*

*Ki tudja már, hol pihennek
ősei e kis nemzetnek?
Sírjaikon — vajjon meddig? —
koldús utód botlik-csetlik.*

*És ha út a mi óránk is,
ha rög szakad mireánk is,
ha mi páran is kidőlünk:
ki tud akkor mifelőlünk?*

*A mi népünk történelme:
nemzedékek lassú veszte.
Senki sem tart számon bennünk.
Sem hírünk, sem becsületünk.*

PÁVEL ÁGOSTON fordítása

A zombori múzeum tárgyi-néprajzi feladatai

Korunk legdivatosabb tudományága a néprajz. Magunk részéről a legnagyobb meglepéssel vesszük tudomásul ezt a tényt; annál is inkább, mivel a magyar néprajztudomány a többi tudományokhoz viszonyítva hosszú időközön át a mostoha gyermek sorát eite, mellözött helyzetben volt. Az elsőbbségi helyet a szigorúan vett történeti tudományok foglalták el. Ezt láttuk például a zombori múzeum létrejöttének körülményeinél is; a fenntartó testület már nevében is történeti szempontokra tette a hangsúlyt, a néprajzot csak mint mellékes jelentőségű tudományt tartotta számon, művelését nem tekintette főfeladatának. A múltban komoly tudományos néprajzi gyűjtőmunka csak a fővárosi múzeumokban folyt, az is észrevétel nélkül. Ma azonban már megváltozott a helyzet. A néprajz, mint a „*legnemzetibb tudomány*” mindig szélesebb körben terjed és igazi virágokra szemünk láttára bontakozik ki Népszervezésében néprajzi érzékkel bíró fiatal írók, tudósok működnek közre, ez elsősorban a napisajtó, különböző folyóiratok és könyvek igénybevételével történik. Ennek eredményeképpen közönségünk érdeklődése is egyre jobban fokozódik a néprajzi tárgyú irodalom iránt. Ma nincs az országban már olyan iskola, önképzőkör, cserkészcsapat, vagy kisebb egyesület, mely ne foglalkoztatta volna tagjait néprajzi adatgyűjtéssel. Főcéljuk ezeknek a próbálkozásoknak elsősorban a hagyománymentés volna, ismerkedés a népi kultúrával, népi hagyományokkal, stb. E sokfelé lefolytatott gyűjtőmunka eredménye nagyon különböző értékűnek bizonyult, rendszerint attól függött, hogy a munkára vállalkozók *milyen komolysággal és minő alázattal* fogtak hozzá munkájukhoz. A pedagógiai cél elérése mellett azonban a legtöbb esetben céltalanság, tájékozatlanság, rendszertelenség jellemezte munkásságukat. Legfőképpen hiányzott a központi irányítás. E lehetetlen állapoton okulva kormányzatunkban megérlelődött az a gondolat, hogy a további kutatások eredményesebbé tételére az irányítás munkáját *kutató-intézetekre* bizza. (Igy jött először létre a Táj és Népkutató-Központ, majd később -Intézet, ennek folytatásaképpen az Erdélyi Tudományos Intézet, Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet, Magyarságtudományi Intézet, stb.)

Az elszakított területek részleges visszatérésével a magyar tudományosság gondjai, feladatai és kötelességei tetemesen meggyapordtak. A visszatért *Délvidéken is nagyon sok a tennivaló,* —

különösen néprajzi kutatások terén. A feladatokat és a problémákat már előttünk Banner János¹ és Bálint Sándor² megjelölték. Az ott elmondottakat nem akarván elismételni, az alábbiakban inkább csak azokat a gondolatokat vetjük fel, melyek a Délvidék legértékesebb múzeumának átrendezése folyamán felmerültek.

A vidéki múzeumnak köztudomás szerint más a feladata, mint az országos jellegű fővárosi múzeumoké. A vidéki múzeum elsősorban a saját földrajzi környezetének, körzetének muzeális értékeit foglalja magában. Elsősorban az ott lakó nép (etnikum) anyagi műveltségére mutat rá, s ezáltal hazánk tárgyi-kulturális összképének egyik mozaikdarabját képezi. Ez kell hogy legyen a zombori múzeumnak is a főfeladata. Ki kell domborítania azokat a jellegzetességeket, — ezúttal csak a néprajziakról szólunk, — amelyek a szomszédos vidékektől elválasztják, hogy különállási jogát ezáltal is igazolni tudja. *Bátky Zsigmonddal* szólva: „...egy-egy néprajzi múzeum, melyben az illető vidék régészeti, történeti és mindennemű művelődéstörténeti emlékei tárgyi néprajzi vagyonnal együtt vannak kiállítva, egy, a nemzeti közösségben önálló kis kultúrvilágot reprezentál... és kiváló fontosságú nevelő eszköz a szülőföld szeretetére.“³

A zombori múzeum régészeti anyag tekintetében országos viszonylatban is a legelső között van. Sajnos a néprajzi anyagról már nem mondhatjuk ezt el, sokkal szegényebb és meglehetősen kiegészítésre szorul. Egykori tulajdonosa és fenntartó testülete (Bácsbodrogvármegyei Történelmi Társulat) már az elindításkor, majd későbbben is, inkább csak a vármegyei régészeti anyag egybegyűjtését, feltárását tartotta szem előtt, amint erre már a bevezető sorokban is utalunk. A néprajzi anyag gyarapodása nagyon rendszertelenül történt, legnagyobb részt alkalmi ajándékozás útján növekedett. Tervszerű néprajzi anyaggyűjtésről tehát szó sem volt. Egyedüli kivételt talán a húsvéti hímes tojások képezhettek, ezeknek a száma elég tekintélyes és ahogy megállapítható, az egész vármegye területe arányos képviselőben részesül, úgy földrajzi, mint etnikai tekintetben.

A meglévő anyag alapján fölmerül a kérdés, mit kell tehát gyűjtenünk, hogy a zombori múzeumot legalább a legszükségesebb néprajzi tárgyakkal felszereljük, avégből, hogy hivatásának ténylegesen megfeleljen. — Röviden szólva, be kell gyűjtenünk mindazt, ami *parasztkulturánk*, népünk életének illusztrálására szükséges. Múzeumba kell vinni mindazt, amit népünk maga készít magának, akár szükségletére, akár gyönyörűségére, vagy amit az úgynevezett kismesterek csinálnak részére ugyanezen célból. Mindig a helyi jellegzetességek minél teljesebb kidomborítására kell törekednünk, az egyes helyi és szemmel láthatóan régi, ma ha-

nyatlásnak indult népi foglalkozásmódok szerszámain, vagy a háziipar mindenféle termékeit lehető legnagyobb mennyiségben (különféle változataival egyetemben!) meg kell menteni és megőrizni. Azokat bármikor értékesíteni lehet, akár cseretárgyért, akár pénzért. Különös gondot kell fordítani az úgynevezett *sorozatok* gyűjtésére és egybeállítására. Gondoljunk a díszes bácskai sokac guzsalyokra, főkötőkre, himzésekre és ékszerekre. Ezek díszítés és formabeli gazdagság tekintetében igen változatosak, sorozat-összeállításukra okvetlen szükség volt. Ezzel a munkával elsősorban az ornamentika ügyének teszünk nagybecsű szolgálatot, de másodsorban az illető tárgy fejlődéséhez és történetéhez szolgáltatunk igen értékes adatokat. Ha a helyi tárgyi néprajzi jellegzeteségeket kellően kidomborítottuk, szemünk előtt áll a *bácskai nép anyagi kultúrvagyona*. Mondanunk sem kell, hogy e feladatnak megvalósítása nem könnyű, de viszont nem megoldhatatlan. A Délvidék vegyes etnikumu terület, különféle fajok, felekezetek váltogatják egymást. Ennek megfelelően a népi kultúra és a népi életforma is különböző. Mindazáltal a különbségek ellenére az évszázados együttélés számtalan közös vonást hozott létre a Délvidék népei között. A jószemű etnografus hamarosan észre is veszi ezeket a közös vonásokat. Ezek a tárgyi világban is szembetűnnek. A Délvidék múzeumának elsősorban ezeket kell felgyűjtenie, ami az egész Bácskát összeköti, csak azután terjedhet ki a figyelmé a tárgyi világban olyan dolgokra, amik az etnikai különbségben lelik magyarázatukat.

Részletekbemenően is tárgyalhatnánk ezeket, azonban helyszűke miatt most eltekintünk ettől és csak nagy vonásokban mutatunk rá a legszükségesebb dolgokra.

Kezdhetjük mindjárt a *gazdálkodás tárgykörén*. A Délvidék ma Magyarország legtermékenyebb termőterülete. Itt folyik a legintenzívebb magtermelés. A betelepített lakosság már úgy jött ide, hogy földművelő életet fog folytatni. A különböző területekről származó földműves-parasztok különböző hagyományok ismeretében fogtak hozzá a föld megműveléséhez; ez szerszámanyagukon, azok műszavain is meglátszik. Etnikumonként fel kellene gyűjteni az egyes falvak gazdálkodási rendszerét, legrégebbi szerszámaikat pedig megmenteni az utókor számára. A gazdálkodás tárgyköréből a zombori múzeumban csak egy értékes faekénk (az is taliga nélkül) és egy favillánk van. A földművelés szerszámanyagának ezernyi más eszköze még begyűjtetlenül kinn van. Nagyon szükséges volna a bácskai földművelés teljes szerszámanyagát begyűjteni a múlt századból. Ha valahol, akkor elsősorban a *Bácskában* kell ezt megcsinálni. A szántás-vetés szerszámai közül hiányzik a borona, (fa, vagy tövisborona), nincs egyetlen-egy kaszánk, cséplünk, szórólapátunk se, stb. Nem ismerjük a Tisza és

Duna árterén valamikor annyira kiterjedt szénamunkálatok számaikat sem. A vízi étellel kapcsolatos nádalózszerzsámok is hiányzanak. Nincs egyetlenegy gereblyénk, kapánk, stb. Mindezek olyan hiányok, melyek igen sürgős pótlásra várnak. E szerzsámokat főleg az teszi néprajzi szempontból igen becsesekké, hogy a mult században még majdnem mindent házilag állítottak elő, tehát készítöje maga a nép volt és ezáltal bepillantást nyerünk a délvidéki nép *formaalkotó képességébe és izlésébe*. Általában azt mondhatjuk, hogy a gazdálkodásnál használt szerzsámok gyűjteménye minden vidék néprajzi muzeumában, — így a zomboriében is — előkelő helyet kell hogy elfoglaljon.

Ahol virágzó gazdálkodás folyik, ott állattenyésztésnek is kell lennie. Ez az állapot valóban így van a Délvidéken is. Söt *Jankó János* közlése szerint⁴ a bácsmegeyi és baranyai sokacok még a mai napig is inkább állattartással foglalkoznak és nehezen hagyják abba pásztorkodó hajlamaikat, a földműveléshez csak kénytelen-kelletlen szoknak hozzá. Nagyon üdvös volna összehasonlítani ezeknek az állattartó-hagyományait az alföldi magyarság hagyományával. A fában szegény pásztorkodó népnek szerzsámánya, pásztorkészsége szegényebb, mint a hegyvidékié. De éppen emiatt jobban ragaszkodik hagyományaihoz és szerzsámáihoz. Legszemléletesebben látjuk ezt pl. a délvidéki turókészítés számtalan változatában. Zombori közlés szerint a *híres zombori turó* készítésének titka van, amit a szállásokon lakó bunyevác és szerb asszonyok a világért sem árulnának el idegennek, de még a szomszédnak sem; a turókészítés titka a családban marad és nemzedékről-nemzedékre öröklődik. Jól tudjuk, hogy a magyar pásztorság különösen délszláv elemekkel gazdagodott a török idök alatt, akik bevitték a magyar pásztorkulturába a maguk képességeit és sajátosságait. A muzeumnak elsősorban azokat a tárgyakat kellene gyűjteni, melyek a tejjgazdálkodással kapcsolatosak és esetleg az állati termékek feldolgozására vonatkoznak (bőr és szücsmunkák). Különös figyelmet érdemelnének még a régi túsók, tarisznyák, pásztorkészségek, bicskák, különféle terelő-szerzsámok, mint pl. juhász kampók, botok, karikásostorok, cifrázott kobakok, fokosok, tükrösök és tülkök, stb. Nagyon fontos volna a szerzsámok terminológiáját begyűjteni, lelöhelyével egyetemben.

A halászat és vadászat tárgyköre szintén igen sokat mondó anyag. Ebben a tekintetben már valamelyes anyag van is zombori muzeumban, azonban még nem teljes. Hiányzik a halásztanya egyik-másik felszerelése, pl. a halászbogrács, hasító kés, stb. Egyáltalában hiányzik a jeges halászat szerzsámánya. Ezt az anyagot könnyen ki lehet egészíteni. A meglévő halászati szerzsámok mind igen jó állapotban vannak, úgyhogy külön teremben volna érdemes azokat kiállítani. Sajnos ez a jelen körülmények között

szinte lehetetlen. A vadászathból mindössze csak egynéhány szarvasagancs löportartónk van. Szükség volna különféle hurkok, csapdák után is nyomozni és azokat megszerezni a múzeum számára.

Az eljövendő zombori múzeum egyik legfontosabb feladata lesz, hogy teljes szobabelsőt állítson ki, külön-külön a magyarok, sokacok, bunyevácok, németek, szerbek és tótok számára. A jelen pillanatban csak két parasztszekrényünk van: egy festett ruhaszekrény a mult század végéről, valószínűleg magyar, és egy tulipános láda. Érdemes volna utánanyomozni, hogy a beköltöző nemzetiségek milyen bútorféleséget hoztak magukkal. (Régi végrendeletekből és limitációkból szépen kinyomozható volna.) Teljesen ismeretlen előttünk a jelenlegi muzeumi anyag alapján a bácskai parasztkonyha felszerelése. Egy-két tűzikutya és pecsenyeforgató villa nem segít a dolgon. Hiánvzanak a paraszti konyhában megszokott cserépedények. Nem tudjuk, hogy Bácskába mely fazekasközpontok szállítottak cserepet? Minden valószínűség szerint Mohács látta el, de ezt semmiféle múzeumi anyag nem támogatja. Minden bizonnyal a parasztházak padlásain még ma is igen sok multszázadbéli cserépedény volna megmenthető a zombori múzeum számára. Mondniák, hogy valamikor Zomborban is voltak parasztfazekasok, akik Bécsből és Rimaszombatból hozták az agyagot maguknak. Bécsből hajón kapták. *Fel sem tudjuk fogni, hogy ezek az adatok, amelyek egész jelentéktelennek látszanak, mennyire fontosak lehetnek néprajzi szempontból.*

A fonás-szövésre azt mondhatjuk, hogy aránylag elég teljes, noha el tudnánk még teliesebb gyűjteményt is képzelni. Különösen a cocak gyapiú-guzsalyok sorozata nagyon szép és értékes. Széles faragott fejrészük van, mely különben délszláv jellegzetesség. Szükség volna azonban magyar talpas guzsalyokat is begyűjteni. A meglévő bunyevác szövőszék mellé egy szebb szőnyegszövő esztervátát is be kellene szerezni.

A fonás-szövással kapcsolatos a *viselet* kérdése is. Az Alföldnek majdnem polgárivá vedlett parasztviselete már csak Bácsbodrogban virágzik a maga pompájában és rikító színeiben. A zombori muzeumnak van egy zombori bunyevác viseletet mutató babája teljesen felöltöztetve, (fej nélkül) ehhez nagyon is szükséges volna egy *doroszlói párt* is kiállítani. Persze nagyon üdvös volna, ha minden etnikum megkapná a maga képviseletét. Külön feladat volna a délvidéki parasztkészerek felgyűjtése, különösen a szerbeknél, akik nagyon szeretik a pénzkészereket. A kézimunkák is nagyon tanulmányosak, mert míg a magyarok és tótok kézimunkáiban nagyjából nyugati elem az uralkodó, eddig a sokácok és szerbek kézimunkáiban nagyon sok a keleti stílusvilág. (Katrincák, fejkötők.)

A kismesterség holmijai közül a kovácsmesterség munkáit találjuk a legnagyobb számban összegyűjtve. Mesterségeknél azért volna szükség tüzetesebb vizsgálatra, mert a céhvilág rendszerét mi is nyugat felől kaptuk és mi közvetítettük délkeletre, így nagyon sok magyar hatás nyomozható ki kelet felé. Az egymás mellett élő népek kölcsönhatásának vizsgálatát már *Bálint Sándor* is emlegeti fennebb idézett cikkében. Nagyon sok a tennivalónk még a magyarság és a középeurópai parasztkulturák kapcsolatának kutatása terén.

Ha versenyképesek akarunk maradni a körülöttünk lakó szomszédnépekkel szemben, meg kell ismernünk őket s a rájuk vonatkozó néprajzi anyagot éppenúgy meg kell mentenünk, mintha a sajátunk lenne. Nagyon jól tudjuk hogy nemzetiségeink sokszor az általunk levetett viseletdarabokat hordják tovább. Ezzel a magyar hagyományok őrzésében ők is résztvesznek és néha már csak így tudjuk rekonstruálni régi hagyományvilágunkat. A zombori múzeum feladatának tehát a magyar tárgyi-hagyományok megőrzésén kívül a nemzetiségiekét is úgy kell őriznie, mintha a magyart őrizné. Csak így végzünk igazi tudományos munkát és ezzel örök emberi értékeket mentünk meg az utókor számára.

Márkus Mihály

Aranyrozsda

*Szavamat a szidalom,
torkomat a méreg —
szétnyisszantották dalom
amire megérett.*

*Tollamat a türelem
vakrozsdába dugta,
marni azért mer velem,
mert rövid az útja!*

*Szavamat a szidalom,
torkomat a kések —
szétnyisszantották dalom,
amire egész lett!*

SZILY ERNŐ

Régészet a Bácskában

Banner János már foglalkozott a zombori muzeummal (Délvidéki Szemle, I. évf. 1942. 1—2. szám.) de most, hogy az átrendezéssel kapcsolatosan annak más feladatairól kell beszélni, szeretnénk még néhány szót hozzáfűzni Banner János értékes beszámolójához. A múzeum feladatának megértéséhez ismernünk kell a környéken lejátszódó történeti eseményeket és népmozgalmakat, amelyeknek keretében a kutatásnak föltétlen rendszerességet és módszerességet kell tartania. Jelen esetben nem különálló területről van szó, hanem egy nagy szerves egység egy részéről, melynek ismerete nem tekinthető át a szomszédos területek figyelembe vétele nélkül.

Bács-Bodrog vármegye ős- és ókori történelmének tanulmányozásával önkéntelenül felmerül a kérdés, hogy mily népek és kultúrák összetevői játszottak közre a népiségi kialakulásnál, továbbá, hogyan kapcsolódott be az antik ember világszemléletébe. Már az őskorban lakott terület volt országunknak ez a része, erről egyébként Banner János már részletesen beszámolt és mi a továbbiakban csak a történelmi áttekintésre fogunk szorítkozni. Ezekben a korai időkben még csak kultúrákról beszélhetünk és a népességi elterjedés is csak a kultúrák elterjedésével hozható kapcsolatba. A hipokratesi világszemlélettől eltekintve a rendszeres írott forrásaink amennyire ezeket rendszeresnek lehet nevezni, a rómaiak pannoniai foglalásával kezdődnek. Erre a területre nem terjedt ki a római hódítás, de sorsa nem maradhatott közömbös előttük, sőt amint a továbbiakban látni fogjuk, intenzíven kényszerül résztvenni az itt lejátszódó eseményekben.

Magyarország területén a bronzkor közepe táján alakul ki a trákság.¹ Ez az első eset, hogy az etnikum kézzel fogható formában mutatkozik meg. Ittléte azonban nem végleges, mert a korai vaskor népének az illyreknek a vándorlása, majd a kelták rohamra a mai Bulgária területére szorítja őket. Amint látjuk tehát a trák és illyr népességet a kelta invázió tőri ketté, ennek arculatát pedig a római foglalás változtatja meg, mely a Kr. e. első évtizedben következett be. A pannoniai kelta és illyr népesség, mely már kb. Kr. e. 80 óta részesül a római kultúra áldásaiban, szívesen fogadta a hódítókat.² A romanizáció ereje olyan nagy, hogy a benszülöttek egyéni és közösségi élete csaknem teljesen eltűnik

1. Tompa Ferenc budapesti egyetemi tanár megállapítása.

2. Alföldi András, századunk 1936.

az interpretatio Romana köntösében. Természetesen a romанизációnak ez a folyamata nem állhatott meg a folyamatai határain innen. Főleg nem állhatott meg a Dráva-Száva közén, ahol a romanizmus még ősi itáliai alakjában jelentkezett. — Hatását a Duna-Tisza közére ha ebben a korai időkből nem is tudjuk kimutatni, de fényes és teljes bizonyosságot nyújtanak számunkra az I.—IV. sz. folyamán, a jazig sírokból előjött római leletek. Ez nem csak a két nép között fennálló kereskedelem mértékét mutatja, hanem egy kultúrfölényt is jelöl, mely kultúrfölény az abszolút hasonulás akaratában kristályosodott ki. (A barbár népeknél ez a folyamat minden esetben megmutatkozik. Különösen jól észrevehetjük ezt Attilánál, aki magának ugyanazokat a címekeket követeli, mint a római császárok. Ennek kapcsán jó volna megállapítani a romanizmus formáit a Duna-Tisza közének déli részén. Körvonalazva már ismerjük ugyan, de teljes feleletet csak a rendszeres ásatások és más irányú régészeti munkák adhatnak.) — De, hogy visszatérjünk az előbb megkezdett fejtegetéseinkhez, a természetes folyamat útjába egy újabb gátló körülmény került.

A dák nagyhatalom, mely eddig Macedoniát és a déli provinciákat fosztogatta, szemet vetett Pannoniára is. Ennek ellensúlyozására már Tiberius alatt (Kr. u. 14—37.) a rómaiak engedélyével a jazig-szarmaták felnyomulnak egész Budapestig, sőt azon túl is. Így tehát az egész Duna-Tisza köze ennek a harcok nomád népek uralma alá kerül. Természetesen Zombor és környéke sem maradhatott kivétel, aminek tanubizonyosságát mutatják a zombori muzeumban látható gazdag leletek. Ez az elősövény lett volna hivatva a békét fenntartani a Kárpátmedencében. A puska azonban rosszul sült el, mert amit eddig a dákok csináltak, azt most a jazig-szarmaták folytatták. Hiába igyekeznek pannoniai portyázásokat megbosszulni Domitianus, nem tud velük szemben végleges eredményt elérni. A II. sz. végén M. Aurelius kényszerül fellépni ellenük és már majdnem eléri kitűzött célját, amikor meghal, utóda, fia, Commodus feladja apja hódításait és ezzel húsz év kemény küzdelme szertefoszlik. A III. sz. elején ismét mozgolódnak a szarmaták, majd ugyanennek a századnak a második felében a római birodalom ellen meginduló nagy támadásban intenzíven részt vesznek. A pokol szabadul ekkor Rómára. A perzsák betörnek Szíriába. Mauretaniában lázadás tör ki. Kis-Ázsiát gót és boránus kalózok fosztogatják. Egymást követik az usurpációk és a beháborúk. Végre is 265 felé Gallienusnak sikerül egy kissé rendet teremteni.³ A szarmatákat ekkor több hadjáratban megverik, de ez is csak arra jó, hogy pár évig békén maradjanak. Hihetetlenül szí-

3. A III. sz. eseményekkel Alföldi András foglalkozik bőven a Cambridge *Amient History* XI. kötetében.

vós nép. A III. sz. végén Diocletianus alatt ismét támadnak. Galerius Caesar csak hat hadjáratban tudia őket meghódításra kényszeríteni. II. Constantius büntető hadjárata éppen Bács-Bodrog vármegye területén zajlik le. I. Valentinianus ugyan még megkísérli a rómaiság helyzetét valamennyire megszilárdítani Pannoniában, halálával azonban összeomlik a szarma front. 476-ban felbomlik a nyugatrómai birodalom. a hunnok és a hunnok által sodort népek, keleti gótok, gepidák, alánok a szarmatákat kivetik eddigi helyükből. Az egész Duna-Tisza közén ezután egy nagy összevisszaság uralkodik, amit az archaeológiának kell majd tisztázni.

A fent vázolt epizódok csak egy kis részét teszik azoknak a dolgoknak, melyeknek általános szemlélete egy nép, illetőleg népcsoport történelmi és kulturális helyzetének megismeréséhez szükséges. Amikor az írott források már cserben hagynak bennünket, akkor már csak az archaeológiára támaszkodhatunk. Éppen az utolsó évtizedek mutatták meg, hogy az archaeologia nem mint segédtudomány, hanem mint elsőrendű fontosságú tényező kapcsolódik be a történelmi kutatásba. Egy nép kialakulásának és folyamatos életének összetevői sokkal jobban megfoghatók a régészet keretein belül, míg az írott források ha egyáltalában vannak, csupán csak vezérfonalat nyújtanak és nagyon sok esetben, amint azt az utolsó évek forráskritikái megmutatták, nem szolgálhatnak kiindulási alapul. Gondolok itt a klasszikus minták tovább élésére. A história valóságos hátterét az archaeologia adhatja meg, mely a klasszikus mesék világát a valóságnak megfelelően alakítja át. Nagy áttekintő munkát nem adhatunk addig, míg a vármegyei hatókörben működő múzeumok nem állnak rendszeres munkába. Ez a munka itt Bács-Bodrog vármegyében elsőrendű fontosságot jelent. A hun probléma kérdőpontjába ez a terület is jelentősen beletartozik. Nem csalódom, ha azt mondom, hogy itt kell keresnünk a szarmata probléma egyik sarkalatos pontját is. Itt van még a szkita kérdés is. egyike a leghomályosabb területünknek. Ez a vidék régészeti feltárása történelmi fontosságú eseményeket juttatna birtokunkba.

Egy nemzet fokmérője a kultúra, melynek állapota, hanyatlása és emelkedése az élet minden egyes mozzanatában érezteti hatását. Ezért nem csak a tudomány, hanem a magunk kulturális érdekei is megkívánja azt, hogy a múzeum előrejutását a rendelkezésünkre álló eszközökkel támogassuk.

A fentebb elmondott problémák megoldására a zombori múzeum vezetősége lenne hivatva. Ez a szép anyagú múzeum, mely eddig nem állhatott a szakemberek és a nagyközönség rendelkezésére, most Zombor város áldozatkészségéből olyan helyre került, hol a kiállítás mindenki számára hozzáférhető lesz.

vitéz Barkóczy László

Bácska érmészeti leletei

Ha megyénk érmészeti emlékeiről akarunk megemlékezni, úgy az egyes leletcsoportok leírását a görög pénzekkel kell kezdenünk, amelyekből vidékünkön meglehetősen keveset találtak. A zombori Gradina szálláscsoporton jött elő egy kb. 3 gramm súlyú ezüst pénzdarab a régi Illyricum egy úgynevezett viktoriat-ja, mely pénzfajta Dyrrachium és Apollonia városok vertek. Az előlapon oldalra forduló tehén (az anyaváros jelképe), alatta borjú (a leányváros jelképe), a tehén felett görög betűkkel Zenon és Niken felirat. A hátlapon Alcinous kertjének ábrázolása a főhivatalnok görög nyelven kiírt nevével.

Egyik bácskentiváni legelőn, Makedon Fülöp aranyat túrt ki egy dísznő, de ezt csaknem teljesen össze harapdálta. A mi vidékünkön csak néhány ezüst tetradrachmát találtak közelebről meg nem jelölhető helyen ugyanezen király korából. Előlapon Zeus jobbra néző babérkoszorús feje, hátlapon jobbra forduló lovas, aki felett ez a felírás olvasható görög betűkkel: FILIPPOS. Kb. 14 gramm nehéz. Fülöp fiának és utódjának egy drachmáját találták Sztapáron egy tetradrachmáját meg Bácsban. Mindkét pénz előlapján Hercules jobbra néző és oroslábnőrrel fedett feje látható, a hátlapon pedig trónon ülő és balra néző Zeus a sassal és kezében a királyi pálcával. Felirat görög betűkkel: ALEXANDROS. A görög pénzek utánezatait az úgynevezett barbár pénzeket is megtaláljuk vidékünkön. Több helyen urna-sírok közelében a korai (La Tène) vaskorszak jellegzetes leleteivel jöttek elő. Az előlapon Zeus babérkoszorús feje, a hátlapon ló vagy lovas. Nagyobb példányokat tetradrachma alakjában Bácskeresztúron, Hódságban, Bácsban, Regőczen, Sztapáron és Apatinban találtak. Zomborban a Bezdánba vezető műút közelében a városházától 2.75 km távolságban, a sikarai út és a vasúti töltés közt, azon a helyen, ahol a dobrovolyácok házai épültek, találtak egy kis agyagedényben kb. 30 darab barbár rézpénzt. Hasonló pénzeket találtak a már említett görög pénzzel együtt Zomborban Gradina-szálláson. A pénzek kidolgozása nagyon durva.

A római időkben a Duna-Tisza közén a jazyg-szarmaták voltak az urak. Egészen a II. sz. végéig foederált viszonyban állottak a rómaiakkal, amelynek értelmében csapatokat voltak kötelesek szolgáltatni. Így volt ez Traianus dák háborújában is, amikor a jazyg-szarmata segédcsapatok segítségére voltak a római légióknak.

Némelyek azt állítják, hogy a rómaiak itt állandó telepések voltak, magam viszont az itt elvéve található numizmatikai leleteket inkább az elfoglalt római területek szomszédságából eredőknek gondolom, melyek kereskedelem útján jutottak vidékünkre. A mi területünkön a Dunán innen talált római pénzekről jegyzeteim alapján a következőket kívánom megjegyezni: a római korból eredő legrégebb emlék egy 144 évvel Kr. e. vert dénár a Fabius család pénzverdéből. Előlapján található Rómának jobbra forduló feje e felírással: LAVEO — ROMA. A hátsó oldalon quadrigán (négylovas kétkerekű kocsi) száguld jobbfelé Jupiter, az egyik kezében villámmal, a másikban jogarral. A quadriga alatt van e felírás: Q. FABI. E lelet pontos lelőhelye ismeretlen. Gomboson találtak réz ast e korból belevéselt „XV“-tel.

A legrégebb és ritkasága folytán a római császárság korából származó legértékesebb pénz egy Caius (Caligula) (37—41 Kr. u.) arany, melyet Bácskertesen találtak.

Zomborban a Szerb Olvasókör építésénél Traianus ezüstök és nagy bronzok kerültek felszínre. Köztük van egy olyan darab is, melyet Traianus Dácia elfoglalásának emlékére veretett. Bács-szentivánon egy ugyanazon császár idejéből származó aranyat találtak. Apatinban az u. n. római sáncok mellett Trajanus császár pénzét a következő császárok pénzeivel találták együtt: Hadrianus (117—138.) Antoninus Pius (138—161.) és Lucius Verus (161—169). Bácskeresztúron találtak Antoninus Pius pénzt, a sziváci határban pedig útépítés alkalmával nagy erővel tönkrevet bronz pénzei jöttek elő Trajanus Hadrianus és Antoninus Pius császároknak.

Bácskeresztúron népvándorlás korabeli temetőből jött elő Alexander Severusnak egy Niceaban vert (222—235) görög felírat-tal ellátott pénze. Az előlapon a császár babérkoszorús jobbranéző feje, a felírás köröskörül M. AUR. SEV. ALEXAND. AUG., a hátlapon 3 római hadi jelvény köröskörül NIKAEION felírással. A fent leírt pénzzel találtak együtt Licinius pater (307—323) ifjabb Licinius és Nagy Konstantin (306—337) társcsászárok pénzeit.

Zomborban néhai Dr. Rátay József házának építésénél egy nagyon szép és ritka Tacitus arany került elő. A lelőhely a mai Gussmann-féle ház a Mussolini körúton, melynek kertje határos a zsidó iskolával. Szintén városunkban a régi „sörház“ lerombolása alkalmával a Flórián utcában Vukicsevics Boskó szőlőjében találtak a kőművesek Gallienus császár (mint társcsászár 254—260 és mint egyeduralkodó 260—268) kis bronz pénzét. Az Ugryék szőlőjében, a Sikara erdő közelében kis agyag edényben találtak bronz pénzét Valeria Galerianának, Galerius feleségének, Nagy Konstantin és Constans pénzeivel (337—350.) együtt.

Bács-szentivánon idősebb Tetricus (267—273), II. Constatinus (337—340) és Gratianus (365—383.) bronzokat találtak.

Bácsban még korábban találtak Gratianusnak és Nagy Theodosiusnak arany pénzeit; újabb időben Dr. Mitlekics János innen szerezte meg a római császároknak sok érmét.

Tudok leletekről Gádonon és Őrszálláson a római császárság III. és IV. századából.

E század elején és a múlt század végén Kereszturon tanítóskodott Kuzmiák Sándor, aki Társaságunknak* megküldte a község határában talált pénzek jegyzékét. E jegyzékben a következő pénzeket sorolja fel: Hadrianus (117—138), Antoninus Pius (138—161), idsb. Faustina, Marcus Aurelius (161—181), Alexander Severus (222—235), Philippus Arabs (244—249), Trajanus Decius (249—251), Claudius Gothicus (268—270), Licinius pater (307—324), Maximinus Dasa (308—313), Nagy Constantinus (306—337), Crispus (317—326), Jovianus (363—364), Valentinianus (364—375), Valens (364—378).

Bizánci pénzek közül e jegyzékben csak Justinianus (518—527) pénze szerepel.

A jegyzékben csak a nevek és sorszámok vannak felsorolva. A csoportosításból az is kiténik, hogy id. Faustina, Marcus Aurelius és Alexander Severus pénzei ezüstből verettek, a többi császáré pedig bronzpénz.

Ismerjük a római pénznek barbár utánzatait is. Feljegyzéseim alapján leírtam azokat a római pénzeket, melyeket a mi területünkön a Dunán innen találtak. Eme feljegyzéseimet egyrészt saját megfigyeléseim, részben pedig szavahihető szakemberek szemlélete alapján állítottam össze, de nem merem kijelenteni, hogy a felsorolás teljes.

Áttérek mostan a római pénzek utánzására az u. n. barbár népeknél. Ilyeneket találtak: Apatinban I. Constantinus pénzeit, Bezdánban egy ezüstpénzt, Naevian-család pénzének ezüst utánzata; Bácskereszturon 2 darab rézpénz utánzatot a Kr. u. IV. század római császárainak idejéből. Bácskertesen is ugyanabból az időből származó rézpénzeket találtak. Ezen leletek közt legnevezetesebb egy átlukasztott aranv. melyet Bácsmegye egy ismeretlen községében találtak: az ifjabb Constantinus arany solidusának utánzata. (Numizmatikai Közlöny V. kötet 91. oldal, XV. kötet 54. o.)

Bizánci arany solidusokat találtak Bácskertesen Zenon és Fokas korából: Monostorszegen Mauritius Tiberius korából. Bács-szentivánon Heraklius. Heraklius Constantinus, Heracleonas és Zeno korából, Zomborban Zeno korából. Szeghegyen egy népvándorlásbeli lovas sírjában találtak egy-egy aranyat Heraklius és Heraklius Constatinus korából. Meg kell jegyezni, hogy a bizánci

arany solidus a világkereskedelemben jó valutának számított és azokban az államokban volt forgalomban — vidékünkön is — amelyeknek nem volt saját aranypénzük.

Az árpádházi magyar királyok pénzét csak itt-ott találták korábban. De tudunk egy nagy leletről szent László pénzeiből, melyet állítólag a tudós örmény Antorianus pap talált Bácskának közelebről meg nem jelölt lelőhelyén. E lelet nagyságáról nincs pontos adatunk, de tudott dolog, hogy Nuber Károly Ferenc régiségkereskedő ebből a leletből látta el teljes sorozatokkal az egész világot. A mi Társaságunk és e sorok írója szerzett tőle ezekből a pénzekből sok példányt.

E korszak nagy autentikus lelete a bácsi lelet, amelyből muzeumunk öre, Gubicza Kálmán a Numizmatikai Közlöny XII. kötetének 1. oldalán számol be. „Szutter Ferenc, bácsi lakos, folyó évi március 7.-én, Bács határában, az u. n. Perlyance-dűlőben, szántás közben egy nagyobbserű ezüstpénzeletre bukkant. A lelet helye a községtől északkeletre, mintegy 3 kilométerre van. A nagyobb pénzdarabok egy három deciliter ürtartalmu kerek feke-te bögrében voltak, melyet az eke kettévágott s azután darabokra tört, az apróbb pénzdarabok pedig egy vászonféle zacskóban voltak a másik pénz mellett, de amint a találó fel akarta emelni, a zacskó szétesett. A lelet a föld színétől alig 10 cm.-nél mélyebben. Szutter a talált pénznek körülbelül a felét ismerősei között elosztotta, a másik felét pedig Tripolszky Béla bácsi jegyzőnek adta. Tripolszky úr szivessége folytán a lelet megmentett része a Bács-Bodrog vm. Történelmi Társulatáé lett.“

A cikk szerint a lelet állott 1390 magyar denarból, 5^{1/2} darab aquilejai fillérből, 135 ^{3/2} darab frisachi fillérből, 1 darab határozatlan és 8 darab töredék pénzből.

A magyar denarok közt talált Gubicza 37 fajtát 293 variánsal és 12 új, a Numizmatikai Közlönyben még nem ismertetett alfaját. Ebben van e lelet rendkívüli jelentősége. Az aquilejai és frisachi fillérek közt található szerinte 8 különböző csoport. Az egész lelet súlya 383.93 gr.

A lelet régiségét meg lehet határozni a verés és elásás idejének különbségéből. Az elsők közt vannak III. Béla király (1173—1196) denarjai, az utolsók II. Endre (1205—35) apró pénzei. A frisachi fillérek közt van II. Eberhard püspök (1200—46) pénze is, de hiányzik teljesen IV. Béla pénze.

Előzetes megjegyzések után Gubicza leírja a pénzeket 111 C. N. H. 19. sz. adalékban, azután a 115, 118, 119, 122, 123, 126, 129, 133, 136, 137, 138, 140, 144, 145, 146, 147, 151, 153 számokban, majd a 34. és 37. sz. függelékben, aztán e pénzeket az C. N. H. 157., 204., 199. és 200. számában, pénzverdei jeleik variánsait és

az új fajtákat. Aztán következik az aquilejai és friesachi fillérek leírása.

Igy hangzik Gubicza beszámolója.

Áttérünk ugyanazon könyv 81. oldalára a tragikus halállal ki-
mult Dr. Harsányi Pál, a Magyar Nemzeti Múzeum nagy tudású
osztályigazgató cikkére. 1912-ben a M. N. M. is hozzájutott egy
denarlethez az Árpádok korából, mely hasonló fajokból állt és
ugyanabból a korból való. Az e korból való leletek nem oly gy-
akorik, azért a bácsi leletet a magyar numizmatika nagy nyere-
ségének kell tekintenünk, mellyel az újabb korban csak a horgo-
si lelet vetekedhetik. Hogy ez utóbbi része a leletnek megmaradt,
az Schmidegg Alfréd érdeme, ki az egész leletet a legkisebb váll-
fajokig csoportosította és átadta a Magyar Nemzeti Múzeumnak.
Schmidegg nem ismerte a lelet pontos lelőhelyét. Az eladó csak
annyit motdott neki, „hogy a leletet valahol a birodalom közepe
helyén 1912 tavaszán találta.“

Harsányi, aki minden egyes darabját lelkiismeretesen össze-
hasonlított ama N. M.-ban lévő példányokkal és látott néhány
darabot a bácsi leletből is, arra a meggyőződésre jutott, hogy itt
tulajdonképpen egy és ugyanazon leletről van szó. A bá-
csi lelet egy időben került napvilágra a Schmidegg-félével. Mind-
két lelet alapjában egyenlő. — Mind a két lelet ugyanazon időből
való aquilejai és friesachi filléreket tartalmaz. Valószínű, hogy
ezt a leletet ritka példányaival egy halomban találták, egy idő-
ben és ugyanazon helyen, és nem ugyanazon időben több helyen.
Gubicza szerint Szutter a lelet felét szétosztotta ismerősei között
— tehát több mint valószínű, hogy az elajándékozott példányok
később kerültek a N. Múzeumba. A bácsi leletben van 1507 darab
árpádkori pénz, Schmideggében pedig 1340 darab — tehát ez a
lelet 2847 árpádkori dénárból állott.

Harsányi aztán pontosabban, mint Gubicza, leírja e lelet pén-
zeit és variánsait. Felemlíti, hogy a lelet legfontosabb része a
C. N. H. 122 sz. alatti sorozata. A lelet felfedezése előtt csak két
példánya volt e fajtának ismeretes. Hosszú ideig még a M. N. M.-
nak se volt egyetlen darabja, míg a M. Numizmatikai Társaság el-
nökének, Dr. Zimmermann Lajosnak nem sikerült a Berchtold-
féle gyűjteményből Rupp Jakab példányát nemes gesztussal a
M. N. M.-nak juttatni. A másik ismert példány a győri szt. be-
nedekrendi főgimnázium gyűjteményében volt meg. Evvel a lelet-
tel az ismert példányok száma 41-re emelkedett.

E sorok írója a leletről egy itteni aranyműves útján szerzett
tudomást, aki a bácsi vásáron abból néhány darabot megvásárolt.
Ezeket sikerült az ékszerésztől megszereznie, sőt közvetlenül a
megtalálótól is egy nagyobb mennyiséget. Ugyanezen leletből vá-

sároltak Major János pénzügyi titkár, Tripolszky Béla és Bodonyi Gyula jegyzők. A legszebb és legnagyobb sorozatot Tripolszky Béla szerezte és azt e sorok írója tőle vette meg. Bodonyi jelentéktelen sorozata állítólag elveszett. Nuber Ferenc Károly a helyszínén, s később a Társaságtól csere útján megszerzett többszáz példányt, melyeket ugyancsak e sorok írója vásárolt meg tőle. A Társaság a pénzek egy részét megtartotta gyűjteménye számára. A másik részt cserére használta fel a M. N. Muzeummal és ez úton kapta meg Cohen Henriknek a római pénzekről írt nagy művének első kiadását. Szentgáli Károly budapesti igazgatóval is cserélt magyar pénzeket rómaiakért. A fennmaradt készletről szép képes árjegyzékeket küldött szét a Társaság. Így sok gyűjtő vásárolt, különösen e sorok írója; két ízben több ezer koronáért nagyobb sorozatokat.

E pénzek további sorsáról nem sikerült pontos adatokhoz jutni, de felemlítésre méltó, hogy e lelet pénzei Münchenben Helbing Ottó utódaik numizmatikai kereskedőnél is fellelhetők voltak, de ez nem akarta megmondani, kitől vette volt e pénzeket. Ugyanilyen eredetű kisebb pénzek Magyarországon kereskedők és gyűjtők birtokába is kerültek. Mindezek a pénzek Szutter készletének azon részéből származnak, melyet ő „elajándékozott“.

Az árpádházi király korából származó nagy lelet leírása után, nézzük mit találtak a mi területünkön itt-ott ebből a korból. Zomborban megtalálták Szent István és II. Béla ezüst pénzét rossz anyagból. A Zomborban e korból eredő pénzekre visszatérünk majd, amikor a szlavóniai pénzekről lesz szó, az u. n. báni pénzekről, melyek közt voltak tiszta magyar vonatkozású dénárok és obolusok.

A monostorszegi határban, Bartán-vár — az u. n. Bodrog-vár — közelében, találták Szt. László obolusát. Történelmi adatok szerint Szt. László Bodrog várában fogadta a nyugati államok megbízottjait a keresztes háborúk ügyében, kik akkor Szt. László királyt megválasztották a keresztes háborúk katonai vezetőjévé. Tudjuk, hogy vállalta e tisztet, de halála megakadályozta a kivitelben. Szt. László pénzt Bácsban is találtak. A sztapári vizimalom közelében nagymennyiségű rézpénzt találtak. A régi numizmatikusok, mint Rupp Jakab, Weszerle József és mások úgy vélték, hogy ezeket a rézpénzeket IV. Béla verette a tatárjárás után és hogy a két ülő kép a hátlapon IV. Béla királyt és a fiatal királyt, V. Istvánt ábrázolják. Ezek voltak az első magyar rézpénzek. Régi numizmatikusaink a réznek ezt az első felhasználását pénzverői célokra a tatárjárás utáni nyomorral okolták meg. Újabb numizmatikusaink Réthy dr. muzeumi örrel az élükön azt állítják, hogy ezek a pénzek IV. István korából erednek és bizán-

ci mesterek verték azokat. Jeszenszky Géza egész sor nyomós okot hoz fel bizonyítékkal, hogy itt III. Béla pénzéről van szó. (S. N. H. 98, 99. és 100.)

Ilyen pénzt sok helyen találtak keleti felírású pénzekkel együtt. (C. N. H. 101. és 103.) Érdekes, hogy numizmatikusaink eddig egy ilyen aranyat számon tartottak, amely a bécsi császári arsenalban volt. Ez a példány a békekötések értelmében a M. Nemzeti Múzeumnak jutott és akkor megállapították, hogy nincsen aranyból, hanem aranyozott rézből.

Ilyen típusu rézpénzeket szórványosan találtak Zomborban, Sztapáron, Monostorszegen, Kereszturon, Bajmokon, a gádori hal-mokban és Órszálláson is.

A XI. században megindult kereszties háborúk numizmatikai nyomait a mi területünkön is meg lehet találni. A zombori határban, a monostori úton, a Wámoscher, azelőtt Szemző-szálláson találtak egy agyagedényben sok francia ezüst pénzt. A pénzt a munkások maguk közt felosztották. Az akkori gazdasági felügyelő, Uray József, sikeresen megőrizte egy kis részét a leletnek és átadta szakszerű megvizsgálás céljából Társaságunk volt örének, Schwerer Józsefnek. Schwerer nem ismerte a pénzeket, azért felküldte a M. Nemzeti Múzeumnak. De itt sem tudták pontosan meghatározni, milyen pénz ez, azért a N. M. akkori öre, Dr. Hampel József elküldte Párizsba. Innen hosszabb idő mulva azzal küldték vissza a pénzeket, hogy azok a kereszties háborúk idejéből valók és az akkori érsekek és püspökök Franciaországban vert pénzei. A pénzek egyrészét „prima sedes Galliarum” felirattal a lyoni érsekség verette. De a küldeményben voltak olyan példányok is — „Valenti” felirással —, amelyeket még Párizsban sem tudtak meghatározni. Néhsi Grosschmidt Gábor a kereszt jel alapján úgy vélte, hogy a pénzeket a clermonti zsinat után verették francia érsekek és püspökök, hogy evvel fedezzék a kereszties hadjáratok költségeit és a zsoldos katonák zsoldját.

Pontosan nem lehet meghatározni, hogyan jutott e pénz ide.

Befejezve rövid ismertetésünket a kereszties háborúk korából származó, fontos numizmatikai leletről, áttérünk egy másik igen fontos leletre, amelyet 1908-ban a Ferenc-csatorna bal partján tártak fel a bolgár paprika termelésre berendezett kertekben. A lelet legnagyobb részét Szlavónia számára vert ezüst pénzek, u. n. „báni dénárok” teszik. De van a leletben Magyarország számára vert pénz II. Endrétől—III. Endréig terjedő időből.

A leletet Társaságunk 1909-iki Évkönyve a 62—75. oldalon kimerítően ismerteti. Itt csak annyit jegyünk meg röviden, hogy a szlavóniai báni dénárok keresztjének mindkét alsó ágán különböző jelek találhatók: egy-egy pont, egy-egy liliom, egy-egy má-dár vagy betű.

A pénz másik oldalán, két csillag közt balra szalad egy nyest és ez olvasható: MONETA REGIS P+SCLAVONIA vagy ennek a köriratnak variánsai. Némely pénzen „regis” helyett „DUCIS” felirat van.

Magyar ezüst pénzekből a leletben a következők voltak: II. Endre C. N. H. 219 és 226, IV. Béla C. N. H. 229, 234, 241, 244, 246, 253 sz., V. István C. N. H. 285, 287, 295, 297. 299 sz., IV. Kun László: C. N. H. 336, 344; — III. Endre: C. N. H. 360. — Verbászon nagyobb mennyiségű friesachi dinárra bukkantak.

Eléggé gyakran található a mi területünkön a vegyes-házbeli magyar királyok pénze is. Különösen sok a török betörések és hódítások korából. Ebben az időben nem volt biztonságban az embereknek sem élete, sem vagyona. Területünkön át egyrészt a török hordák vonultak fosztogatva és rombolva, majd a „rongyosok”. Az emberek szerencsések voltak, ha életüket menthették, pénzüket pedig elásták. Ekként magyarázható az arany és ezüst pénzek gyakori lelete. Csonoplyán nagyobb mennyiségben Zsigmond király pénzét, Szivácon V. István aranypénzt, Bácsszentivánon még V. László, Hunyadi János kormányzó, I. Mátyás és II. Ulászló aranyaiból is találtak. Ebből a korból való aranyakat találtak Bajmokon, Küllődön, Bácskertesén és Gomboson is. Egy Zsigmond arany Szilágyiban jött elő.

Ebből a korból származó ezüst pénzt Bácska sok helyén találtak. Nagyobb leletet tártak fel Gomboson. Cziráky Gyula közreműködése folytán e leletből néhány száz példány eljutott Társaságunk Muzeumába. A leletben találhatók I. Mátyás, II. Ulászló és II. Lajos dénárjai, valamint obolusok sokféle változatban. Mindezen pénzek jobb minőségű ezüsből vannak verve. (C. N. H. 232, 233, 234, 235. és 239. sz.)

Hasonló összetételű az őrszállási lelet is, melyet kb. 15 év előtt fedeztek fel és amely szintén többszáz darabból áll. Az előbbivel ellentétben ez a lelet túlnyomó részben (C. N. H. 308, 311, 313. sz.) silányabb ezüsből van kidolgozva. A leletben volt néhány ritkább garas (C. N. H. 299.) és obulus (C. N. H. 314.) Legnagyobb része Basler István zombori városi főmérnök tulajdona, aki a gyűjteményt változatok szerint szépen rendezte. Basler mellett a lelet többi része e sorok írójának tulajdonába ment át.

Érdekes, hogy a dénárok közt van 1527. felírású is. II. Lajos király már ez évben nem volt az élők közt, mert ismeretes, hogy 1526-ban a mohácsi vész alkalmával lelte halálát. Az államkincstár, vilószínűleg az 1526. évi mennyiségét a pénznek még abban az évben vette át, minthogy azonban még mindig szükség volt pénzre, vert ilyet a következő év számlájára is. Ez sokszor megtörtént máskor is, de akkor nem volt annyira szembetűnő.

A mohácsi vést megelőző időből származó, de a török veszedelem idejében elásott leletek bőven találhatók a mi területünkön. Gombos, Órszállás után Apatin vidékéről is került elő ilyen lelet. Ezek közt fordult elő 2—3 darab későbbi magyar dénár is, melyeket Jurg János apatini tanár nagyon fontosnak vélt, de a cikk szerzője meg van győződve, hogy ezek a pénzek nem kerültek a többiekkel egyidőben a rejtkehelyre. A leletekben ugyanis a régibb pénzekből kevesebb, az újabbakból több szokott előfordulni. Ezen leletben II. Lajos pénzei dominálnak, mint legkésőbbiek, az 50—100 évvel később datált pénzekből csak nagyon kevés fordul elő, ezeknek a patinája sem egyezik a lelet zömével. Tehát csak valami véletlen folytán kerülhettek az összetartozandó lelet anyagába.

A mohácsi vész után I. Ferdinánd és utóda korában területünket idegen zsoldosok szállták meg a hadakozás más módját és idegen pénzeket hozva magukkal. Monostorszegen ez időből nagy leletet tártak fel sok tallérral.

Lengyel garasokat területünk majdnem minden helyén találtak. Érdekes, hogy e korabeliek közt van sok hamisítvány, ezüstözött rézből. Ugy látszik, hogy az idegen zsoldosok itt akartak szabadulni e hamisítványoktól, minthogy a nép itt nem ismerte annyira az igazi pénzeket.

A török hódoltság korában a mi területünkön is a félhold uralkodott. Erre az időre emlékeztet bennünket az a sok török arany és rossz ezüst pénz, amely egészen a rézig süllyedt. A pénzt többnyire szétosztva találták meg, de feltártak edényekben rejtett kincseket is.

Ezzel beszámoltunk megyénk területén előforduló numizmatikai leletekről.

Dr. Frey Imre

Ének délben

(Pesma u podne)

A júniusi nap az ég zenitjére hágott, s ott, azon az arany ponton, mintha egy pillanatra megállt volna, győzedelmesen felragyogott. Erejére és szépségére büszkén, hagyta, hogy elragadtatással gyönyörködjenek benne a legapróbb teremtményei is a pornak és sósvíznek ezen a világán. Telt arccal, tüzetesen és öntudatosan jelentette a delet. És mintha megértették volna az összes teremtmények, az élők éppúgy, mint azok, amelyek csak látszatra holtak, de anyagiságuk sötét mélyén mégis megőriztek valamit az általános lélek jeleiből. A fűszeres kis kutyája is, az a sárga kifejezéstelen pofa, abba hagyta az ugatást a melyaki cigány Szmilyó után, aki egy pár sovány ájult tyúkkal járta a házakt, hogy ruhákért, cipőkért, vagy zenész urának szalmakalapért elcserélje a baromfit. A kutya megállt az ajtóban, behunyorított a fényes magasságba, próbálta szimatolni azt a valamit, mi hangtalanul és szagtalanul a mennyboltból áradt, de aztán csak nyújtózott egyet, kilógatta nyelvét és farka megmerevedett, mint az ostornyél. Angelina asszony tarka, döllyfős kakasa is felrepült a kerítésre, csőrével néhányszor a lágyékához kapott, nyakát elferdítve kukorékolt, aztán kirepült az uccára és a nyugalmazott őrnagy tyúkjai után vetette magát. A hárs Vuka asszony háza előtt meg a vén diófa Mihály asztalos udvarában, az özvegy Náta napraforgói és mályvái, mind-mind kinyújtóztak, mintha lábbújjhegyre álltak volna, hogy élvezzék a napsugarat.. Minden levelük kisimult és rezzenés nélkül ragyogott, mintha mézzel, vagy olajjal öntötték volna le. A kerítések, háztetők és kémények megbűvölten merültek bele a délután ünnepélyes tündöklésébe és így megfeledkeztek árnyékukról. Az egész Nisi-ucca — a Szingyelics-úttól a Gyermáig — azt álmodja, hogy ő most a napnak medre lett, nem pedig zord kövek, sár és hulladékok nyomorult szorosa, alacsony és elferdült házacs-kák között. Csak az emberek, a Nisi-ucca lakói nem érzik ennek a napnak ünnepélyes óráját.

Az özvegy Náta fésületlen haját felindultan dugdossa sárga főkötője alá, s panaszkodik Angelinának, a szomszédasszonyoknak, hogy Jordán gazda, a kályhás „ez a csokálíjai disznó“ ki akarja dobni lakásából.

A mehanikusné szinte magánkívül ront ki a kapun kezében a vízfordóféval és bőszen néz végig az ucca két oldalán.

Kint egy gyerek visítani kezdett, az őrnagy fia összevereke-
dett a villamoskalauz Milánjával az üveggolyók miatt, neki
pedig úgy tűnt, mitha az ő Zsika fiát püfölnék. És izgatottsá-
gában teli torokból ordítani kezd: — Zsika, Zsika, a betyár
mindenségedet, hol vagy megint átkozott kölyke?

— Engem a törvény véd! — bizonygatá Náta asszony és
a mellét veri, — nem hagyom és azt a kis szegénységemet...
ha a törvénynek nics hatalma, revolvért fogok, aztán hadd
lássuk, ki tesz engem gyermekeimmel az uccára!...

A szomszédasszony mindent jóváhagy: Ugy úgy, asszony,
nincs másképen, csak keresse az igazát. De aztán meglátja ka-
kasát, lehajol, telkap egy követ és otthagya barátjának ká-
romkodva iramodik a kakas után, amelynek szemmeláthatóan
neheze érik megőrizni méltóságát és ezért minduntalan meg-
állva menekül gazdasszonya elől.

Csak azután, hogy Szima, a villamoskalauz feltűnik a sar-
kon, sárgán, mint a tüdővészeselek, borotvátlanul, mivel egye-
nesen a váltásról jön, akkor kap észbe Náta asszony, kezével
a homlokára csap és így kiált fel:

— Jaj, dél van, mindjárt kijönnek a gyerekek az iskolá-
ból, én meg elbeszélgettem az időt!

Valamivel később megjelenik az ucca végén Mitya, az öreg
süket szolgálja a tanácsos úr kifényesedett háborúelőtti szakettjé-
ben, kezében egy köteg fiatal hagymával, meg egy marhamáj-
jal, amit borraalójából vásárolt. Tíz perc alatt megtelt a nap-
sütötte ucca emberi alakokkal, akik valamennyien siettek és a
nehéz munkáról, a leckéről, vagy a rossz egészségről beszéltek
egymással. Asszonyok étellel teli serpenyőket és fazekakat
hordtak a péktől vigyázva, kötényükkel fogva az edények
forró fülét. Dühösen néztek a fazekakba és káromkodva szid-
ták a tovajokat, akik a sütés díját felemelik, de az ételről
azért ellopják a zsírt.

A villanyoskalauz Milánja kihívóan sivalkodik, de inkább
gonoszszágból, mint a verés miatt. Arca maszatos könnyeitől és
a portól, a falnak támaszkodva rúgja a földet körülveve egy
gyermekcsoporttal. Az őrnagy fia az ucca közepén áll őt is
körülfogták társai, s ha nem szégyelné magát előttük, meg is
szökött volna már, mert megijedt a győzelemtől. A két tá-
borra szakadt gyermekserég mind hevesebben merül bele a ve-
szekedésbe. A villanyoskalauz kopott ruhájában, az izzadság-
tól szinte megfőve, fáradtan vonszolja magát, fejét fel sem
emeli, nem törődik a gyerekekkel. Felesége azonban hirtelen
kiugrik a kapun egy hatalmas, görbe rúddal a kezében, amelyre
a ruhaszáritókötelet feszítik:

— Ki merészel téged megverni? — tudakolja az első pillanatban — no, várj csak te léha tisztikölyök, azt hiszed, hogy...

— Lassabban, héj, befelé! Miért avatkozol te a gyerekek delgába? Gyerünk oszolni, lóduljon mindenki haza, aztán később menjetek a rétre és verekedjete... Nem kérdeztelek, mars haza!... — Komoran és kedvetlenül, az orrán keresztül kiáltja ezt a villanyoskalauz. A gyerekek szétszóródnak, az asszony mogorván elhajítja a rudat, mint valami kopját és akkor valahonnan egészen közelről felhangzik egy erős, fiatal bariton:

Falile sze zsuta dunya na more,
Da je cvijet, na 'vi szvijet najlyepsi...

A kalauzné hirtelen megfordul az ajtóból és megdöbbenve, szinte ijedten felfigyel, míg a kalauz megáll egyhelyben a kapu előtt és még kedvetlenebbül mormolja:

— Mi ez?

Még elpáholt fiuk is előkészülődik egy hordó mögül az udvar mélyéből és fejét elfordítva szipákol.

A dal az ucca másik oldaláról hangzott. A mehanikus és a bánáti asszony háza felől sirt fel és, mintha belevágott volna a magasba, a házak, kéménvek, a por és a kellemetlen szagok fölött, hogy aztán elkeveredve a napsugárral elöntse az egész körnvéket.

A kalauz végül megfordul és látja Milyát, a szolgát, amint megrökönyödve átmege a bánáti asszony házához, ahol ugyan csak magorván és meglepődve ott áll már a mehanikusné is köténvében egy halom salátával.

Az ismeretlen hang pedig száll, visszhangzik, kibomlik a levegőben, szinte csillogva, szabadon, jókedvűen és tisztán. A kapukban és ablakokban kíváncsi, nyugtalan arcok tűnnek fel. Senki sem mosolvodik el, senkit sem tölt el öröm, mindenki barátságatlan arccal néz át, mintha legalábbis puskalövés dördült volna el a bánáti asszony házában.

Náta asszony átkiált a másik oldalra a mehanikusnénak, megkérdezi, mi történt ott, de addigra már körülvették a házat a járókelők, árgaskodva próbálták átlesni a pirosra festett falon, vagy összehúzódtak és ellenzőt formálva kezükből iparkodtak bekukucskálni az apró ablaküvegen, amelyre egy ritka háziszőttes feszült függönyként. Senki sem tudott felvilágosítást adni arról, hogy mi történik odabent, de mindenki kivétel nélkül, borzongva hallgatta ezt a szép, önfeledt dalolást abból a kis házból, amely ugyanolyan nedves volt, ugyanolyan szűk, mint a többi, megtömve gondterhelt, elfoglalt emberekkel.

A csődület egyre nagyobbodott és az emberek mind éle-
kebben kezdték tárgyalni a szokatlan eseményt, de senki sem
tudta felfogni, hogy valójában mi történik. Az illető, aki oda-
bent énekelt, sehogysem akart elhallgatni. Amikor a megkez-
dett ének valamennyi versét elénekelte, egy népdalba kezdett:

Kisa ide i pomalo sznijéga,
Tésko onóm, ko konaka néma...

Senki sem derült jókedvre. Az, odabent, szívből énekelt,
gyönyörű hangon, de az uccán valamennyien, fiatalok és öre-
gek fagyosan csóválták fejüket. Ha részegen énekelt volna,
mindúntalan elakadva és csapongva, úgy talán érthetőbb és
kellemesebb lett volna hallgatni az embereknek. A dal azonban
rajongással volt tele, tiszta volt, mint a könny, meleg és erős,
mint a fejük felett a nap és ezért rejtélyes a számukra, mint
valami „rossznak“ a jele. Egyesek már elvesztették a türelmü-
ket. A német mehanikus bejelentette, hogy ő okvetlenül be-
megy, ha kell betör a lakásba, mert ki tudja, nem szerencsét-
lenség történt-e odabent. S, ha ki nem jön a magas, sovány,
korán megöregedett özvegy, a bánáti asszony, ziláltan és el-
rémülve, talán sor került volna erre De az asszony előtt, noha
a félucca gyűlölte, meghátráltak az emberek.

— Van itt valami gyerek? Kérem, ki engedi el a gyereket?
Ilijának baja történt. El kellene menni Rádóért és bátyjáért,
Gyakovics Márkó gárdafőhadnagyért.

A gyerekek mind elrohantak. Szüleik nem tartották vissza
őket. Annak ellenére, hogy az asszonyok valamennyien gyűlöl-
ték az özveget, mert azzal gyanúsították, hogy szerelmi vi-
szonyt tart fenn lakójával, a crnogorai orvostanhallgató Ilijá-
val, s emiatt még a gyerekeit sem táplálja rendszeren. Ezért na-
pirenden voltak a veszekedések, de a harmincéves asszony da-
colt az egész környékkel és nem engedte meg, hogy diákja ki-
költözzék a lakásból. Ilijának úgylátszik nem volt könnyű el-
viselni sem a szomszédok gyűlölködését, sem az asszony ma-
kacsságát, vagy szerelmét. Csak jönni és menni látták, vagy
léptei kopogását hallották a szomszédok. Csendesen, elgondol-
kozva, hóna alatt könnyekkel, anélkül, hogy fejét felemelte
volna, naponta többször sietett el az uccán, este pedig az abla-
kon keresztül láthatták a szomszédok, amint könyve fölé ha-
jólva ül, sokszor a késő éjszakai órákig a kicsiny petróleum-
lámpa mellett.

Amikor az özvegy visszahuzódott a házba, a szomszédasz-
szonyok megukhoz tértek a meglepetéstől. Érthető, hogy meg

kellett őrülnie! Tanulni is, meg ezzel a néemberrel együtt élni, nem mehetett ez sokáig!

Ráda, a diák lakótársa és bátyja, a főhadnagy, hamarosan megérkeztek a „tiszti“ kocsin. Sápadtak voltak, lihegve utat törtek a csődületben és berohantak a házba. Ilija egész idő alatt nem hagyta abba az éneklést. Sorra vette a hősi énekeket, dalolt Pivlyanin Bájáról, Milyanov Márkóról, most pedig mély hangon és fáradhatatlanul belekezdett szülőföldje, a hegyvidék dalába: — Oj, Jovane, brgyanine... Odabent mindent elkövettek, hogy félbeszakítsák, de csak vidáman mosolygott és folytatta énekét.

— Hú, a teremtésit ennek a crnogorainak — sopánkodott Vitya, a papucsos — az ő fajtájának általában nincs hallása. Hogyan tanulta meg ez az összes dalokat, s még csak nem is hibázott. Istenünk, ne hagyj el!

— Ó, a sátán! — súgta maga elé az őrnagy idős anyja és keresztet vetett.

De ekkor már kihallatszott a fiatal emberek emelkedett hangja, amint könyörögtek, vagy fenvegetőztek, hogy a diák abbahagyja a dalolást. Amikor aztán Ilija megjelent az ajtóban Rádóval és a tiszttel, a tömeg mozgolódni kezdett, ő pedig kihúzta magát, fejét hátravetette, tágrameredt szemmel belenézett a napba és új énekbe fogott: — Usztaj puce, rodilo sze szunce... A tömeg egyszerre elcsendesedett, sokan elsápadtak.

Ilija énekelt és messze elnézve az emberek feje felett, derűsen és boldogan elindult az uccán. Csak mosolygott és legvintve tiltakozott, amikor kocsiba akarták ültetni; békésen és biztos léptekkel ment társai között. A bánati asszony néhány pillanatig szánakozva nézett utána, aztán bement és magára zárta az ajtót.

Hogy Ilija tudta-e hová viszik, azt senki sem sejtette. Ő énekelve ment nyugodtan, látszólag higgadtan és semmivel sem árulta el, hogy valami baja van, azt sem, hogy nem tudja hová viszik: még elferdült kalapiját is megigazította a fején. Társai viszont egész úton szégyenkeztek és nem mertek ránézni a járókelőkre. Ilija fáradhatatlanul énekelt. Nem harsogott, szépen, lágván énekelt, csengő és dallamos hangon, amely visszhangzott a zajban, a kocsizörgés és a járókelők lármájában is. És ezért álltak meg az emberek megdöbbenve ott, ahol éppen fülükbe jutott ez a dal. Mert ez a szép, természetes és tiszta ének, ez a fiatalosan lelkes hang senkit sem érintett kellemesen. Az embereket első csendülése felriasztotta mindennapi nehéz gondolataikból, megrázkódtak tőle és még inkább elkomorultak. Oly derűs volt ez az ének, mint a júniusi nap, mint amilyen derűs volt ebben az órában valószínűleg a diák lelke is, az em-

bereket azonban, akik munkájukból tértek haza, inkább bánította és megrémítette a legsötétebb sejtésektől, mintsem felvidította önfeledt ihletével.

Ha valaki részeg lakodalmast vezet, aki rekedten és bizonytalan hangon folytatja az éjszakai dáridót, az emberek elnevetik magukat, egymásra kacsintanak és valami vidám megjegyzéssel kísérik a gyűrött, utálatos korhely duhajkodását. Ez a tökéletes ének pedig megbotránkozttatta őket. Első felcsendülésére, éppen azért, mert oly tiszta volt és dallamos, az emberek elborult arccal keresték a szerencsétlent, aki énekel.

Vajjon délben az ének, amikor énekel a nap is, valóban gyalázat, bűn, betegség és örület? És vajjon a fiatalemberek is meg kell örülnie előbb, hogy egyszer életében, egy derűs nyári napon szívből énekelhessen? Az Alekszandrova-uca madarai bizonyára nem csodálkoztak a fiatal diák énekén, némelyik talán utána csicsergett, de ezt a bölcs és komoly emberek nem hallhatták, mint ahogyan nem akarták hallgatni Ilija énekét sem. Őket csak az örültsége döbbsentette meg.

Petrovics Vélykó

Ford. Tumbász Lukács

Kolozsmonostor

Álltam a domb peremén és néztem a reggeli tájra,
bontakozott a tavasz.
Lenn a Szamos zengett, vize szétvált s a Malomárok
pajkosan jobbra futott,
anyja haraggal el is fordult és balra kanyargott,
várta az ősi meder.
Szembe velem lebegett párásan a régi monostor,
ősi falán feketén
ültek az évek, a mult évszázadok, zordon erővel,
mint örök, égi sasok.
Úgy lebegett ez a friss és mégis avult, fura kép itt
mint a szívem közepén
halk remegése lebeg tűnt s mégis örök szerelemnek.
Szárnyai messzi idők
tája fölött lebegőn és álmodozón tovaszállnak
s bennük a perc is örök.

CSUKA ZOLTÁN

Asszony és gyerek

A falu felfogása szerint csak akkor válik „emberré“ a férfi, ha megnősül. Igazi tekintélye csak a nő embernek van, mert mint mondják minden „rendes“ ember megnősül és családot alapít. Az agglegények gúny tárgyai és a falunak az a meggyőződése, hogy nincs körülöttük rendben valami, mert vagy ők nem kellene a nőknek, vagy a nők nem kellene nekik, már pedig milyen ember az — mondják — aki még a nőknek sem kell. Az agglegény nem is tud társaságot találni magának, a legények társaságában nem érzi jól magát, azok közé túl öreg, a nők emberek pedig kinézik maguk közül. A pártában maradt leányról sem jobb a véleményük. A falu könnyen kimondja a szentenciát: nem kell senkinek. S amíg agglegénynek lenni csak kellemetlen, addig öreg lánynak lenni határozottan szegény. Idősebb leány nem is várhat legényre, legfeljebb özvegy ember veszi majd el.

Általában — mint minden faluban — itt is, ebben a bácskai magyar faluban, ahol megfigyeléseimet gyűjtöttem, korán házasodnak össze a fiatalok. Ha a legény kiszolgálta a katonaságot, sokszor már előbb is, megnősítik a szülei. A lányok 16—18 éves korban mennek férjhez, a 20 éven felüli leány már öregnek számít, ami sokban csökkenti férjhezmenési esélyeit.

A falun a feleség, az „asszony“, ahogyan általában nevezik, fontos gazdasági tényező. Épp ezért a legény a nősülés alkalmával nemcsak a szépségét, szemrevalóságát, az erényességét és szorgalmát latolgatja a leánynak, hanem a munkabírást is. Minél tenyeres-talpasabb, minél egészségesebb, izmosabb, annál inkább megfelel feleségnek, hiszen a falusi embernél, akár szegény, akár gazdag, sokat kell dolgoznia a feleségnek.

A házasságkötést a nincstelen munkáscsaládoknál rendszerint szerelmi indítékok idézik elő. Itt érvényesülnek az egészséges ösztönök és a felek elhatározása szerint mentes minden külső befolyástól. A legény és a lány megszeretik egymást, a leány megállapítja, hogy a fiú meg tudja majd keresni a kenyérnekvalót, a fiú pedig, hogy a leány dolgoz, házias, és egybekelnek. Kivételt csak olyan eset képez, ha a szegény leány feltűnően szép, ami miatt gazdag legény szeme is megakadhat rajta és a szülők úgy látják, hogy leányukból bizony „gazdáné“ is lehetne.

A vagyonosabbaknál már sokkal körülményesebb a házasságkötés. A néhány láncos gazdánál már legtöbbször nem a legény, vagy a leány választja ki a jövődő házastársát, hanem

a szülők, még hozzá legtöbbször számítás alapján. A szülők keresnek gyermeküknek az ő szempontjaik szerint megfelelő házasársat, azután összeboronálják a fiatalokat. Sokszor az egész rokonság összefog, hogy rábeszélje a makacskodó házasulandót annak belátására, hogy a szülők tapasztaltabbak, okosabbak, elfogulatlanabbak és jobban tudják, kiből lesz jó férj, vagy jó feleség. Gyakran csak nagy ügyel-bajjal születik meg az ilyen házasság, mert a fiatalok, csak fiatalok. rendszert már van „szeretőjük“, van akihez vonzódnak, akit kiválasztottak és akiről nem akarnak lemondani. A szülők azonban majd minden esetben győznek. Abban a tudatban nevelik gyermekeiket, hogy a szülőknek mindig igazuk van, mert öregebbek, higgyék, tapasztaltabbak és gyermekeiknek mindig jót akarnak. Előfordul, hogy a fiatalok egyenesen gyűlölik egymást, a sok szülői rábeszélés, jótanács azonban végül is megtör minden ellenállást. A szülők akaratának engedelmeskedni kell, mert nagyon tud szeretni és gyűlölni ez a nép és nagyon keményfejű. Aki nem engedelmeskedik, nem kap részt a vagyonból, ami oly hatalmas érv, hogy a legkonokabb ellenállást is megtöri. A szülők rendszerint arra hivatkoznak, hogy ők sem szeretnék egymást, s ime öt-hat gyereket neveltek fel és megelégedetten élnek. Ezek a szülők a szerelmet és a házassághoz a korszerű felfogás szerint szükséges lelki összhangot különben is csak az értelmiség által kitalált és nem egyszerű embernek való fényvűzésnek, úgymond úri betegségnek tartják. Nem egyszer hallottam, hogy becsmérlően mondták valakiről: Nagyon jól megy neki, ráér szerelmes lenni.

Tévedés volna azt hinni, hogy ezek a házasságok, amelyek a szülők akarata hozott létre, amelyek hátterében sokszor kizárólag csak anyagi érdekek húzódnak meg, boldogtalanok. A nép ezt a fogalmat nem nagyon ismeri. A fiatalok idővel tényleg összeszoknak, megbecsülik egymás munkabírását, a létért való közös küzdelem, a közös érdekek, az anyagi gyarapodás vágya közelebb hozza őket egymáshoz, azután jönnek a gyerekek, szaporodnak a gondok, úgy a férj, mint a feleség a gyermekekben találja meg örömét és a házasság szilárd alapokon nyugszik. Mindig dolgoznak, mindig küzdenek és nincs idejük arra, hogy boldogtalanok legyenek. A „holtomiglan-holtodiglan“ esküt különben is komolyan veszik és kitartanak egymás mellett. A házasság felbontása majdnem ismeretlen fogalom. Az elvált asszonynak, vagy elvált férfinak nincs becsülete a faluban, rossznak tartják, mert mint mondják, ha jóra való volna, megbecsülte volna a házasársát. Az elvált nő vagy férfi különben sem kaphat házasársat, mert az, akinek hibájából a válást kimondták egyházi házasságot nem

köthet, a nép viszont vallásos és csak a pap előtt való házasságot tekinti igazi házasságnak. Nem is akad a faluban elvált. Elég gyakori eset azonban, hogy az asszony otthagynja férjét. és hazamegy a szüleihez, de az ilyesmi nem tart sokáig. Ha más nem, a házi gondok visszahúzzák és élük tovább az életet. A fizikai fenytés nem ritka dolog és a nép iratlan törvényei szerint polgárjoga van. Nem is csinálnak belőle titkot. Az asszony elismeri, hogy férjének ehhez is joga van, azért „ura.“

Ezen a vidéken általában csak a kisszámú falusi értelmiség ismeri a gyermekáldás korlátozásának sok vidékünkön népszokássá vált divatját. Maga a falu, a „nép“ az Isten áldásának veszi a gyermeket és bűnnek tartja az ellene való védekezést. „Ha az Isten gyermeket ad, ad hozzá egy darab kenyert is“ — mondják meggyőződéssel. Ezért van annyi gyermek a faluban. Minden kis házban 4—5, sok helyen 7—8 gyerek van. A meddőséget Isten büntetésének tartják és sajnálják azt az asszonyt, akinek nincsenek gyermekei.

A gyermek ezzel szemben fontos gazdasági tényező. Már az öt-hat éves gyermeknek is nagy hasznát veszik a szülők, mert amíg a szülők hétről-hétre dolgoznak, ezek gondozzák ajnározzák az apróbbakat. Ahogy a gyermek nő, fokról-fokra nagyobb szerepet játszik a család gazdasági életében. Tizenkét-tizenéves korától már mint önálló kenyérkereső szerepel. A tízéves leánykák már meg tudják főzni a szegényes ebédet és ellátják a házkörüli teendőket, gondját viselik az aprójószágoknak, amíg az anyjuk dolgozni jár, szüleiüknek kiviszik a munkára az ebédet, ami nagyon nagy segítség. Földnélküli szegény családoknál a 12 éves leánykát már oda adják cselédnek, a fiút kanásznak — és haza keres, enyhíti a család gondját, megkönnyíti a kisebbek felnevelését. A család rendszerint akkor kezd anyagilag gvarapodni, amikor a gyerekek már úgy megnőnek, hogy mind hazakeres. Négy-öt kenyérkereső van a háznál, a keresetet mindenki hazaadja és a szülők osztják be a pénzt saját belátásuk szerint. A gyermek nem fordíthatja keresetét magára szülői beleegyezés nélkül, mert ezzel megsértene a szülői tekintélyt. Ez így megy egészen addig, amíg házasulandó sorba nem jut. Amikor elhatározták a házasságot, úgy a fiú, mint a leány csak magának keres, hogy beszeresse azt, amire szüksége van.

A vagyonosabbaknál sincs kisebb gazdasági jelentősége a gyerekeknek, akit serdülő korban libapásztorkodásra, kanászkozásra használnak fel a szülők és ezzel megtakarítják egy idegen munkás fizetését, idősebb korban, pedig helyettesítenek egy felnőtt munkást, vagy az öregedő apát váltják le.

Még nagyobb szüksége van azonban a gyerekekre a szü-

lőnek, ha megöregszik, mert a gyermekei tartják el. A földnélküli zsellérek és törpebirtokosok erejét, munkabírását megtöri a látomástól-vakulásig tartó munka, korán megöregszik, elerőtlenedik, beteges lesz és gyermekei vállára nehezedik az ő eltartása is. Mindig így volt ez és így lesz erre felé, hogy a munkában megrokkant öregeket a munkában őrlődő fiatalok tartják el, hogy azután ők éppígy a gyermekeikre szoruljanak majdán. Ez az egyik oka annak, hogy a gyermektelen házaspárokat sajnálja a falu: ki ápolja, gondozza majd őket, ha megöregszenek, ki mondat értük misét, ha meghaltak és ki gondozza sírjaikat? Mert ez az utóbbi is nagyon fontos erre felé. Ismertem szerencsétlen, szegény, támasz nélkül maradt öregeket, akik összekuporgatták filléreiket, hogy reszkető kézzel átadiák a plébános úrnak: ha majd meghaltak, mondjon értük misét.

A lányok és asszonyok éppígy kiveszik részüket a munkából, mint a férfiak. Éppígy átérzik a kereső munka szükségességét, mint a férfi, hiszen különösen a fiatal házasok, még akkor is, ha szüleiknek van néhány lánccoska földje, mindketten kell, hogy dolgozzanak, hogy megélik. Bámulatos ezeknek a tenveres-talpas földművesasszonyoknak a szívóssága és munkabírása. Hainaltól késő estig dolgoznak a férfiükkel. Éjjel mosnak, kenyeret sütnek, elvégzik a legszükségesebb házimunkákat és úgy-ahogy még a gyermekeik számára is van idejük. Ezért is öregszenek oly korán. A munkából sohasem tudják menni az elég és ahhoz, hogy eleget dolgozzanak, soha sincs elég idejük. Még gyermekágyat feküdni sincs idejük. Dolgoznak az utolsó percig a szülés előtt nem egyszer még a férfiak számára is nehéz munkát — és a szülés után két-három napra már felkelnek: dolgozni kell.

A család mindig dolgozik. A legapróbbtól, a legnagyobbig. Nem csak a megélni akarás, hanem a vagvonszerzés lobogó vágya is hevíti a munkaakarást. A szegények megvonnak maroktól minden fillért, az étkezésre és ruházkodásra fordított költségeket a legalacsonyabb fokra szorítják le, hogy vehessenek maguknak öreg korukra egy házacskát, vagy egy lánccoska földet, ami betermi a kenyérnekvalót, könnyít az életben. Csodálatraméltó az az önmehtagadás, melyet a mindenkori jelenben tanúsítanak, hogy biztosítsák a jövőt. A ház, a kisdarabka föld, az álmok netovábbja, amelyért érdemes meghozni minden áldozatot. Sokszor csak álom marad, sokszor egy élet munkája sem elegendő egy kis fehér házra való összekuporgatására, de öröklött, elpusztíthatatlan szerzési vággyal kurogatnak tovább. Ha a szülőnek nem sikerül, a gyermeke folytatja. A hit, a remény mindennél erősebb. **Muhi János**

Két alföldi város

„A tiszta magyarságtudat számára a legfőbb kötelesség: megtartani a magyarságot, mely sokszor volt önmagát pazarló és megtartani, kifejlesztetni, kiművelni benne azt, ami magyar”.

(Szabó I.: A magyarság életrajza).

A magyar Alföld értékei távol a rikító plakátok hírveréseitől, lent a mélyben, a vidéki csendességben törnek az ugart. Az idő itt ólomlábakon jár, s a szellem nehezen küzdi le az őt körülölelő langyos, málasztó alföldi levegőt. Egyik helyen a paraszti lélek szalmalángjával találkozunk, amint hirtelen föllobbanó tűzzel ég, s utána hirtelen kiáltatja a csüggedés: másutt a tőzegtűz örökparazsa pislákol, nem hagyja kialudni a földből táplálkozó erőt, de fojtogató füstje minden fejlődésnek induló csirát megöl, vagy megnyomorít. Az ősi nehézség, a fölöttünk megmerevedett múlt cifra hagyománya marasztal, s sokszor úgytűnik, hogy az idő egyre gyorsuló sebességgel elrohan mellettünk.

A magyar nézőt a dermedt közöny lassú oszladozása sarkalja, mert mindmegannyi csalódás, kiábrándulás után, a történelembe belchazudott nábobos, sírvavigadós világ mögött már egy termékenyebb, alkotóbb életet sejt: képzelete egy nép igazi arculatát bontogatja a feledés és a számba nem vevés lerakódásai mögül. Ösztönösen a búzamezők felé fordul, ahol ma már nemcsak a gabonarakta és istállók ígérik a zsiros falatot, hanem a kultúra is elfoglalta az őt megillető helyet. Az újságok apró híradásai ilyen „új honfoglalásról” számolnak be. A végtelenbevezető síkságok legeldugottabb helyeiről jelentik, hogy úttörők nemcsak a városi értelmiség soraiban, hanem az egyszerű magyar parasztok között is akadnak.

Hódmezővásárhely közelében, a Palé nevű tanyákon már régen hiányzott az iskola. A határrész népe a városba küldte gyermekét, az ilyen iskolabajárás azonban bizonytalan volt, mert az időjárás legkisebb szeszélyétől is függött. A paléi magyarok sokat törték ezen fejüket: hogyan lehetne rajta segíteni. Ám közöttük még senki sem hallotta a panasz meg a siránkozás hangját, mert mindenkor kemény kiállással, önálló kiállással nyúltak sa-

ját problémáihoz: segítettek önmagukon. Most hiányzott az iskola, — egy ö t h o l d a s paléi asszony kicsiny földjéből 600 nészögölnyi területet adott ajándékba az iskola céljaira; a szomszédos kisgazdák a másik hatszázat és az iskola építése megvadósult. Ugy hordták hozzá a a tég-lát, az épületfát és úgy építették föl a népnevelés új haj-lékát, mint kétszáz évvel ezelőtt, amikor a vásárhelyi re-formátus ótemplom küszöbére a gyermekek kalapokban hordták az anyagot...

A jó búza jó földet kíván, de a kemény talaj is megtermi azt, s ott a kultúra is megtalálja a hajlékát.

Nem vezércikk és nem ünnepi szólam, hanem egyszerű, szürke napihír mondja: így épülnek a tudomány k ö h á z a i a vizenyős, agyagos talajon, a tiszántúli réteken, ahol ke-resztbe hosszába műutak szelik át a földeket, kerékpáron jár-nak a csizmás parasztok, kendős parasztasszonyok, s ahol pár esztendővel ezelőtt az ország legszebb szellemi mozgalma in-dult meg: a t e h e t s é g k u t a t á s.

H ó d m e z ő v á s á r h e l y szintiszta magyarsága szem-pontjából az ország első városa. A 62.000 lelket számláló vá-ros lakosságának 70 százaléka földművelésből és állattenyésztésből él, a többi iparos és intellektuel. Itt a magyarság sorai-ban soha nem történt vérkeveredés, s éppen ennek tulajdonít-ható, hogy az „ősi magyar érzések a mai testet-lelket meg-mentő viszonyok között is épségben maradtak a nép lelké-ben.“ E népet a becsületesség, a józan magyar okosság, mér-tékletesség, munkaszeretet, szívós kitartás és a takarékoság jellemzi. Munkájukban nem ragaszkodtak és ma sem ragasz-kodnak mereven a régi szokásokhoz, — mint például nálunk a bunyevácok, — hanem a tudomány és az élettapasztalat vív-mányait élelmesen és észszerűen értékesítik a maguk munka-körében. A néprétegek között eltűntek a válaszfalak: a gaz-dák, iparosok, munkások és az értelmiségi osztály a legnehe-zebb körülmények között is kifejtett együttműködése ered-ményezte azt, hogy a 65—70 év előtti mocsaras vidéken, ahol 7 kicsiny község élt, — a modern fejlődés útján járó város keletkezék, s a város határában az ország legkifejlettebb t a n y a r e n d s z e r e alakuljon ki.

A 130 000 katasztrális hold területi határban ma már több, mint 7000 tanya népesíti be a földeket, míg a városi la-kóházak száma alig haladja meg a haterzet. Ezek a tiszántúli tanyák, bár nem olyan tiszták és nem olyan gondozottak,

mint a bácskai szállások, de életük a termelés és a haladás útján lendületesebb és sokkal jobban hozzáérttek a városhoz, mint a délvidéki tanyavilágok. Mert amíg a zsiros bácskai földek tanyavilága a várostól sokszor alig pár kilométernyi távolságban mit sem tud a városi életről, künn él háttal a világnak, addig a szikes, talajvizes, kemény tiszántúli földek parasztjait a kövesutakon a kerékpár folyton a városba viszi. És úgy mondják, hogy a tanyai iskolákat is Vásárhely találta föl. Legelőször itt emeltek mintagazdaságokkal és ártezikutakkal ellátott kőpalotákat a népnevelésnek, s ma már a tanyai iskolák száma jóval negyvenen felül van a város határában. Ám nemcsak az iskolák szolgálják itt a népnek a kultúrát, hanem az egyesületek és a különböző kultúrintézmények egész sora. A hódmezővásárhelyi tanyaöbven nyolcvan kis kultúrvár gyűjti össze és tanítja a magyar föld derék gyermekeit.

A magyarországi tehetségkutatás ugyancsak Hódmezővásárhelyen született ezelőtt négy esztendővel. A vásárhelyi református gimnázium tanárai kezdeményezték a mozgalmat és a tanyai iskolák tanítóinak bevonásával meg is valósították. Az elemi iskolát végzett szegény fiúkat — tanyás és kukucska-tanyás parasztok gyermekei, — az iskolák legjobb tanulóit kiválasztották és az erre a célra létesített alaptól lehetővé tették részükre a középiskolák ingyenes elvégzését. A református egyház több névtelen adakozó támogatásával megalapította a Tanyai Tanuló Ifjak Otthonát, melyben a középiskolára behozott diákok nyertek elhelyezést. Ma már 50—60 diák is él ebben az otthonban, a gimnáziumi tantárgyak mellett megfelelő gazdasági oktatásban is részesülnek, s az utóbbi években földet is béreltek részükre, ahol a konyhakertészet gyakorlati munkáját sajátítják el. A vásárhelyi Tanyai Tanuló Ifjak Otthona, — melyről Németh László a „Cseresnyés“ című drámáját írta, — a város kultúrértékei között a legszebb intézmény. Egyszerű, kicsiny, földszintes házacska, olyan alacsonyan vannak rajta az ablakok, hogy az utcáról be lehet lépni rajta a szobába. Olyan szerény épület, mint lakói. A hálóokban és az ebédlőben katonás rend, fegyelem és tisztaság: a tanulószobában a tankönyvek mellett a legértékesebb magyar folyóiratokat és könyveket megtalálhatjuk. A tanulás és a munka helye ez, ahol a vásárhelyi szegényparasztság legértékesebb gyermekei készülnek a jövőre: szerény, de meggyőző bizonyíték arra, hogy magyar érték ezen a tájon többé nem kallódhat el...

Ez a nép igazán megbecsüli a maga hivatott vezetőit és mondhatni, hogy a közösségi munkát odaadóan szolgálja. Legszebb példáját a népi dalkincsek gyűjtése és a népdalkóru-

sok tökéletes szervezettsége igazolta. Bartók-Kodály törekvéseinek első komoly eredményeit Hódmezővásárhely mutatta föl. Dr. Péczely Attila, Kodály Zoltán kitűnő tanítványa a harmincas évek elején kezdte a népzene propagálását, mely úgy a városban, mint annak tanyavilágában hamarosan visszhangra talált. Ám Péczely Attila munkájában tovább ment és megteremtette a Bartók—Kodály fölépítésű kórusokat is, úgy-hogy a népdalkultúra propagálása már a legjobb eszközt: a hangversenyt használta föl. Az egyesületek közül legelőször a katolikus kulturális bizottság tette magáévá a magyar népdal ügyét, követte később a TESz néprajzi csoportja, majd a város többi kulturális és társadalmi egyesülete. A magyar népzene népszerűsítése a nyugati mesterek alkotásait is közelebb hozta a néphez, és a harmincas évek derekán már külföldi szerzők műsoraival is szerepeltek a hangversenyek műsorán. Egy-egy ilyen hangverseny műsora és hallgatósága minden magyar-áztatnál tökéletesebb fényt vet a város kultúréletére. A műsoron Bartók, Kodály, Péczely Attila gyűjtésein kívül Palestina, Lassus, Martini szerzeményei, azonkívül finn, lapp, csere-misz, kínai, ukrán, orosz, szlovák, oláh és cigány népdalok is szerepeltek. A közönség minden alkalommal zsúfolásig megtölti az 1200 személy befogadására alkalmas termet és a széksorokban ott ülnek a vásárhelyi és tanyavilági csizmás parasz-tok, kendős parasztasszonyok legalább olyan számban, mint a polgári hallgatóság.

A város fejlett iparágaiban ugyancsak a népművészet évszázados nyomaira bukkanunk. Ősi kézimunkája, a himvarrás nemcsak a legelőkelőbb helyet foglalja el, hanem páratlan is a maga nemében. „Benne csillog az Alföld asszonyának a lelke, a dús búzatermő rónák derűje, fénye, sugárzása.“ A himvarrás a népművészet olyan csodája, melyet az ország egyetlen néprajzi vidékén sem lehet megtalálni. Motivumai a növényvilágból származnak, erősen stilizáltak és házilag előállított növényi festékekkel festettek. A magyar géniusznak legszebb alkotásai ezek: „a női lélekben a teremtés óta szunnyadó örök és olthatatlan szépségvágy és otthona szeretete hozta létre e remekműveket.“ Ősi, eredeti keleti formákat őrzött még a magyarság számára a vásárhelyi göröncsér ipar is. Melegágya a Hód-tó alján. mélyen a talajban rejlő sárarany, mely több méter vastagságban, mint aranyér húzódik el Vásárhely alatt. „Ha akadna egy erős kéz, amely ezt a kincset föl tudná használni, megmenthetné az egész országot a szegénységtől.“ Ez a kiváló agyag hozta létre a vásárhelyi téglá híret és teremtette meg a majolikát, a „Művészek Majolika Telepét, mely valószínű látványossága Vásárhelynek.“ A göröncserek teljesít-

ményei is az iparág legmagasabb színvonalán állanak, s nemcsak az országban, hanem már az európai háború előtt külföldön, Franciaországban, Olaszországban és Németországban is kitűnő piacot találtak.

Az „ezeréves ártézikút“ és a „népi csodák városa“ a magyar történelemnek nevezetes színhelye is. Földesura volt Hunyadi János, Mátyás, a nagy király, itt pihent Rákóczi Ferenc, itt toborzott katonát Bercsényi Miklós, Koppány vezér itt áldozta föl a pogány Istennek az utolsó fehér lovat, és Szent Gellért püspök is itt hirdette először a kereszténység igéit. A magyar művészetnek nagy fiaikat adott: Vásárhelyről indult Rudnay Gyula, az Országos képzőművészeti főiskola tanára, Tornyai János, kinek festményeit egész Európa csodálta, Darvassy István festőművész, Barkász Lajos, Pásztor János, Kallós Ede. A magyar remekírók közül Szőnyi Benjámin, Szerdaheiyi József, Szeremley Sámuel, Balassa Ármin, Gonda József indultak innen és itt ringott bölcsője Bibó Lajosnak is.

A klasszikus magyar kultúra és a megújhódott magyar népi kultúra otthona, legerősebb fellegvára ez a táj, a hód-tói vidék, ahol megbecsülik a magyar kultúra elhivatott vezetőit, a fejlődés eredményeit és kemény munkával, kitartással elérték azt, hogy ami az Alföld más tájain még csak álomban él, — itt már valósággá változott...

A bácskai zsiros földek peremén élő búzametropolisban a magyar „népi csodákat“ hiába keressük. Itt csak a termékeny termőföld alkotott csodákat. Szabadkán soha nem volt nagy történelmi nevezetesség, ősi dicsőséget hirdető emlékmű, néprajzi múzeum és csodavár sem. Csak az egyhangú sík föld, jószágoktól hangos aklok, rogyásig telt magtárak, poros, sáros utak, csendes házak és elégedett emberek. Szabadka Hódmezővásárhellyel szemben már évszázadok óta város, a fejlődés lehetőségei is mindenkor kedvezőbbek voltak, mint a Tiszántúlon és mégis, úgy éreztük, hogy valami feneketlen kátyuban elakadt a kultúra szekere.

A kétnyelvű, gazdag városban nem is fejlődhetett ki egyseges magyar kultúra, hanem csak egy felemás szellem, amely a magyarság kezdetleges kultúrájából és a bunyevácok kultúrátlanságából felemás kultúrát termelt ki. A szellemi élet — ha volt — itt elefántcsonttoronyokba szorult, nehézkesen kullogott a századforduló felé és csak egyetlenegy Kosztolányi Dezsőt tudott adni a magyarságnak. A nép lelkét megfeküdte a filléres képeslap és a ponyva szelleme, szeme mindég a földre szegződött és a városba csak a piac vonzotta.

Másfél évtizeddel később a századforduló ígéréteit a világháború következményei hiúsították meg, és a kisebbségi sorsba zuhant magyarságnak a legnagyobb erőfeszítésébe került az is, hogy a meglévő alig jelentékeny értékeit átmentse a jövőbe. A város egy új ország északi peremére bukkott. A délvidéki kisebbségi magyarság e falak között élt a legnagyobb tömegben, de olyan árván és elhagyatottan, hogy az első esztendőben a többséggé izmosodott maroknyi szerbség mellett közel ötvenezres tömegével sem tudott boldogulni. Később megszokta az idegen uralom sötéttségét és lassan magára talált. Minden erejét fölhasználva küzdött a megmaradásért és mondhatni, hogy a kétévtizedes erőpróbának köszönhetni, hogy e nép bensőleg megerősödött. A nyugós világban inkább befelé éltek az emberek, sokszor csak négy fal között. De nem a riadás és a félelem, hanem inkább a kisebbségi érzet okozta ezt a visszavonulást, — s így a magyarság a nép felé fordulva önmagára talált.

A népi gondolat, a magyar népi értékek „fölfedezését” ez a korszak hozta magával, de csak sejtetni tudta a megújítást, mert a kisebbségi sorsban rendelkezésre álló erők nem voltak elegendők ahhoz, hogy az apró vándorkönyvtárakon, diáksegélyeken és jótékony célú akciókon túl egyetemes mozgalommal nyúljanak a szabadkai, illetve bácskai magyarság legsúlyosabb problémáihoz. Csak a kezdeményezésig jutottak el egypár olvasóköri, egészségügyi szervezet, tanfolyam és folyóirat létesítésével: áldozatos munkájukkal így is sokat végeztek, mert a nemzetiségi vidék felemás szelleméből kimentették és megerősítették az új magyar bácskai szellemiséget.

A fölszabadulással megerősödött szabadkai magyarság most „új honfoglalásra” indul. Az erőket nem köti többé az idegen uralom béklyója, az összefogás nyíltan síkraléphet, s az „úr” és „paraszt” együttműködése itt is létrehozhatja a legszébb népi gondolatok megvalósulását.

Hódmezővásárhely, a kisebb és szegényebb alföldi város csodálatos értékeivel és munkájával követendő példát nyújthat a nagy bácskai metropolisznak.

Lévay Endre

A zombori galambászkodás

Galambászkodással Zomborban korra és társadalmi állásra való tekintet nélkül foglalkozik a város lakosságának jelentős része. A galambászkodás leginkább szombaton és vasárnap dívik, amikor az üzleteket bezárják, amikor a kőműves lerázza a malter szürke porát ruhájáról, az ács a forgácsot, a szabó beszúrja tűjét a zöld párnába, a tisztviselő pedig megszabadul rövid időre a hivataltól és az aktáktól... Akkor magukba szívják a gondtalanság édes levegőjét. Akkor megélenkülnek a galambászok udvarai, akkor lázasan készülődik minden öntudatos galambász, akkor kezdődnek az elvi és gyakorlati viták az egyes galambokról.

Leírhatatlan látvány, amikor egy elismerten szép galambról folyik a szakszerű vita. Az élő szó mellett ilyenkor szükség van a legravaszabb színészi utánzó mozdulatokra, mimikára, gesztikulációra, hiszen az embernek kell megmutatni, hogy milyen a galamb; milyen hosszú a csőre, milyen a szemhúsa, milyen tollhibái vannak és minden olyan különösséget, ami a galambon, mint kiválóság felfedezhető. A vita rendszerint nyugodtan, csendesen indul, de csakhamar megtelik szenvedéllyel, amikor az ellentétek felmerülnek és lassan-lassan a résztvevők megszaporodásával tetőfokára hág az izgalom. Még „súlyos“ sértések is elcsusznak ilyenkor, de soha sem kerül sor a galambász illem megsértésére. Az ember azt hinné, hogy „vér fog folyni“, pedig csak egyszerű ugatásokról van szó.

Ezekután ez a sehol fel nem lelhető és egészen sajátos „mesterség“, a galambászkodás gyerekjátéknak, komolytalan szórakozásnak tűnik talán az avatatlan előtt, de bátran állíthatom, hogy a galambászkodásnak is megvan a maga varázsa és, hogy sok tapasztalatot követel, nemkevésebbé tudást és érett komolyságot, de úgyszólván teljesen nélkülözhetetlen a galambászásban a szépérzék. Hogy a kívülálló megértse a galambász-szenvedélyt, fel kell ismernie a galambászkodásban azt a magasabbrendű és nemes tartalmat, amely a hétköznapok fölé emeli az embert. Enélkül nincsen igazi galambászkodás.

Ez hát az a szenvedély, amely fogva tart ezer és ezer zomborit tekintet nélkül nemzetiségre, vallásra, vagy társadalmi állásra, több mint száz év óta, s amely — a jelenlegi állapotot megítélve — még sokáig foglalkoztatja szórakoztatja és teszi békésebbé, türelmesebbé az embert.

A sajtóságos zombori galamb-típus esztétikai szempontból ideális jelenség, a maga bájos és kecses külsejével, büszke tartásával és elevevőségével. De a zombori galambról, egy szűk körön túl alig tud valaki. Miért? Mert Zomborban galamb neveléssel úgyszólván kizárólag az alacsonyabb társadalmi osztály foglalkozik, amelynek nincsen alkalma, hogy kiállításokon — főleg világiállításokon — méltóképen bemutassa a maga galambjait. Propaganda hiányában galambjai kizárólag Zombor és környékének különlegessége marad. Ez nem véletlen. Azzal magyarázható, hogy a zombori galambászok nem kizárólag nyereszkeskedési vágyból foglalkoznak ezzel az érdekes „mesterséggel“, hanem elsősorban sportból és szórakozásból, s ezért nem tartották fontosnak galambunkat messzebb vidékekkel megismertetni. Azok pedig, akik galambjukat eladásra szánják, sehol sem találnak jobb vevőt itteni barátainknál és ismerőseiknél, hiszen azok ismerik legjobb galambunkat és ők tudják leginkább értékét felbecsülni.

A galambászkodás maga is nagy fejlődésen ment át az idők folyamán. Néhány évtized előtt a zombori galambász a galambnak kizárólag repülő tehetségét és tollrajzát tartotta fontosnak, míg ma e tulajdonságok mellett nagy súlyt helyeznek a galamb szép külsejére is. Ez a fordulat a zombori galambászéletben a századfordulóra esik és a galambászkodásnak teljesen új irányt az öreg Tósó vámkapus adott. Nagyon érdekes és ezért említésre méltó, hogy mi vezette csicsa Tósót erre az elszánt és merőben elkéseredett lépésre. A magyarázat igen egyszerű. A szép galamb utáni vágyódás egyre nőtt, s az ilyen galambért tekintélyes pénzeket fizettek. Egy szép példányért 5—10 forintot is, ami akkor talán több volt, mint a mai galambár 100—200 pengő.

Az öreg Tósó úgy okoskodott, hogy kár volna elveszíteni szép galambjait, amelyeket oly nehezen nevelt s ezért jutott arra a gondolatra, hogy levágja galambjai szárnyát és röpgalamb helyett ketrecgalambot (voliere) nevel. Ez persze nem ment minden nehézség nélkül. Az udvaron esetlenül totyogó rokkant galambot felfalta a macska, megfojtotta a kutya, vagy lassan halálra kínozza a kotlós. A szép galamb hát így is elveszett. Ette a méreg az orogot, álmatlan éjszakákon szüntelenül töprengett, hogy miképpen mentse meg galambjeit a szökéstől, illetve a házi veszedelemtől. Akkor támadt az az ötlete, hogy a vágottszárnyú galambokat a kispadlásra zárja. A padlás ajtaját sodronnyal zárta el és a különösen szép példányokat, az „extrásokat“ itt tartotta. Ez a módszer aztán tökéletesen bevált.

Galambásztársai kegyetlennek és embertelennek tartották az öreg Tósó forradalmi lépését, sokan emiatt bojkottáltak is, ami abban nyilvánult meg, hogy nem mentek hozzá, nem cseréltek vele, nem folytattak vele, a galambászást annyira jellemző meg-

beszéléseket, vagyis kizárták a galambászok szigorú és erkölcsös társadalmából. De az öreg következetes maradt elhatározásában és nem engedett. S csodák-csodája ez az ő hajthatatlansága végül mégis diadalmaskodott. Lassan-lassan az öreg a helyzet ura lett, egyre több híve támadt, úgyhogy rövid idő múlva a vágottszárnyú galamb nem volt ritka jelenség, sőt az idők folyamán általánossá lett. Így lett a zombori galambok egy részéből rab. Ma úgyszólván minden galambász röpgalambjai mellett vágottszárnyú galambokat is tart, amelyek számára a kincset jelentik. A fejlődésnek ebben a változatában alakult ki a zombori galambászlés és nevelési iránv. amely a „goromba“ galambból is szépséges példányokat tudott kitenyészteni. Ezt a sikert azonban nem minden galambász érthette el, csak az, akiben, mint a művészből, veleszületett szépérzék élt.

Az új iránynak kialakult a célja. A szép fejforma vált a legfontosabbá. (Hosszú, lapos, kissé lógó fej, a csőr felé keskenyedő, bemélyedés nélkül, hogy a koponya a homlokkal és a csőrrel minél egyenesebb vonalat alkosson). Mint mindenben, itt is egyik erény a másik rovására ment. Mi csakugyan elértük a legtöbbet: galambunk szép, szebb már nem lehet, de ebbe az örömnkbe egy kis üröm vegyül. ha arra gondolunk nem ez-e az oka, hogy sok beteg galambunk van? Mert a különféle betegségek az ilyen csukott galamb nehezebben áll ellent. Határozottan állíthatjuk, hogy nem ez az oka, hanem a szabálytalan szelektálás. A galambásznak rendszerint nincsen szive ahhoz, hogy a beteg fiókat kiközösítse, vagy elpusztítsa. mert csodálatosképen az ilyen beteg fióka mutatkozik mindig a legszebbnek. S ez az ápolással és különböző meszterkedésekkel erőszakosan megtartott és felnevelt galamb lesz a betegség hordozója és terjesztője. Ha megmarad, fiókái még gyönyébbek, a betegségek iránt fogékonyabbak, mint ő volt.

*

A vágottszárnyú galamb mellett még mindig népszerű a röpgalamb is. A zombori galamb repülés tekintetében is kiváló. Kiváló és ami a legfontosabb, csoportokban kering, — száz és annál is több számban — emellett gyors, sebes köröket ír le és olykor-olykor bemutatja a legszebb galambmutatványt: a híres nyolcast. Nem ritkák a legvakmerőbb „lupingok“ sem. A galambok úgy repülnek a levegőben, mintha dróton húznák őket és nem hagyja el egy sem a vezetőt, ami egyébként a legsúlyosabb hiba volna. Annak ellenére, hogy szorosan egymás mellett húznak, szárnyukkal mégsem érintik egymást soha. Mindig magasabbra és magasabbra emelkednek a levegőben, de mindig zárt csoportban és állandóan a kiinduló pont fölött. Kivételt képez Zomborban Lukits Gyula híres „truppa“, amely a felrepülés után egy ideig

kering, aztán egészen megkerüli a várost. Ha útjában idegen galambcsoportot lát, nem körrepüléssel közelíti meg, hanem kigyózva feléje száll és az idegen csoportot magába olvasztja. Egy ideig az idegen galambok is velük szállnak, de miután Lukits csoportja olyan erősen „svengol“,¹⁾ hogy az idegen galamb csak nehezen tudja követni, nagyrészüket lemarad, de a legjobb repülőket mégis zsákmányként viszik haza magukkal. Otthon a csoport már türelmetlenül várja a gazda.

Tulajdonképpen ez a galambfogdosás, ami a zombori galambászatot annyira sajtósággá teszi. A fogás szenvedélye az idők folyamán elfogadott és általános lett, úgyhogy a galambászok állományuk gyarapításának ezt a módját egyáltalán nem tekintik tisztességtelennek. Senkinek sem jut eszébe, hogy elveszett galambját rendőrség, vagy bíróság útján keresse. Igaz, voltak olyan — a galambász erkölcsök szerint — szomorú esetek, hogy bíróság elé is került egy-egy ilyen galambfogdosási ügy, de a bíró maga sem tudott könnyen igazságot tenni. Természetesen a galambásztörvényeket nem tisztelő társaikat a galambászok zöme lenézi.

Említésreméltó mulatságos szórakozás, ha néhány galambász előzetes megállapodás alapján kimegy a város határába és ott mindenki egy adott jelle felröppíti, „nikkolja“ a maga galambjait. Gyönyörű látvány, amikor néhány száz galamb merőben idegen nevelése ellenére egy hatalmas csoportba olvad, s pillanatok alatt a magasba emelkedik. Egy ideig az ismeretlen terület fölött rönködnek, míg aztán tájékozódva a város felé veszik útjukat. A város fölött aztán megkezdődik a harc. A csoport egyrésze jobbra, a másik balra húzva, de persze úgy, hogy magával vigye a többi is, ez azonban nem megy simán. Ebbe a kalandba ugyanis kizárólag öreg, kipróbált „rókákat“ vet a galambász, amelyek annyira ismerik házuk táját, hogy egykönnyen nem engedik magukat elcsábítani. Egy ideig erős küzdelem folyik a vezetésért, míg aztán belefáradva el nem válnak egymástól. Az ilyen elválások alkalmával azért az egyes csoportokban mindig marad idegen galamb. A gazda már a levegőben látja, hogy csoportja teljes egészében megvan-e. Mert, ha hiányzik, akkor meg sem várja, hogy galambjai leszálljanak, hanem akcióba lép, hogy az eltévedt galambokat visszacsálja. A felismerésnek ez az érzéke a jó galambásznak sajtósága tulajdonsága, annál is inkább, mert ezt megtanulni lehetetlen. S, ha néhány óra múlva minden lecsendesül, s a galambok megnyugodva leszállnak, megkezdődik az idegen galamb fogása, illetve vagy az elveszett megkeresése.

Ez a verseny tehát ismét alkalmat ad a fogásra.

¹⁾ svengol = ostorszijszerű repülés.

A galambszerzésnek ez a módja ugyan nem látszik igazságosnak, talán nem is sportszerű, de Zomborban ősidőktől fogva gyakorolják és éppen ez a szenvedély ösztönzi a galambászkodásra a város galambkedvelő társadalmát. Megfogni a rivális kipróbált, öreg galambját nagy dicsőségnek számít, ezért ezt az eljárást senkinek sem jut eszébe elítélni, sőt mi több, virtusnak tartják.

Még érdekesebb és ennél is több izgalommal jár a „sukkolásnak” egy másik válfaja, amit a gyerekek s felnőtt galambászok útmutatásai alapján művelnek. A jól betanított galambokat a gyerekek kabátjuk alá rejtik, azután feladatuk tudatában reményekkel telve indulnak a veszélyes vadászatra. Óvatosan, halkan odalopakodnak a rivális galambász ketrece közelébe, ahol a galambok a röptülés napi fáradsalmait pihenve tollászkodnak. A gyerekek stratégiai tervek szerint elhelyezkednek a ketrec körül, adott jelre pedig felrepül egy sapka, amitől a galambok megijednek és szétrebbennek. Ekkor minden gyerek reszkető kézzel húzza elő a maga galambját és ügyesen dobja a megriadt csoportba. A betanított „peckáros”²⁾ még mielőtt a megzavart csoport magához tért volna, otthona felé veszi útját, de a legtöbb esetben már nem egyedül, hanem a csoportból kivált zsákmánnyal tér haza. A gyerekek ezt a műveletet hihetetlen pontossággal és utolérhetetlen lelkesedéssel, gyorsan és szemrebbenés nélkül hajtják végre. Amint a rájukbízott feladatot elvégezték, hazavágtatnak hátra-hátra sandítva; hogyan is alakul a helyzet. A biztonság kedvéért egy jó „peckarost” azért tartalékban tartanak, hogyha az előbbiek munkája nem sikerül, a legkritikusabb pillanatban ezt vessék harcba. Az izgalom akkor lép ismét tetőfokára, amikor sikerült elcsábítani az idegen galambot és az az otthoniakkal letelepszik a tetőre. Érdeemes megfigyelni az ilyen „frentert”³⁾ ahogyan fejét nyugtalanul jobbra-balra veti tájékozódást keresve, mert tudatában van, hogy idegen helyre tévedt, de tehetetlen, bénultan áll az otthoni galambok szuggesztíójában. Föl-főlemelkedik, de visszaesik újra, reszket, mint nyárfalevél, szárnyát kiterjeszti repülésre készen, de közben egyre közeledik az idegengalambász ketrecének bejárata felé. S milyen hévvel ver ilyenkor a szenvedélyes galambász szíve! A kéz ökölbeszorul, a lélegzet eláll, a légy röptülését is hallani lehet, míg végül a megzavart idegen be nem tér a ketrecebe. Ekkor már szabadon tör fel a határtalan megelégedés. A sapkák a levegőbe repülnek, s a boldog galambász táncot jár örömeiben. Amilyen nagy az öröm, ha sikerül az idegent megfogni, annál nagyobb a lehangoltság, ha ez az idegen időközben magához tér és hazarepül.

²⁾ peckáros = az idegen elcsábítására betanított galamb.

³⁾ frentes = idegen galamb.

Ez hát a galambszerzés virtusának egyik megengedett módja. A rivális, akit megkárosítottak? Neki nem marad más hátra, mint-hogy egy más alkalomra várjon, amikor hasonló ravasz módon visszaadja a kölcsönt.

S ha már megemlítettük a galambfogdosás megengedett módjait, szólnunk kell egy tiltott galambszerzési módról is. Ez különben a zombori galambász becsületnek legsötétebb szégyenfoltja.

Rendszerint a haragosok folyamodnak ehhez a módszerhez, hogy mindenáron bosszút álljenak ellenfelükön és azt valamilyen módon megkárosítsák. Ilyenkor a galamb nem fontos, hanem az elégtétel, amiért legtöbb esetben az ártatlan galambnak életével kell megfizetnie.

A galambász rést hagy a háztetőn, s ha az ellenfél galambja a tetőre téved, felmegy a padlásra s miközben az udvarról egy másik személy, legtöbb esetben a galambász felesége útmutatásokat ad, megkeresi ez idegen galambot, ügyes mozdulattal kinyúl a résen és két ujjával megfogja a galamb lábát. Vége a szerencsétlennek! A galambász gyorsan leszedi másik kezével a szomszéd cserepet és behúzza a foglyot a padlásra.

A galambfogdosásnak ezt a módszerét — bár nagyon ritka — a galambász törvények elítélik, azért is művelik lopva, titokban. Még csunyább, embertelenebb eljárás, ha az idegen galambot meg sem fogják, hanem a tetőn egyszerűen lelövik.

*

Aki nem galambász, az el sem tudja képzelni, hogy a galambfogdosás mennyire szenvedéllyé tud válni és mennyire rabul ejti az embert. A galambász, ha alkalma nyílik állománva gyarapítására, se lát, se hall: figyelmét teljesen leköti az idegen galamb. Például az öreg Török kőműves annyira rajta feleltette szemét egy a levegőben repülő idegen galambon, hogy hátrálva beesett a kútba. Gyakran megtörténik, hogy extázisában a galambász fordítva teszi szájába az égő cigarettát, sőt a pipát is.

Nemcsak az ember, hanem a természet is gondoskodott arról, hogy a galambász örömebe ürom vegyüljön: — a vércsével. A galambra egész éven át veszélyt jelent a vércse, de leginkább télen és tavasszal. A harc ezzel a ragadozóval elkeseredetten folyik, a szemléelő számára roppant érdekesen, viszont annál fájdalmasabban a galambtulajdonosra, mert a galamb rendszerint áldozatul esik. A vércse legveszélyesebb derűs napon, főleg a kora délutáni órákban. Ezt tudják a galambászok, s ezért ebben az időben ritkán hajtják fel a galambcsoportot. Mégis gyakran megtörténik, hogy a galambok maguktól — valamitől megijedve — felrepülnek. A szenvedélyes galambász, ha észrevesz a levegőben ilyenkor egy „frentert“ nem bírja ki, — a veszély ellenére sem,

— hogy a sajátját föl ne hajtsa a jó fogás reményében. A legrövidebb idő alatt tele az ég galambbal és a vércsének könnyű dolga van.

De a veszélyt ilyen időtájban maguk a galambok is megérik, ezért rendkívül idegesek, nyugtalanok és roppant óvatosak. Már messziről észreveszik a félelmes ellenséget. Észreveszik abban a pillanatban, amikor leveti magát a kármeliták templomának tornyáról, vagy a Speizer-féle téglagyár magas kéményéről. A repülőgalambok ilyenkor mind idegesebbek lesznek, a csoport egészen összeszorul, a körök, amelyeket a levegőben leírnak, kisebbek és gyorsabbak. A lelkiismeretes galambász is közbelép ilyenkor, hogy segítsen, ha lehet. Amint észreveszi a vércsét élesekét füttyül, hogy megzavarja és elriassa. De ez nem mindig sikerül. A ragadozó néhány pillanatra elhagyja a riadt galambcsoportot, de aztán úgy vág közéje újra, mint egy apró, fekete meteor. A galambok ilyenkor iszonyú félelmükben rendszerint szétrebbennek, mintha csak az volna a szándékuk, hogy rést engedjenek maguk között a halálthozó ellenségnek. Egy sem válik ki a csoportból, mert az, amelyik egyedül marad, biztos áldozata a vércsének. Ám a vércsét az ilyen sikertelenség nem kedvteleníti el; amikor a galambcsoport támadása elől kitért, megfordul és gyakran két kilométer távolságról indul újabb rohamra. Ha ismét célt tévesztene, sívít a dühtől, most már azonnal lecsapna, de erre nemigen van ideje, mert másodszeri támadás után a galambok leszállnak és elrejtőznek.

Még érdekesebb, ha a vércse zavarában lesz harcképtelen. Többször megfigyeltem, amint a vércse Lukits Gyula híres csoportját támadja meg. Ez a jól összeszokott csoport valósággal rabulejti a ragadozót és magával viszi röpülésre. Egy idő múlva a vércse valahogy mégis kikecmereg a csoportból és szégyenteljesen hagyja el a harcmezőt, hogy sokáig vissza se nézzen.

*

A galambászkodásról még órákhozát beszélhetnénk, s ekkor sem mondanánk el mindent arról a szenvedélyről, amely sajátosan „zombori“ jelenség és különösen a Szelencse nevű városrészt tartja izgalomban.

Végül még megemlíthetnénk, hogy Zomborban — a kiterjedt galambászkodásra jellemzően — galambtőzsde is van. Hosszú ideig a piactéren, a „láncok“ mellett, II. József császár emlékművének tövében folyt pénteki napokon a galambüzérkedés, néhány év előtt azonban a Színház elé tették székhelyüket a galambászok.

Itt nemcsak vétel és eladás folyik, hanem szakszerű vita is egy-egy galambtípusról, vagy a galambászkodás törvényeiről. Itt tanyáznak minden pénteken a hivatásos galambászok is. De itt

tevékenykednek a felhajtók és kupecsek is, akik a város sokezer galambjából pontosan számontartják a ritkább, nemesebb példányokat, akik mindenről értesülve vannak; tudják, hogy egyik-másik galambásznak milyen kedvence veszett el, s ha még életben van, úgy ők bizonyára felkutatják és a kikötött jutalom ellenében akár pénzért, akár cserébe, de valahogyan visszaszerzik.

Az ember arra a megállapításra jut, hogy a galambászok furcsa „mesterségük“ ellenére is nemeslelkű emberek. Ők, ha galambot látnak, megfedkeznek a világ minden bajáról. A természetel vannak állandó érintkezésben és a galambok társadalmából megtanulják, hogy a világ minden élő teremtményének egyforma törvényei vannak. Az élet után mindenütt van halál, da mindenütt van szép, egészséges ujjászületés is. Már csak ezért is érdemes eljönni Zomborba tiszta tavaszi időben, megismerni ezt a kiegyensúlyozott derűt, ezt a megelégedettséget és bölcsességet, amely nem a mai idők jótéteménye, hanem egy százados hagyomány eredménye, s mint ilyen, örökségképpen apáról fiúra szállt.

Antal György

A Magyarságtudományi Intézet munkája

Amikor a Budapesti Pázmány Péter Tudomány Egyetem Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete 1939-ben megalakult, a magyar tudományos életnek egy régi vágya teljesedett be: a magyarsággal foglalkozó tudományok ebben az intézetben tárgyuknak megfelelő egységes, összefoglaló és irányító központot nyertek. Az Intézet szervezetében is kifejezésre jut az az összefoglaló szerep, amit a magyarságot legközelebről érintő egyetemi intézetek közt létesít. Tagintézetei: a Belsőázsiai, Embertani, Fonétikai, Keletázsiai, Magyar Népiség és Településtörténeti, Magyar Nyelvtudományi, Magyar Történeti, Művelődéstörténeti, Néprajzi, Török Filológiai és Magyar Őstörténeti Intézetek és a Történelmi Szeminárium. Bár ez a keret sem végleges, még bővíülhet különböző intézetek bevonásával. A tagintézetek keretében dolgozó fiatal tudósoknak és a tudományos problémák iránt érdeklődő egyetemi hallgatónak nagy jelentőségű erkölcsi támogatása mellett jelentős anyagi támogatást is nyújt; a fiatalokat a kutató munkára irányítja, és e munkákba bevezeti.

Saját kebelén belül is fontos munkálatokat indított meg. Az aránylag még szűk lehetőségek széleskörű programmal indult meg a magyar népryelvkutatás, a magyar településtörténet részletes feldolgozása, a Magyar Néprajzi Atlasz előkészítése, a magyar népköltészet kincseinek gyűjtése. Mindezek munkálataira fiatal tudósoknak és egyetemi hallgatónak irányítást és kutatási segílyt ad az Intézet.

Az Intézet könyvkiadói tevékenységet is folytat részben a Franklin Társulattal közös vállalkozásokban. Megindult egy „Magyarország Földrajzi Nevei“ c. és egy „Tanya, Falu, Mezőváros“ c. gyűjtemény, valamint az „Új Magyar Népköltési Gyűjtemény“. Legújabban megindította az Intézet „Magyarságtudomány“ c. folyóiratát is. Ezekon kívül ez Intézet minden évben beszámolót ad ki az az évben végzett munkájáról, amelyben az egyes munkálatok vezetőinek jelentései mellett a kutatásokban résztvevő egyetemi hallgatók jelentéseit is olvashatjuk.

Az eddigiekben rövidre fogva a Magyarságtudományi Intézet szervezetét, célkitűzéseit és munkáját ismertettük. De a Magyarságtudományi Intézet kapcsolatokat keres a magyarság sorskérdései iránt érdeklődő nagyközönség felé is. Egyrészt ezt célozzák különböző kiadványai is. De a legközvetlenebb kapcsolatot az érdeklődő nagyközönséggel előadássorozatai jelentik. Az első előadássorozatot 1940 tavaszán tartotta, ez évben rendezte a harma-

dikat. Így ezek az előadások már szinte hagyományossá váltak, de nemcsak az előadásokat rendező Intézet, hanem az előadások hallgatósága részéről is. Az előadások egy-egy általános érdekű problémakört ölelnek fel, és a különböző részletkérdésekben járatos írók és tudósok a probléma különböző részleteit világítják meg előadásaikban. És hogy ezek az előadások minél több érdeklődő számára hozzáférhetőek legyenek, az egymásután elhangzott előadásokat egy-egy kötetben kiadják. Így született meg az a három könyv is,* amelyekről itt most pár szót szólnunk.

Az egyes kötetek tartalmáról már a bennük lévő tanulmányok címei is elég jól tájékoztatnak. Mind a három kötetről elmondhatjuk, amit Szekfű Gyula a harmadik kötet előszavában megemlít, hogy az egyes tanulmányokat más más ember írta, ez a tanulmányok stílusában és módszerében is meglátszik; de annál nagyobb dokumentáló ereje van egy-egy kötet mondanivalójának. hogy ennek eilenére is az a kép. amit ezek a különböző tanulmányok kialakítanak, nagyjában és egészében mégis egységes.

A Magyarságtudományi Intézet legelső előadássorozatában azt a problémát akarta megvilágítani, amiről ma annyi szenvedélyes vita van, és aminek a tisztánlátása pedig igen fontos, t. i. hogy milyen az „Úr és paraszt“ viszonya „a magyar élet egységében“.

Sinkovics István: „Nemesség és parasztság Werbőczy előtt“ és *Szabó István:* „Nemesség és parasztság Werbőczy után“ c. tanulmányukban főleg arra akartak rámutatni, hogy az a köztudatba beivódott felfogás, hogy a nemesség és parasztság közt minden téren áthághatatlan gátok voltak, nem egészen felel meg a valóságnak, mert a társadalmi közlekedés, a magasról lesüllyedés és az alulról való felemelkedés mindenkori jelensége történelmünknek. *Mendöl Tibor:* „Falu és város a magyar tájban“ c. tanulmányában azt mutatta ki, hogy a különböző településformák a táj adottságai és a történelem követelményei szerint alakultak ki. *Bálint Sándor:* „Liturgia és néphit“. *Viski Károly:* „Népi és úri műveltség összefüggései a tárgyi néprajzban. *Ortutay Gyula:* „Népköltészet és műköltészet“, *Keresztury Dezső:* „Az új magyar népiesség“, *Kodály Zoltán:* „Népzene és műzene“ c. tanulmányukban mutatják ki azt a sokszínű és értékes kapcsolatokat, amik a szellemi műveltség és tárgyi javak területén a magyar társadalom magasabb és alacsonyabb rétegei közt a történelem folyamán mindig fennálltak. (A könyvben tizenhárom kép is van az egyes tanulmányokkal kapcsolatban.)

*) *Úr és paraszt a magyar élet egységében.* Szerkesztette: Eckhardt Sándor. Erdély és népei. Szerkesztette: Málvusz Elemér. A magyarság és a szlávok. Szerkesztette: Szekfű Gyula. Az elsőt kiadta a Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudomány-Egyetem Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete, Budapest, 1941. Az utóbbi kettő a Magyarságtudományi Intézet és a Franklin Társulat közös kiadásában jelent meg Budapesten 1941, illetve 1942-ben.

A kötet általános jellemzéséül ideírhatjuk szerkesztőjének, *Eckhardt Sándornak* a könyv Előszavában írt egyik mondatát: „valamennyi előadó megállapítja, hogy a magyar műveltség alsó és felső rétegei állandó körforgásban élnek; majd alulról érkezik a tápláló nedv, majd meg felülről a termékenyítő ösztönzés, sőt a két műveltség egységbe olvad, a magyar nemzeti műveltség nagy egységébe“.

1941-ben a Magyarságtudományi Intézet *Erdély és népei* címen tartott előadássorozatot. Ezt a tárgyválasztást Erdély egy részének az anyaországhoz történt visszatérése tette aktuálissá. A kötet elsősorban Erdély településtörténetét adja, ezáltal bizonyítva Erdélyhez való legerősebb jogunkat, a történeti jogot. Azonkívül be akarja mutatni, hogy a székelység és a magyarság milyen értékes munkát végzett Erdély földjének megművelésével, a magasabb műveltség kialakításával, táplálásával és irányításával; végül megismerteti Erdély népeinek legújabb történetével is.

Alföldi András: „Erdély népei az ókorban“ c. tanulmányában a románok dédelgetett elméletének, a dák-román kontinuitásnak tarthatatlanságát mutatja ki. *Knieszsa István*: „Erdély a honfoglalás korában és a magyarság megtelepedése“ c. munkájában azt mutatja be, hogy Erdélyt a magyarság Magyarország többi részeinél későbbben, de legkésőbb még a X. század folyamán megszállotta. Itt szláv törödékeket és csekélyszámú törökfajú népelemet talált, amelyek később beolvadtak a magyarságba, de románokat sehol sem talált. *Györffy György*: „A székelyek eredete és településük története“ c. munkájában elsősorban a székelyek eredetének sokat vitatott kérdéséhez nyúl, és arra az eredményre jut, hogy: „a székelység nem egységes eredetű, hanem a magyarság különböző törzseiből és a magyarsághoz később csatlakozott keleti népelemekből tevődött össze“ (55 l.), és a határörvidékek lassú előretolásával került a mai helyére. *Maksay Ferenc*: „A szászok megtelepedése“ c. munkájában bemutatja, hogy a szászok nem lakatlan és műveletlen, hanem a magyarság által már megszállt területen telepedett meg. Ezek az új jövevények nem voltak egységes nép, népi egységük csak mai hazájukban alakult ki. *Fekete Nagy Antal*: „A románság megtelepedése a középkorban“ és *Jakó Zsigmond*: „A románság megtelepedése az új korban“ c. tanulmányukban bemutatják, hogy a románok legkorábban a XII. században jelennek meg Erdélyben mint hegyi pásztorok és vagabundusok. Későbbben is a magyar és szász népelemek pusztulásával keletkezett űrt töltik be, és a gazdálkodás magasabb formáit hosszú idő alatt tanulják meg Erdély régi lakóitól. *Elekes Lajos*: „Magyarok Moldvában és Havaselnén“ c. munkájában a köztudatban eléggé ismeretlen tényt világít meg, t. i. azt, hogy a magyarság egyes elemei már a XI., XII. századokban átlépték a Kárpátok vonalát.

Magasabb műveltségével századokon át az itt lako magyarság jelentette az európai magasabb műveltséget ezen a területen; a később odatelepülő románoknak mindenben tanító mestere volt. Később a magyar nagyhatalom bukásával megindult népi jellegük elszíntelenedése, bár nyelvük elvesztése után is sokáig — egyes elemeik mind mai napig — megtartották népi különállásukat. (NB a most Bácskába telepített bukovinai székelyek a XVIII. században menekültek ki Bukovinába.) *Pukánszky Béla*: „Magyar-szász művelődési kapcsolatok“-at mutat ki a két nép között. Bár a szászság tudatosan elzárkózott a magyarságtól és a távoli Németország felé keresett kapcsolatokat, mégis számos érintkezés van az erdélyi magyarság és szászság műveltségtörténetében, és ezekben a kapcsolatokban legtöbbször a magyarság az adó fél. *Gáldi László*: „Magyar-román művelődési kapcsolatok“ c. munkájában bemutatja, hogy a román műveltség — egészen a legújabb kor tudatos szembefordulásáig — a kultúra minden terén a magyar műveltség teljes egészének a befolyása alatt állott. *Biró Sándor*: „Az erdélyi magyar-román viszony a legutóbbi évtizedekben“ c. tanulmányában a dualizmus koránál veszi fel a tárgyalás fonalát. Ez idő óta a románok magatartása egyre ellenségesebb lett, és a trianoni béke után már a magyarság létét fenyegette; csak az erdélyi magyar kisebbség kitartó ellenálló erején múlott, hogy népiséget meg tudta tartani. *Gyallay Domokos*: „A föld és nép kapcsolata a Székelyföldön“ c. tanulmányában a Székelyföld gazdasági helyzetét, gazdasági életének történetét mutatja be, és lehetőségeket mutat meg a Székelyföld gazdasági életének megszervezésére. (A könyvben az egyes tanulmányokkal kapcsolatban négy térkép is van).

A Magyarságtudományi Intézet 1942-ben *A magyarság és a szlávok* címen rendezett előadássorozatot. Ez az előadássorozat és az előadások alapján kiadott kötet valóban hézagpótló jelentőségű munka. A magyarság mai hazájában való megtelepedése óta állandó kapcsolatban él a szlávokkal, és mégis oly kevéssé ismerjük őket. Tudományunk eléggé elhanyagolta e népekkel való történeti, különösen pedig szellemi kapcsolataink kutatását is. Pedig nemzeti öntudatunk emeléséhez is hatékonyan hozzájárul ezeknek a kapcsolatoknak az ismerete, mert amíg a nyugati népekkel szemben legtöbbször átvevő szerepünk volt, addig a körülöttünk élő szlávokkal szemben igen gyakran mi voltunk a kultúra közvetítői, több szláv népnek kulturális nevelői.

E kötet tanulmányainak egyik csoportja magával a szlávssággal, a szláv népek történetével, kultúrájával ismertet meg. Már ezekben a tanulmányokban is sok adatot találunk a szláv és magyar érintkezésekre, a másik csoport pedig a magyarságnak a szlávokkal való kapcsolatainak vizsgálatát tűzte ki feladatául.

A legelső tanulmányt *Kniezsa István* írta: „A szlávok őstörté-

nete" címmel, amelyben rövid előadásban ismerteti a szlávság történetét a legrégebb koroktól addig az időig, amikor a szlávság mai elhelyezkedése nagyjából már kialakult. *Zsirai Miklós*: „Oroszok és finnugorok“ c. munkájában a magyarsággal rokon, hajdanában hatalmas finnugor népeknek az oroszokkal folytatott évszázados küzdelmeivel foglalkozik. Ezekből a küzdelmekből az oroszok győztesként, megerősödve, a finnugorok pedig megtépázva, jelentelenné leolvadva kerültek ki. *Fügedi Erik*: „A nyugati szláv néphatár története“ címmel a nyugati szláv népek történetét írja meg. *Lukinich Imre*: „Orosz-ukrán történet“ és *Trócsányi Zoltán*: „Az orosz műveltség kialakulása c. tanulmányukban az oroszok történetét, műveltségük kialakulását és változásait mutatják be a legrégebb időktől napjainkig. A következő tanulmányt *Divéky Adorján* írta „Lengyelország történeti fejlődése“ címmel. *Hadrovics László*: „A déli szláv népek kultúrája“ c. tanulmányában a szlovének, horvátok, szerbek és bolgárok kulturális fejlődését vizsgálja; arra a megállapításra jut, hogy e népek kultúrája nem egyseges, más-más utakon haladt, más fejleményeket is eredményezett. *Gogolák Lajos*: „A pánszlávizmus“ c. tanulmányának újsága, hogy a pánszlávizmus eszméjét az illetékes szláv népek szemszögéből is megvizsgálja. *Kniezsa István*: „Magyar-szláv nyelvi érintkezések“ c. tanulmányának érdeme, hogy a magyar nyelv szláv jövevényszavain kívül a szláv nyelvek magyar jövevényszavait és a magyar nyelvnek a szláv nyelvekre gyakorolt hatását is számbaveszi. *Hadrovics László*: „Magyar-szláv irodalmi érintkezések“ c. tanulmányában a magyar és egyes szláv irodalmak közt számos rokon fejlődést ismertet, és a magyar irodalomnak a szláv irodalmakra gyakorolt jelentős hatását mutatja ki. *Gunda Béla*: „Magyar-szláv néprajzi kapcsolatok“ c. munkájában a tárgyi és szellemi műveltségi javakngak már a IX. századtól napjainkig történő kölcsönös kicserélődéséről számol be. *Thim József*: „A horvátok és a hazai szerbség a magyar történetben“ és *Gogolák Lajos*: „A szlovák és ruszin nemzetiség története“ c. munkájukban a környező és velünk legközvetlenebb kapcsolatokban élő szláv népek történetét ismertetik, ami az egyetemes magyar történetnek is része.

(A kötetben négy térkép és nyolc kép is van az egyes tanulmányokkal kapcsolatban.)

Mind a három kötetről egyformán elmondhatjuk, hogy egyegy, a magyarság egészét igen közelről érintő problémáról rövid áttekintést ad: a tárgyalt kérdéseknek mintegy kézikönyve. Anynyit elmond tárgyról, ami a közönséges érdeklődést kielégíti, az egyes tanulmányok végén közölt irodalom pedig útbaigazítja azt, aki egy-egy részletkérdéssel bővebben akar foglalkozni.

BANÓ ISTVÁN

**CSONTOS VILMOS:
TOVÁBB KELL MENNI...**

Felvidéki poéta, aki negyedszer jelentkezik immár összegyűjtött verseivel. Rokonai közt Erdélyi Józsefet, Sinka Istvánt emlegeti. Telcvénye a falu s programja, ahogy „Veletek vagyok” című verséből kitűnik, a népi.

Tíz év termését hordta össze ebben a kötetében. Vagy 95 vers reprezentálja ezt az évtizedet. Mondanivalója bizony kevesebb a számnál, legtöbbször konvenció csak, gondosan formált, jól öltöztetett, de legmelyeiben végül is csak közhely.

Csontos Vilmos a verset inkább a külsőségeiben éli. Szereti a szép szavakat, pontosan felelgető rímeket. Megszíri bennük az élményt, fel is áldozza értük. Bábut rejt a ruha alá, amely kifogástalanabban szabott ugyan, mint Sinkaéké, de em takar életet. A vers pedig itt kezdődik. A szavak szépségénél fontosabb a szavak hitele. A népet, a sebet, a szerelmet nem elég mondani. A költészet több, mint szó. Csak ott van jelen, ahol a kifejezésben az élmény sodra, dinamikája hiánytalanul árulja magát az élményt. Csontos Vilmos verseiből éppen ez hiányzik.

Hódsághy Béla

† BICSKEY PÉTER

Gyásza van a délvidéki képzőművészetnek: meghalt Bicskey Péter topolyai festőművész, a Szépművéses Céh egyik legöregebb, megbecsült derék munkása.

A megszállás éveitől kezdve, ha nagy ritkán közös kiállítást rendeztek a délvidéki képzőművészek, sohasem hiányozhatott Bicskey Péternek néhány kedves, napsütéses olajképe, vagy finom lírával átszótt pasztelleje. Nem voltak nagyméretű munkái, a sok időt igénylő kompozíciókhoz nem elmélyülési kedve, sem elegendő művészi hite

nem volt. Egy nagy bácskai faluban élte le életét, ahol mindenre nyílt lehetőség csak a kibontakozásra nem. Így aztán most nem is arról kellene beszélnünk, hogy ki volt Bicskey Péter, hanem arról, hogy ki lehetett volna, ha szerencsésebb körülmények közé kerül. Mert Bicskey Péternek minden képén felfedezhettük a kifejezési vágyat, ami azonban legtöbbször csak vágy maradt és alig néhány képén sikerült mondanivalóját lerögzítenie. Végül neki is, mint annyi jobb sorsra érdemes művésznek, alkalmazkodnia kellett a környezete ízléséhez. A bácskai tájat festette, a mezői munkának, paraszti életnek egy-egy jelenetét örökítette meg részben ahogyan ő látta, részben ahogyan a megrendelője kívánta látni. Egységes, befejezett művészi munka nem kerülhetett ki a keze alól, de a szemlélőnek éreznie kellett azt a viaskodást, amelyet egy-egy képén az elnyomott, háttérbe szorított művészi akarat folytat a félreértés és kispolgári igény hatalmas erővel.

Bicskey Péter 57 éves korában halt meg, ami azt jelenti, hogy legszűkebb éveit töltötte a háború és a kisebbségi sors. Kenyerért kellett dolgoznia és Bácskanyán a művészetért nem adtak kenyeret. Már csak emlékének adózhatunk, ha valamely közület számára vásárolhatnánk meg néhány képet. Nemcsak szegény Bicskey Péternek lenne ez kései elismerése, hanem értékeink megbecsülése is. Mert Bicskey Péter koporsójára nem csupán az a nehéz fekete föld borult, amely életében is fogva tartotta, hanem ami ellen művész minden munkájával küzd: a feledés. A feledéstől mentsük meg Bicskey Péter nevét legalább egy időre és egy szűk körben, mert kettős tragédiája volt mint annyi értékünknek itt: művész volt és magyar volt. **H. I.**

KALANGYA

A DÉLVIDÉKI MAGYAR KÖZMŰVELŐDÉSI SZÖVETSÉG IRODALMI ÉS
KULTURÁLIS SZEMLEJE

Szerkeszti: HERCEG JÁNOS

Szerkesztőség: Zombor.

A szerkesztésért és kiadásért felel: **Blazsek Ferenc**, Ujvidék

„Uránia” nyomdai műintézet és kiadóvállalat (tul. Kelemen János), felelős
nyomdavezető Frank József, Ujvidék, II. Rákóczi Ferenc út 50